

SEGERSTEDTINSTITUTET

RAPPORT: 1

SOCIALT ARBETE, PEDAGOGIK OCH ARBETET MOT SÅ KALLAD VÅLDSBEJAKANDE EXTREMISM

- En översyn

Marcus Herz

Författarens förord

Diskussionen om så kallad våldsbejakande extremism och terrorism i relation till socialt arbete och skola har minst sagt kraftigt expanderat den senaste tiden. Under tiden jag skrivit på denna rapport har debattartiklarna, reportagen och inte minst ett och annat terrorbrott fyllt media och flera har pekat på att första linjen måste bli bättre på att arbeta för att förebygga riskerna. Parallellt med detta har jag hört socialarbetare och skolpersonal som skickats på utbildningar där de ska lära sig att avslöja potentiella terrorister genom riskfaktorer som klädsel och utseende. Det är minst sagt ett brokigt och komplicerat fält.

Min bakgrund i detta är inte forskning om säkerhet, terrorism eller om våldsbejakande extremism, min bakgrund är socialt arbete. Eftersom socialt arbete speciellt pekas ut som viktigt för detta arbete och eftersom det innebär en implementering av olika verktyg, metoder och dokument i det sociala arbetets praktik föll valet på mig. Jag har därför utgått från de skrifter, dokument och metoder som riktar in sig på denna praktik. Ganska snabbt stod det klart för mig att fältet är mycket omdiskuterat och att det är problematiskt att med enkelhet överföra en säkerhetspolitisk fråga till en fråga för första linjens verksamheter. Men trots det pågår redan en implementering av metoder och arbetssätt som ska möta kravet på initiativ och handling från första linjen. Det finns därför all anledning att stanna upp och fundera över vad ett arbete mot så kallad våldsbejakande extremism och terrorism kan betyda för första linjens professioner, särskilt då underlaget för ett sådant arbete är så pass tunt.

Det finns några personer jag vill tacka. Christer Mattsson vid Segerstedtinstitutet för uppdraget och stödet. Zan Jankovski utvecklingsledare/samordnare mot våldsbejakande extremism i Göteborgs Stad, som ställde upp på en intervju/diskussion om det arbete de utför och de förändrade krav som riktas mot första linjen. Mirna Perband och Thomas Johansson som korrekturläst och kommit med konstruktiv kritik på manus.

Malmö/Göteborg 2016-03-01

Marcus Herz
Malmö Högskola

Kontaktperson på Segerstedtinstitutet:

Christer Mattsson, tf. föreståndare
christer.mattsson@gu.se
+46 76- 606 29 38
www.segerstedtinstitutet.gu.se

Sammanfattning

Denna översyn utgår från dokument, utredningar och rekommendationer som riktar sig mot första linjen i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism eller terrorism. Det ges en översiktlig bild av det vetenskapliga fältet, hur diskussioner och debatter ser ut samt hur de kan relateras till första linjens arbete. Bakgrunden är att det skett en ökning av manualer, program och metoder som är tänkta att användas för att tidigt förebygga så kallad våldsbejakande extremism, samt material som riktar sig mot personer som redan ingår i nätverk och som vill lämna dessa. Dessutom genomförs för närvarande utbildningar av skiftande kvalitet som riktar sig mot första linjen, vilket ytterligare stärker behovet av en genomgång av det material som finns.

Materialet använder sig av ett specifikt språkbruk som diskuteras i rapporten. Ett begrepp är ”våldsbejakande” som definieras som att delta i, uppmana andra till, eller att stödja ”ideologiskt motiverade våldshandlingar”. ”Extremism” är ett annat vanligt begrepp som representerar rörelser, ideologier eller individer som inte ”accepterar en demokratisk samhällsordning”. ”Våldsbejakande extremism” definieras därför som enskilda individer eller sammanslutningar av människor som antingen stöttar eller som själva deltar i våldshandlingar för att uppnå politisk förändring. Ett centralt begrepp för första linjens arbete är ”radikalisering”; en teori om den process som föregår att en person ansluter sig till eller visar stöd för våldsbejakande ideologier. Det är genom radikaliseringsprocesserna som första linjen får en nyckelroll eftersom signaler om att processen pågår och möjligheter att tidigt bryta den anses vara speciellt viktigt i arbetet mot våldsbejakande extremism. Det finns dock ingen samlad beteckning för vad som ingår i en radikaliseringsprocess och begreppet är mycket kritiserat.

En slutsats som dras av begreppsdiskussionen är att det inte finns en självklar relation mellan att begå brott och begrepp som extremism och fanatism och inte heller fångar dessa begrepp relationen mellan dem som vill behålla politisk status quo och dem som av olika skäl vill förändra den. Att överföra begrepp som är anpassade för en säkerhetspolitisk diskurs till första linjen kan vara direkt kontraproduktivt. Begreppen används dessutom ofta slarvigt för att beskriva den som använder våld för att nå politisk förändring eller som på något sätt stödjer våldsanvändande utan att samtidigt ta i beaktande det våld som följer av dominerande politiska och sociala ideal. Istället avpolitiserar frågan helt.

Verksamma komponenter

I materialet förekommer ett antal komponenter som lyfts fram som verksamma för arbetet mot våldsbejakande extremism i första linjen; det vill säga komponenter som forskningsmässigt och politiskt anses vara viktigt för att motverka rekrytering, uppmärksamma risker och skapa möjligheter att lämna extremistiska miljöer.

Dessa komponenter tycks dock sällan få utrymme i den offentliga- eller politiska diskussionen, vilka istället fokuserar på inrättandet av specifika handlingsplaner, utarbeta specialiserade metoder eller om att disciplinera, straffa och övervaka människor. Mot bakgrund av de underlag som ligger till grund för denna översyn finns det dock knappast stöd för sådana insatser. Snarare än att söka efter en möjlig metod att implementera eller att övervaka och disciplinera människor finns det anledning att se till att socialarbetare och pedagogisk personal ges möjlighet att arbeta enligt följande komponenter:

- Att ha en fungerande samverkan mellan myndigheter.
- Att ha en lokal förankring.
- Att involvera anhöriga och civilsamhälle.
- Att tillgodose demokrati, mänskliga rättigheter och tillgång till välfärd.
- Att se människan, inte ideologin.
- Att kritiskt och reflexivt granska den egna organisationen.

Metoder, arbetssätt och ökad kunskap

Översynen går igenom ett antal metoder och arbetssätt som riktas mot första linjens verksamheter. Det kan handla om olika samtalsmetoder, om hela program eller om metoder inriktade på att hjälpa individer att lämna ”extremistiska miljöer”. Ofta handlar det om olika pedagogiska preventionsprogram, det vill säga material och utbildningar eller insatser som ska användas ”på” ungdomar med syfte att förebygga att de ansluter sig till våldsbejakande miljöer. En del av metoderna/arbetssätten kan antas ha en viss effekt då de innehåller verk samma komponenter. Andra, som ofta uttryckligen handlar om att identifiera och stoppa potentiella extremister, är inte att föredra. Pedagogiska insatser kan dock inte leda till att förändra strukturell ojämlikhet eller ett strukturellt våld. Här krävs istället breda politiska och sociala insatser. Mot bakgrund av det är de metoder och arbetssätt som ingår i översynen otillräckliga.

Samtliga dokument som explicit tar upp första linjen pekar även på ett behov av att öka kunskapen bland första linjens medarbetare. En genomgång av detta visar att kunskapskravet framförallt är kopplat till teorier om radikaliseringsprocessen och till kunskap som syftar till att kunna peka ut och förhindra en pågående radikaliseringsprocess hos vissa på förhand uppsatta riskidentiteter. Istället för att öka kunskapen om de fungerande komponenter som finns, är det på riskidentiteter fokus för kunskapsutvecklingen ligger. Det innebär alltså en förskjutning från vad som de facto anses verksamt till ett individualiserat och apolitiserat fokus på riskidentiteter.

Första linjens roll och framtida arbete

Det material som riktar sig mot, eller som tar upp, första linjens arbete består av olika svårförenliga krav, motsägelser i samma policydokument eller forskningsunderlag samt otydliga krav och riktlinjer. Mot bakgrund av detta dras slutsatsen att det material som idag riktar sig mot första linjens personal till stor del inte kan eller bör användas som stöd för det dagliga arbetet.

De allra flesta tycks vara överens om att ett förebyggande socialt- och pedagogiskt arbete har betydelse för risken att dras in i våldsamma miljöer inom vilka människor kan komma att skada sig själva och andra. Det här arbetet brukar dock i den offentliga debatten betraktas som så kallade ”mjuka frågor” som ofta får kritik för att inte ta problemen på allvar. Men oavsett detta politiska och mediala motstånd visar översynen att det är det med dessa ”mjuka frågor” socialarbetare och pedagoger kan bidra.

En slutsats som dras av rapporten är att första linjen inte bör ta över den säkerhetspolitiska diskurs som just nu sätter tonen för arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism. Det vetenskapliga stödet för detta är mycket tunt. Istället är det viktigt att skapa förutsättningar för socialarbetare och pedagoger att känna sig trygga nog för att kunna möta och bemöta människor inom ramen för sina respektive professioner. Slutligen ges tre förslag till det fortsatta arbetet:

- Det förebyggande arbetet bör inte handla om att kartlägga, utbilda om radikaliseringsprocesser eller om specifika organisationer utan istället bör ett förebyggande arbete riktas mer generellt och vara lokalt förankrat. Arbetet bör organiseras inom ramen för ordinarie verksamheter och inte ha som uttalat mål att arbeta mot radikaliseringsprocesser eller extremism. Målet bör istället vara att tillgodose demokratiska, sociala och mänskliga rättigheter.
- Det ”behandlande” arbetet/det utredande arbetet bör organiseras som vilket behandlande och utredande socialt och pedagogiskt arbete som helst. Här är det viktigt att socialarbetare och pedagoger inte är rädda för att möta och bemöta människor. Dessa professioner har redan kompetensen att möta frågor om våld, utsatthet och orättvisor och det är dessa kompetenser som behöver tas till vara även i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism.
- EXIT-arbetet och stödinsatser sticker ut något eftersom detta arbete riktar sig till personer och familjer som själva i någon mån definierar sig som ”radikala”, ”extremister” eller organiserade, alternativt som har någon sådan person i sin närhet och som vill ha hjälp eller stöd. EXIT Fryshuset har lång erfarenhet av ett sådant arbete och har fått uppmärksamhet för

sitt arbete både nationellt och internationellt. Det kan finnas fördelar med att ett sådant arbete utförs av civilsamhället för att människor själva ska känna sig trygga med att söka denna form av hjälp, samtidigt som det finns ett behov av flera olika former av EXIT-verksamheter över hela landet. En annan grupp som idag ofta saknar stöd och hjälp men som kan ha ett behov av det är de människor som själva anklagas för terrorism eller radikalisering samt deras familjer. Att bli bättre på att uppmärksamma dessa människors behov är en utvecklingsmöjlighet för första linjens arbete.

Innehåll

Författarens förord.....	2
Sammanfattning	3
Verksamma komponenter.....	3
Metoder, arbetssätt och ökad kunskap.....	4
Första linjens roll och framtida arbete.....	4
Metoder mot ”våldsbejakande extremism” – En översyn	8
Kort om metod	9
Begrepp som används.....	10
Våldsbejakande extremism och radikalisering.....	10
Terrorism, extremism, radikalism och fanatism.....	13
Vad menas med våld?.....	15
Hur ska första linjen arbeta mot våldsbejakande extremism?	16
Att samverka mellan berörda myndigheter	16
Att ha en lokal förankring	18
Att involvera anhöriga och civilsamhället.....	19
Att tillgodose demokratiska och mänskliga rättigheter, samt tillgång till välfärd.....	21
Att se människan, inte ideologin och inrätta avhoppbarverksamhet.....	24
Sammanfattande slutsatser	25
Konkreta metoder och arbetssätt	28
Metoder med inriktning mot samtal och möten	30
Samtalskompassen – Bekymringssamtal och demokratiska samtal	30
Förebyggande samtal – Säkerhetspolisen och dialogpolisen	30
Toleransprojektet.....	31
Being Muslim, Being British.....	33
Medie- och informationskunnighet	34
MIK-undervisning.....	34
Strategier för att förebygga, förhindra och försvåra.....	36
PREVENT.....	36
Århusmodellen och kunskapshus	38
Vi KBH*R* och VINK	40
Underlätta EXIT och att erbjuda stöd.....	41
VÄGEN UT – EXIT.....	41
Stödtelefon	42
Politiska och juridiska åtgärder	43

Sammanfattande slutsatser	45
Kunskapsfrågan.....	46
Vilken kunskap saknas?	46
Den mediala expertdiskursen	48
Vad ingår i kunskapskravet?	51
Risk- och skydd	51
Risken att bli terrorist	52
Sammanfattande analys	54
Hur ska första linjen arbeta? – En sammanfattande diskussion	55
Motsägelser och brister i materialet	55
Kunskap som saknas	56
Organiseringsfrågan	56
Den svartvita världsbilden.....	57
Vilka teoretiska och empiriska antaganden görs?	59
Vilken roll kan första linjen spela?.....	60
Avpolitiseringsen och socialt arbete	62
Avslutning	62
Referenser.....	65
Bilaga – Underlag för analys.....	75

Metoder mot "våldsbejakande extremism" – En översyn

Det kommer alltid att finnas en politisk frestelse att i strategiska syften sätta in socialarbetare i situationer där kriser redan har brutit ut eller är nära att bryta ut, det vill säga i bostadsområden med en stor koncentration av invandrare, i ungdomsprojekt med skinheads, på flyktinganläggningar och i flyktingläger; i bästa fall kan de åstadkomma marginellt förebyggande insatser [...] (Lorenz, 1996, p. 196f).

Sedan terrordåden i New York 2001 och tågbombarna i Madrid 2004 har debatten om terrorism och våldsbejakande extremism skruvats upp runt om i Europa, något som troligen kom att intensifieras ännu mer efter den så kallade 7/7-attacken i London och de båda attackerna i Paris. Även i Sverige har det inneburit ett ökat fokus på dessa frågor. Det har bland annat resulterat i tillsättandet av utredningen om våldsbejakande extremism, som presenterade sin översyn 2014 (Ds2014:4), inrättandet av en nationell samordnare "för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism" (Kommittédirektiv 2014:103), samt etableringen av Segerstedtinstitutet vid Göteborgs Universitet 2015. En förändring i arbetet mot terrorism och våldsbejakande extremism som kanske inte varit lika tydlig offentligt är de ökade krav på så kallad "frontline" eller "firstline staff" (fortsättningsvis första linjen) i att aktivt och tydligare arbeta med dessa frågor. Det vill säga att inte enbart säkerhetspolis och polis ska arbeta mot våldsbejakande extremism och terrorism, utan att även exempelvis socialarbetare, skolpersonal och vårdpersonal förväntas arbeta med och identifiera personer i riskzonen för att rekryteras eller som redan ingår i miljöer där våldsbejakande extremism är ett inslag. Eller som EU-kommissionär Cecilia Malmström sa vid ett möte i januari 2013:

The people best suited to tackle the phenomenon of radicalization are the so called first-liners – people in direct contact with targeted individuals or vulnerable groups within the population (Out, 2013, p. 69).

Även om arbetet på senare tid intensifierats betyder inte detta att ett fokus på första linjen är något nytt. Som Lorentz (1996) pekar på i det inledande citatet har det ofta funnits en politisk frestelse att använda första linjen för sina egna politiska och strategiska syften. Det handlar i dessa fall sällan om ett väl fungerande och vetenskapligt förankrat arbete, utan istället om rent politiska åtgärder och en förskjutning av polisiära uppgifter från säkerhetspolisen och polisen till skola, socialtjänst och sjukvård. För dessa personalgrupper innebär det dock sällan att arbetet på ett enkelt sätt kan utökas med den här typen av uppgifter, istället är det förknippat med en rad etiska och professionsrelaterade problem. Detta har länge exempelvis påpekats i socialt arbete med nynazister (Aluffi-Pentini & Lorenz, 1996) men också i senare europeiska initiativ som Storbritanniens jakt på "terrorister" via skol- och universitetspersonal (Travis, 2015). Jag kommer återkomma till dessa problem senare.

Denna översyn utgår från dokument, utredningar och rekommendationer som riktar sig mot första linjen i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism eller terrorism. Bakgrunden är dels att det skett en ökning av manualer, program och metoder som är tänkta att användas för att tidigt förebygga så kallade våldsbejakande extremism, samt material som riktar sig mot personer som redan ingår i olika nätverk och som vill lämna dessa. Dels genomförs för närvarande utbildningar av skiftande kvalitet som riktas mot första linjen, vilket ytterligare stärker behovet av en genomgång av det material som finns.

Översynen är uppdelad i fyra kapitel, *det första kapitlet* handlar om denna studie och om de begrepp som används i materialet. Det kan exempelvis handla om mer självklara begrepp som vad som menas med "våldsbejakande". Men, det handlar också om begrepp som oftast enbart impliceras i dokumenten, ett sådant exempel är "våld" som trots att det används i själva definitionen av "problemet" inte alls diskuteras eller definieras. *Det andra kapitlet* tar upp de teman som finns i de olika dokumenten, utredningarna och föreskrifterna som behandlar arbetet mot våldsbejakande extremism för första linjen. Det handlar med andra ord om vilka komponenter som lyfts fram som fungerande i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism, samt vad som uttalas och vad som

impliceras. *Det tredje kapitlet* tittar närmare på ett antal av de olika metoder och arbetssätt som antingen implementeras i sin helhet eller som inspirerar första linjens arbete. Det finns dock en fråga som återkommer i de olika dokumenten om arbetet och i de olika metoderna och arbetssätten, frågan om ökad kunskap. I den mediala debatten är det också ett ofta förekommande argument, att första linjen behöver mer kunskap om så kallad våldsbejakande extremism. Frågan är dock, vilken kunskap som avses? *I det fjärde kapitlet* tas därför kunskapsfrågan upp och diskuteras. *I det avslutande kapitlet* sammanfattas denna översyn och hur den första linjen ska arbeta mot så kallad våldsbejakande extremism diskuteras. Här diskuteras även de teoretiska antaganden som görs i dokumenten som analyserats, vilka sedan relateras till det sociala arbetets och pedagogikens praktik och syfte.

Kort om metod

Det här är en mycket begränsad analys av allt det material som finns skrivet om fenomenet våldsbejakande extremism, och de slutsatser som dras kan därför inte anses ge en heltäckande bild. Så fort en dörr öppnades, steg ytterligare ett antal nya artiklar, böcker, forskningsrapporter och inte minst ”experter” in, vilket är ett tecken på vilket omfattande och uppmärksammat ämne det här är. Dessutom är det viktigt att vara medveten om att det händer extremt mycket på detta fält nu, lagstiftning förändras, utredningar görs och dokument presenteras, vilket gör att vissa dokument som används i texten snabbt kan vara inaktuella. Dock ger analysen en bra översyn över de teman som återkommer, ganska snart under arbetet med materialet framgick det att flera teman går igen i de flesta skrifter som riktar sig helt eller delvis till första linjen.

Analysen utgår från ett stort antal dokument, artiklar och böcker med det gemensamt att de helt eller delvis riktar sig mot första linjen (se bilaga). Här har jag inlett med de SOU-utredningar och det material som tillhandahålls av Samordnaren mot extremism. Därifrån har jag sökt mig vidare till vad som hänvisas till och vad resonemang, metoder och arbetssätt baseras på. Jag har även försökt skapa mig en bild av det vetenskapliga fältet, hur diskussioner och debatter går, samt hur de kan relateras till första linjen.

Allt skrivs dock inte ut explicit i detta material, och för att kunna förstå vissa påståenden, krav eller förslag på åtgärder har det därför varit tvunget att också söka sig till annat skrivet material. För att exempelvis förstå vad som menas med att socialtjänst, skolan eller vården behöver få ”ökad kunskap” om våldsbejakande extremism, behöver man också kunna säga något om vilken kunskap som avses. Här är materialet inte särskilt tydligt, oftast tas det för givet vilken kunskap som avses. Det har därför varit nödvändigt att bredda analysen till att också omfatta dominerande diskurser av, i det här fallet våldsbejakande extremism, för att förstå vilken kunskap som avses. Detta material består av nyhetsartiklar, debattartiklar, blogginlägg samt nyhetsinslag.

En begränsning i översynen är att underlaget endast består av skriftligt material, den säger därför inget om hur metoder och arbetssätt tolkas eller hur de utvecklas i praktiken. Det finns också anledning att fundera över hur väl en text om en metod speglar metoden. Med det sagt, säger materialet något om metoden eller arbetssättets syfte, bakgrund och tänkta tillämpning.

Allt material har analyserats i följande steg: Först lästes allt material igenom, därefter kodades materialet efter de teman som riktades mot första linjen och slutligen kondenserades uttalanden i texterna för att finna mönster, nyanser och motsägelser som därefter tolkades mot bakgrund av hela det skriftliga materialet (Kvale & Brinkmann, 2014). Detta arbetssätt genererade de teman och kategorier som presenteras i studien. Förutom att gå igenom detta material har jag även gjort en ytterst begränsad ”omvärldsanalys” eller medianalys. Anledning till detta är, som beskrivits ovan, att materialet som riktar sig mot första linjen sällan tar upp vad kunskapskravet som uttrycks består av. Det har därför varit nödvändigt att förstå också den ”offentliga diskursen”. Jag har därför för att se vilka som uttalar sig som ”experter” och vad de säger, samt vad som efterfrågas och vad det baseras på gjort sökningar i nyhetsarkiven. Jag har även försökt följa de debatter som handlat om insatser mot

våldsbejakande extremism och terrorism. Allt för att få en bild av vilken kunskap som efterfrågas, anses vara verksam och hur den kan förstås.

Begrepp som används

Bland de begrepp som förekommer är det vissa som får större konsekvenser än andra, ett sådant är naturligtvis vad som menas med våldsbejakande extremism. Till denna diskussion hör också begreppet radikaliserings, som har en nyckelroll i om man vill förstå det ökade intresset för första linjen. Även om begreppen kan tyckas ha en relativt klar och tydlig definition på papperet finns det anledning att fundera på hur de används och tolkas. Mot bakgrund av detta diskuteras också begreppet ”våld”, samt extremism och fanatism.

Jag kommer genomgående att tala om socialt- och pedagogiskt arbete istället för socialpedagogiskt arbete, även om begreppen går in i varandra. Anledningen är att det sistnämnda kan avse en specifik praktik i socialt arbete, risken finns därför att begreppet utesluter olika former av förebyggande socialt och pedagogiskt arbete som kan vara mer eller mindre socialpedagogiskt förankrat.

Våldsbejakande extremism och radikaliserings

Våldsbejakande politisk eller religiös extremism utgår ofta från en svartvit och konspiratorisk världsbild. Ett gemensamt drag är ett ”vi och dom”-perspektiv där den egna ideologiska tillhörigheten framställs som god och de andra utmålas som mindre värda eller som fiender. Konflikten med det omgivande samhället och förhållningssättet av våld är centralt. Avhumanisering av meningsmotståndare möjliggör våld, trakasserier och hot mot enskilda individer på grund av till exempel deras politiska eller religiösa övertygelse, etniska tillhörighet, sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck och mot företrädare för samhället, som politiker, poliser och andra myndighetsföreträdare (Regeringens skrivelse, 2015, p. 13).

Begreppet våldsbejakande handlar om att delta i, uppmåna andra till, eller om att stödja ”ideologiskt motiverade våldshandlingar”. Extremism definieras som rörelser, ideologier eller individer som inte ”accepterar en demokratisk samhällsordning” (Högne Rydheim, 2014, p. 20f). Våldsbejakande extremism handlar alltså om enskilda individer eller sammanslutningar av människor som antingen stöttar eller som själva deltar i våldshandlingar för att uppnå politisk förändring. Våld får här en nyckelroll, men definieras aldrig, vilket gör att definitionen för vad som kan uppfattas som våldsbejakande är mycket bred. Likaså problematiseras inte ”en demokratisk samhällsordning”, utan de som använder våld eller som stödjer våldshandlingar/ideologier placeras per automatik i en position som odemokratiska. Det är troligen det här som gör att Säkerhetspolisen kan tala om nazistiskt våld i ena stunden och organisationer som ”reclaim the street” i andra, trots att både deras mål, medel och syn på samhället skiljer sig radikalt åt. I talet om den våldsbejakande extremismen särskiljs oftast mellan organisationer eller miljöer som använder, eller som säger sig använda, hot och våld för att uppnå sina syften, och mellan individer som inspireras av ideologier som förespråkar hot och våld.

Även om dessa individer, som Anders Behring-Breivik kan sägas vara ett exempel på, förekommer i texterna är det framförallt ett fokus på tre grupperingar som dominerar. Dessa grupperingar är den så kallade vit-makt miljön, nynazism eller högerextremism, den så kallade autonoma miljön som befinner sig vänsterut på den politiska skalan, och vad som fått allt mer uppmärksamhet på senare tid, så kallad islamistisk extremism eller jihadism. Även djurrättsaktivism och miljöaktivism nämns ibland som exempel på våldsbejakande miljöer, men slås ibland också samman med den autonoma miljön. Slutligen nämns också den kontrajihadiska rörelsen med en växande oro. Polisen (2015b) beskriver de olika kategorierna på följande sätt:

- Vit-makt miljön: Ideologin bygger på ett ”etniskt homogent samhälle”, ofta hierarkiskt strukturerade. Brott är ofta spontana och riktas främst mot den autonoma vänstern, personer med ”utländsk bakgrund”, HBTQ-personer eller judar (Polisen, 2015b). Här saknas

förvånande nog rasifierade personer, de utgör dock en av de mest utsatta målgrupperna för vit-makt miljön (Mångkulturellt centrum, 2014). Vit-makt miljön är klart överrepresenterade i brottsstatistiken och ett antal individer har rest till Ukraina för strider där (Polisen, 2015b).

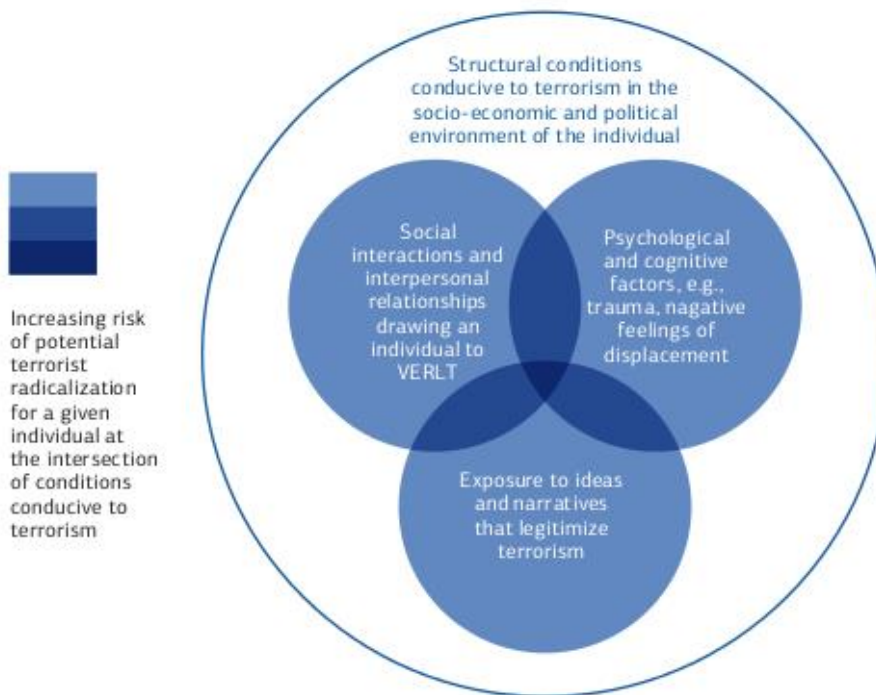
- Den autonoma miljön: Ideologin inom den autonoma miljön anses ofta vara det klasslösa samhället baserat på en socialistisk grundsyn och på aktivism. Miljön präglas av en icke-hierarkisk struktur och motståndet består oftast av meningsmotståndare kopplade till vit-makt miljön samt politiker och partiföreträdare.
- Islamistisk extremism/jihadism: Ideologin baseras på en ”extrem tolkning” av trosinriktningen islam framförallt med kopplingar till tre olika organisationer, Islamiska staten (IS/Daesh), Jabhat al-nusrah och Hizb ut-Tahrir. Våld enligt dessa organisationer krävs ibland för att återställa Islams rena form. Ett stort antal individer har rest till Syrien och Irak för strider där (Polisen, 2015b).
- Djurrättsaktivism: Grupper som begår hot och skadegörelse riktat mot päls-, kött och läkemedelsindustrin et cetera.
- Miljöaktivism: Främst civil olydnad, mot exempelvis kärnkraftverk eller planerad avverkning av skog.
- Den kontrajihadistiska miljön: Bygger på en ideologi som hävdar att det pågår en islamisering av västvärlden, exempel på organisationer är Pegida samt Swedish defence league. Har hittills inte lockat många anhängare i Sverige. Även högerextrema grupper använder sig dock av islamofobiska budskap och aktiviteter.
- Ensamagerande aktörer: ”en person som ensam och på eget uppsåt utför/planerar grova våldsbrott på personliga, religiösa och/eller ideologiska grunder”. Brott riktas generellt sett mot civila mål (Polisen, 2015b). Ett tydligt exempel på detta är Anders Behring Breivik (Kaplan, Löow, & Malkki, 2014). Kaplan et al. (2014) menar också att ”kriget mot terrorism” efter 11 september har detroniserat ett antal organisationer vilket bidragit till fler möjliga ensamaktörer. Problemet med beteckningen ”ensamagerande” är, precis som journalisten Martin Gelin påpekar i EXPO, att dessa individer sällan *är* ensamma utan ofta en del av en ideologiskt präglad internetmiljö (Gelin, 2015). Detta gäller i allra högsta grad Behring Breivik, men också Peter Mangs och nu senast Anton Lundin Pettersson som alla går att knyta till en vit-maktmiljö (Gardell, 2015; Poohl, 2015).
- I en europeisk kontext talas även om separatistiska aktörer, exempelvis Euskadi ta Askatasuna – ETA men också PKK – Partiya Karkeren Kurdistan (EUROPOL. European law enforcement agency, 2015).

Radikalisering är ett nyckelbegrepp i sammanhanget, det är en teori om den process som föregår att en person ansluter sig till eller visar stöd för våldsbejakande ideologier. Det är genom radikaliseringsprocesserna som första linjen får en nyckelroll, eftersom signaler om att processen pågår och möjligheter att tidigt bryta den anses vara speciellt viktigt i arbetet mot våldsbejakande ideologier. Radikaliseringsprocessen är enligt Säkerhetspolisen (Säkerhetspolisen, 2010, p. 9) ”den process som leder fram till att [någon eller några] stödjer eller utövar ideologiskt motiverat våld”. Det finns dock ingen samlad beteckning för vad som ingår i en radikaliseringsprocess och begreppet är mycket kritiserat (Flyghed, Hörnqvist, Bäcklin, Nordén, & Schoultz, 2011; Kundnani, 2014). Även bland begreppsförespråkarna tycks det snarare pekas på att det inte finns *en* radikaliseringsprocess utan flera.

There is no single profile of a terrorist, no clear-cut pathway towards terrorism. Possible drivers of terrorist radicalization are varied and complex and combine in a unique way in each case (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014, p. 21).

McCauley och Moskaleno (2011) skiljer på tre olika arenor för radikalisering. En på individnivå, en på gruppnivå och en som de kallar för massradikalisering. På individnivå deltar individen i sammanhang

som gradvis leder till en radikalisering, på gruppnivå sker en polarisering mellan gruppen och samhället. Slutligen, på samhällsnivå sker en essentialisering av ”den andre” och ett rättfärdigande av den egna verksamheten. En annan modell som ibland används är Fathali Moghaddams ”trappstegsmodell”, där varje våning innebär ett steg närmare terrorbrott. Trappstegen smalnar av ju längre upp du kommer vilket ska symbolisera hur upplevelsen av färre valmöjligheter ökar, där den enda möjliga handlingen tillslut innefattar förödelse. De flesta stannar dock på de nedre stegen, inom lagens räckhåll och bara en mycket liten del går ända upp. En process som ofta tar flera år och som innefattar olika så kallade push- och pullfaktorer. Problemet med dessa förklaringsmodeller är att de fungerar bättre på en psykologisk analysnivå och sämre på en strukturell nivå. Radikaliseringsprocesserna skiljer sig från person till person vilket gör att det krävs en analys som tar hela kontexten i beaktande. Om inte detta sker riskerar alltid ett förebyggande arbete att pressa radikaliseringsprocessen framåt (Out, 2013).

Figur 1 - conditions conducive to terrorist radicalization in an individual case (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014, p. 28)

Organisationen för säkerhet och co-operation i Europa använder en modell som lägger relativt stor vikt både vid sociala relationer, exponering av narrativ som legitimerar terrorism, samt strukturella och politiska faktorer (se figur 1). För att förstå hur en enskild individ eller en grupp människor kan använda våld för att skapa politisk instabilitet krävs alltså, enligt denna organisation, att samtliga dessa faktorer tas i beaktande. Ibland talas om drivkrafter och dragningskrafter i radikaliseringsprocessen (se ex Ranstorp, Gustafsson, & Hyllengren, 2015; Säkerhetspolisen, 2010). Drivkrafter kan exempelvis vara ett ”upplevt” förtryck, diskriminering, samhällsengagemang, familjeförhållanden, låg självkänsla, medan dragningskrafter handlar om en känsla av makt, behovet av tydliga livsregler, status i gruppen et cetera.

Utifrån den vikt som läggs på radikaliseringsprocessen och mot bakgrund av de insatser som föreslås i arbetet mot våldsbejakande extremism, läggs dock förvånansvärt lite värde vid vad som de facto kan ingå i processen, speciellt i relation till den sociala kontexten. Ett exempel på detta är hur

”demokratiska” plattformar ibland föreslås där det ska vara möjligt att bedriva opinion och förändringsarbete för att våldsbejakande miljöer inte längre ska locka, utan att samtidigt fundera över hur det kommer sig att vissa grupper och individer idag saknar just dessa möjligheter. Ett annat att modellerna är inriktade på riskfaktorer på individ- och gruppnivå snarare än på en samhällelig nivå (Alimi, Bosi, & Demetriou, 2015). Regeringen (2015, p. 16) poängterar dock i en skrivelse att ”sociala och politiska förhållanden kan skapa ett missnöje som kan utgöra en grogrund för våldsbejakande ideologier och extremistiska grupper”, och lyfter på så sätt blicken mot processen bakom en påstådd radikaliseringsprocess.

Radikaliseringsprocessen tar inte heller hänsyn till vad som anses vara radikalt och i relation till vad, vi ska återkomma till detta problem längre fram. Dessutom finns det anledning att ifrågasätta idén om en radikaliseringsprocess helt mot bakgrund av de attentat som skedde mot flyktingförläggningar under 90-talet i Sverige. De som genomförde dåden ”radikalisades” i själva verket mycket snabbt. I de fallen var det troligare att det handlade om en rasistisk kontext som underlättade för dessa brott att genomföras. I sin genomgång av radikaliseringsprocessen som koncept, pekar Kundnani (2012, 2014) även på hur teorier om en radikaliseringsprocess både är partiska och högst begränsade, vilket framförallt lett till att muslimska samfund och grupper misstänkliggörs samtidigt som politiska konflikter individualiseras och staters inblandning negligeras.

Terrorism, extremism, radikalism och fanatism

Det finns en rad begrepp som används i de sammanhang vi nu rör oss i. Fanatikern är den som står fast vid sin övertygelse bortom logiska resonemang, terroristen är fanatikerns våldsamme syskon. Extremisten befinner sig på den politiska och/eller sociala ytterkanten, och den radikale är någon som är politiskt reformivrig. Gemensamt är de någon eller några som anses hota den sociala ordningen.

Det är viktigt att ta i beaktande att fanatikern eller extremisten *alltid* dyker upp som en politisk motståndare, som någon som handfast och ivrigt vill förändra den sociala och politiska kontexten. Det är en politisk fiende till det etablerade, till det hegemoniska politiska etablissemangen. Mot bakgrund av detta är det viktigt redan nu att slå fast att det inte är bra begrepp att använda vare sig analytiskt eller i det praktiska arbetet med människor. Dels är de ytterst svåra att definiera och dels handlar de alltid i någon form av att positionera ”den andre” som en politisk fiende (Toscano, 2010). Regeringen skriver angående terrorism 2014:

Terrorism är inget nytt fenomen. Våldshandlingar från icke-statliga eller utomparlamentariska grupper har länge använts för att destabilisera samhällen, skapa social oreda och rädsla med det övergripande syftet att skada institutioner, grupper och individer för att påverka samhällsutvecklingen och demokratiska beslut (Regeringens skrivelse, 2014, p. 3).

Här blir det tydligt hur icke-statligt/utomparlamentariskt våld anses destabilisera samhällen, skapa social oreda och rädsla. Det övergripande syftet anses vara att bland annat skada institutioner. Demokratin och demokratiska beslut blir ur det här perspektivet utsatt för ett direkt hot. Hoten mot samhällets institutioner och hoten mot enskilda måste dock skiljas åt, för att det ska vara verkningsfullt. Det är stora skillnader på den ”terror” som sker riktat mot exempelvis icke-vita kroppar och den ”terror” som sker mot ”demokratiska beslut”.

”But we must study the problem...”

Slavery is evil – kill it!

“We will hold a conference...”

Slavery is evil – kill it!

“But our allies...”

Slavery is evil – kill it!

-Lerone Bennett Jr. (hämtat ur Toscano, 2010, p. 1)

Citatet från Lerone Bennett Jr. ovan visar varför det finns anledning att ifrågasätta användandet av dessa begrepp. Fanatikern i det här fallet hade under sin tid troligen ansetts vara slavmotståndaren, när

det i själva verket går att hävda precis tvärtom. Upprätthållandet av den liberala ekonomin in absurdum är naturligtvis lika fanatiskt som någon annan politisk idé, och terror används av stater, myndigheter och enskilda hela tiden. Den liberala demokratin använder exempelvis ofta sitt eget styrelseskick till förtryck, våld och ett upprätthållande av ojämlika maktrelationer. Ett motstånd mot detta kan inte likställas med ett motstånd mot enskilda kroppars existensberättigande.

I de skrifter som ingår i denna översyn är det i första hand en individualiserad syn på ”problemet” som skrivs fram även om, precis som noterats ovan, det sociala och politiska sammanhanget ibland nämns. Kontentan av detta är något paradoxalt att en relativt svartvit verklighetsbild dominerar, våldsbejakande extremism kokas ner till en våldsam attack mot det demokratiska och goda samhället. Men precis som Toscano (2010) pekar på är detta en mycket problematisk, och en högst felaktig syn på samhällets roll. Förutom att också dominerande synsätt i högsta grad kan vara fanatiska, kan också samhället använda våld och terror för att bibehålla ett status quo. Sara Ahmed skriver:

Det som alltså är viktigt är att de berättelser som försöker bevara nuet genom att använda sig av dödsångest som nödvändig konsekvens av olika samhällsformers undergång också försöker förlägga den ångesten till vissa kroppar, som sedan antar fetischegenskaper som rädslans objekt (Ahmed, 2011, p. 87).

Det kan hävdas att exempelvis polisens våldsutövning är ett nödvändigt ont för att upprätthålla lag och ordning, men problem uppstår när upplevda eller konkreta hot mot samhället tar form genom vissa kroppar. När detta sker uppstår vad Ahmed kallar för fetischismer, den farliga kroppen blir en sorts samhällelig fixering. Historiskt har dessa kroppar tillhört bland annat fattiga, romer, svarta, ”invandrare” eller som nu, muslimer. I Sverige kan vi se hur denna fetisch tar sig uttryck i polisens terror mot (för)orterna eller hur icke-vita terroriseras på offentliga platser (de los Reyes et al., 2013; Mångkulturellt centrum, 2014). För att förstå viljan hos människor att ta till våld för att åstadkomma politisk och social förändring, krävs alltså även en analys som tar den hegemoniska förståelsen av ”samhället” i beaktande. En del forskning pekar också på hur denna typ av begrepp uppstått inom ramen för en säkerhetspolitisk eller militariserad diskurs vilket gör dess användbarhet minst sagt begränsad i relation till skolan, socialtjänsten eller sjukvårdens område. Sieckelinck, Kaulingfreks och de Winter (2015) menar att en sådan överföring rent av kan vara kontraproduktiv.

Det finns även anledning att kort nämna den spänning som finns mellan de ”extremistiska” och att begå lagöverträdelse. I diskussionerna av extremism, terrorism och fanatism rör sig dessa begrepp i spänningen mellan dem som accepterar, dem som förespråkar och dem som de facto använder brott som metod. Det gör att begreppen kan användas för alla kategorier som i någon form strävar efter ”att förändra samhällsordningen” och som kan acceptera brott för att uppnå förändring. Det är mot bakgrund av denna begreppsförvirring det är möjligt att förstå hur exempelvis organisationer som ANC eller hur slaverimotståndare mot bakgrund av att de velat förändra den rådande samhällsordningen tidigare kunnat definieras som terrorister eller extremister. (Toscano, 2010).

I SOU 2013:81 (p. 42) syns denna förvirring tydligt när ungdomars benägenhet att stödja eller ta avstånd från ”politiskt motiverad brottslighet” diskuteras. Å ena sidan framkommer att en stor majoritet tar avstånd från att använda våld, samtidigt diskuteras det hur det trots allt finns en öppenhet för att använda våld för politiska syften. Här sker en förskjutning från att de facto använda våld till att säga sig vara beredd att ta till våld (eller ”bryta regler”) för att förändra något i samhället. Som Sharon Krause (2008) mycket riktigt påpekar finns ingen direkt relation mellan lagar och demokrati, vissa lagar kan vi tänka oss att stödja medan andra kräver ett motstånd. Hon menar till och med att demokratiska medborgare i ”liberala demokratier” har ett ansvar att göra motstånd mot lagar som ”kränker friheten och hindrar rättvisan” (Krause, 2008, p. 1).

Rent juridiskt krävs att tre saker uppfylls för att kunna dömas till terrorbrott, dels krävs att vissa specificerade typer av brott begås, som mord eller mordbrand och dels krävs att ett subjektivt och ett objektivi

en befolkning eller befolkningsgrupp, alternativt att handlingen allvarligt ska destabilisera eller förstöra politiska, ekonomiska eller sociala strukturer i en stat eller mellanstatlig organisation. Det objektiva rekvisitet är att handlingen ska riskera att allvarligt skada en stat eller en mellanstatlig organisation (Justitiedepartementet, 2003).

Vilka slutsatser kan man då dra av detta? Det finns ingen självklar relation mellan att begå brott och extremism, terrorism och fanatism, inte heller fångar dessa begrepp relationen mellan dem som vill behålla politisk status quo och dem som av olika skäl vill förändra den. Att överföra begrepp som är anpassade för en säkerhetspolitisk diskurs till första linjen kan till och med vara kontraproduktivt. Begreppen används dessutom ofta slarvigt för att beskriva den som använder våld för att nå politisk förändring eller som på något sätt stödjer våldsanvändande utan att samtidigt ta i beaktande det våld som följer av dominerande politiska och sociala ideal. Mot bakgrund av detta måste vi också titta på begreppet våld och vad det begreppet egentligen inbegriper.

Vad menas med våld?

Ett begrepp som används genomgående i de olika dokumenten är själva våldsbegreppet. Det används dock oftast utan att specificeras närmare, vilket gör det ytterst svåranalyserat. Ofta när vi tänker på våld handlar det om något konkret, fysiskt och avgränsat men våld innefattar så mycket mer. Därtill används det ofta som synonymt till antidemokratiska budskap eller aktioner, men också detta är en mycket begränsad analys. Genomgående talas det om våld i de olika texterna som ingår i denna översyn, utan att det definieras närmare, ett undantag är dock Statens Medieråds skrift *Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet* (2013). De tar sitt avstamp i Johan Galtungs distinktion mellan tre olika former av våld: direkt våld, kulturellt våld och strukturellt våld (se också Galtung, 1990).

- Direkt våld: Fysiska angrepp och begräsningar samt hot om detta.
- Kulturellt våld: De idéer och ideologier som används för att rättfärdiga och legitimera direkt och strukturellt våld.
- Strukturellt våld: Institutionaliserat våld, som fråntar människor sina rättigheter.

Žižek (2008) talar på liknande sätt om subjektivt, symboliskt och systemiskt våld. Det subjektiva våldet motsvarar det direkta våldet och handlar om det våld där det finns en synlig aktör och ett synligt offer. Det är ofta detta som avses i diskussioner kring våldsanvändning. Det finns någon som begår en terrorhandling och det finns ett offer som utsätts. Det symboliska våldet, ligger närmast det kulturella ovan, och handlar om meningsskapande, språkbruk, samt vem som ges tolkningsföreträde. Att använda ett begrepp som ”terrormisstänkt” eller ”förort” kan med detta sätt att se det vara en form av våldsanvändande som skapar gränser för människors liv och varande. Slutligen, det systemiska våldet som handlar om politik och ekonomi på både lokal och global nivå. Resurstilldelning, socialpolitik eller arbetsmarknadspolitik, kan vara en form av våldsutövande.

Genom att våld sällan definieras är det enklare att upprätthålla en relativt svartvit bild av vem som är utövare – ”terroristen”, ”den våldsbejakande” etc. – och vem som är offret – ”det demokratiska samhället”. Men, precis som flera dokument faktiskt påpekar kan själva upprinnelsen till ”radikaliseringen” hänga ihop med en ”upplevelse” av att vara orätt behandlad av i det här fallet ”det demokratiska samhället”. Det *kan* alltså handla om personer eller grupper som inte i första hand vill förgöra demokratin, utan som vill omformulera den till att också innefatta dem själva, likagärna som det kan handla om någon som vill förgöra vissa grupper av människors rättigheter. Det blir också tydligt att våld kan användas på olika sätt både av ”de våldsbejakande” och av ”samhället”, våld på ett plan – exempelvis symboliskt våld – skulle kunna bidra till våld på ett annat plan – exempelvis subjektivt eller direkt våld (Žižek, 2008). Mot bakgrund av detta är det problematiskt att förutsäga en dualistisk syn på demokrati och våld, där det ena utesluter det andra och där motsatsen alltid är av ondo.

Hur ska första linjen arbeta mot våldsbejakande extremism?

I detta kapitel kommer jag titta närmare på de *komponenter* som lyfts fram som verksamma för arbetet mot våldsbejakande extremism i första linjen; det vill säga vad som forskningsmässigt och politiskt anses vara viktigt för att motverka rekrytering, uppmärksamma risker och skapa möjligheter att lämna ”extremistiska” miljöer.

Många gånger när vi talar om vad som fungerar eller inte tycks vi nästan förvänta oss ett deterministiskt samband mellan insats och resultat, det är dock sällan så det ser ut. Att istället tala om vilka komponenter som tycks ingå i det arbete som ses som framgångsrikt ger oss möjlighet att peka på vilka omständigheter som anses ge bäst resultat. Av denna översyn är det möjligt att se ett antal sådana komponenter som behöver vara uppfyllda för att ge resultat. Samverkan mellan olika myndigheter, att ha en lokal förankring och att involvera anhöriga och civilsamhället i arbetet är tre av dessa komponenter. Därtill finns ytterligare tre som lyfts fram. En komponent berör samhällets arbete med att tillgodose demokratiska och mänskliga rättigheter, och en som handlar om att se människan före ideologin denne anger sin tillhörighet till. Den sista komponenten är ökad kunskap, som kommer att behandlas separat senare i texten.

Att utgå från komponenter istället för att titta på utfallet av hela program eller metoder har tidigare använts i en rad utvärderingar (se ex. Skolverket, 2011). Även om detta inte ska läsas som en utvärdering utan som en översyn, ger ett fokus på komponenter ett mervärde. Dels används sällan metoder som de är tänkta att använda, man gör avvikelser eller anpassar dem till den egna verksamheten. Dels handlar resultat ofta om hur komponenter organiseras, talas om och hur arbetet följs upp (Skolverket, 2011).

Att samverka mellan berörda myndigheter

Alla aktörer som på något sätt kan bidra i kampen mot terrorism måste ta sitt ansvar för att göra det. I det ansvaret ligger också att uppmärksamma vad man kan göra eller bidra med utöver åligganden enligt författning, uppdrag och liknande. Ansvaret omfattar även att påtala brister i mandat, uppdrag, reglering eller resurser och om det finns hinder för samverkan. Samverkan är central såväl för arbetet med att motverka att ett terroristattentat kan genomföras som för arbetet med att hantera ett sådant attentat om det trots allt inträffar. Valfungerande och väletablerade samverkansstrukturer behövs på nationell, regional och lokal nivå (Regeringens skrivelse, 2014).

Nästan samtliga skrivelser om våldsbejakande extremism eller terrorbekämpning betonar samverkan mellan myndigheter som en framgångsfaktor. Bakom det ligger, som bland annat regeringen skriver ovan, idén om att det är alla aktörers ansvar att förebygga dessa former av brott mot samhället. Det gäller både i termer av förebyggande arbete men även om ett terrorbrott inträffar och dess efterspel. I stora drag är det samma former av myndighetssamverkan som föreslås enligt modellen SSP – socialtjänst, skola, polis – eller modellen SSPF – socialtjänst, skola, polis och fritid.

SSP är en modell för samverkan som ofta redan existerar i någon form i kommunerna, men i det här sammanhanget hänvisas det framförallt till danska erfarenheter av terrorbekämpning även om det betonas att det handlar om ett samarbete i befintliga strukturer. Tidigare versioner av SSP(F) har bland annat fokuserat på vissa typer av brottslighet och missbruk (se ex. Turner, Nilsson, & Jidetoft, 2015). Förutom de danska exemplen hänvisas även till att arbetet kräver en kontinuerlig och bred samverkan med formulerade samverkansöverenskommelser, där olika insatser kan koordineras (se ex. Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015). Här blir SSP eller SSPF en naturlig organisation för denna form av samverkan. Även internationellt betonas denna typ av samverkan (RAN Collection, 2015).

Vän av ordning skulle säkert ifrågasätta denna samverkan med att de olika aktörerna har olika mål med sina respektive verksamheter och att exempelvis sekretesslagstiftningen kan sätta käppar i hjulet för en effektiv samverkan, vilket även tidigare tagits upp som ett hinder i olika utvärderingar (Turner et al., 2015). Säkerhetspolisen (SÄPO) och Brottsförebyggande rådet (BRÅ) (2009) menar dock att de olika aktörerna ska agera utifrån sin respektive verksamhet, och inte låta sekretessen sätta hinder:

Målsättningen bör fortfarande vara att alla aktörer gör det de kan bäst själva. En vanlig invändning när det gäller samverkan är sekretessfrågor. BRÅ:s erfarenhet från tidigare forskning om samverkan mellan myndigheter och förvaltningar är att möjligheter till informationsutbyte som finns inom ramen för sekretesslagstiftningen sällan utnyttjas (Brå 2008:10). En orsak är ofta okunskap och osäkerhet om lagstiftningen, vilket leder till att man inte vågar tillämpa reglerna fullt ut av rädsla för att göra fel. Beroende på om man försöker förhindra radikaliserings eller underlätta avradikalisering fyller olika aktörer de viktigaste funktionerna. I det förebyggande arbetet är exempelvis skolan och fritidshem viktiga. Vissa aktörer kan också engageras mer än vad som redan sker idag (Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009).

Det finns trots SÄPOs och BRÅs uppmaningar anledning att fundera på vad detta kan få för konsekvenser för de olika verksamheterna. Exempelvis behöver ett väl fungerande och effektivt förebyggande socialt arbete vara tydligt med att det inte innebär ett polisiärt arbete. Den starka sekretessen som framförallt finns inom socialtjänsten, men även till viss del inom sjukvården är viktig att beakta för att människor ska kunna söka hjälp, stöd och råd utan att vara rädda för att för den skull straffas. Risken är annars stor att människor drar sig för att söka hjälp som skulle kunna förhindra en ”radikalisering”. Tillit och förtroende som tar tid att bygga upp med ungdomar kan snabbt raseras och socialtjänst och skola få en motsatsställning till ungdomar och vuxna (jfr. Sernhede, 2001). Det finns också anledning att fundera på hur denna relation mellan säkerhetspolisen och övriga verksamheter ska se ut gällande informationsutbyte, om informationsflödet till säkerhetspolisen också innebär ett informationsflöde från dem. I *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige* betonas Säkerhetspolisens öppna kontaktverksamhet med myndigheter, vilket kan tyda på en möjlig ömsesidighet i den öppna kommunikationen mellan SÄPO och andra myndigheter (Säkerhetspolisen, 2010).

Precis som i citatet ovan är det många som pekar på skolans roll för att fånga upp ungdomars åsikter och att underlätta för dem att vara en del ”av samhället”. Det är strikt relations- och dialogbaserade insatser som avses i dessa fall. Det handlar om att låta ungdomar höras, tala, och om att bidra till ökad kunskap. Ett uppdrag som ibland faller på skola och fritid, men som ibland tillfaller hela SSPF (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015b). Ibland sker också en glidning till att tala om brottsligheten i skolan och skolans roll där för att undvika en ”radikalisering” (Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009). Ett mer konkret förslag på samverkan är den idékatalog som Magnus Ranstorp och Peder Hyllengren (2013) föreslår upprättas. Den ska innehålla möjliga förebyggande åtgärder som kan lokalanpassas inom ramen för SSP och civilsamhällets aktörer. Det finns dock redan liknande idékataloger att ta del av, som *RAN Collection of Approaches and Practices*. ”Katalogen” består av flera olika insatser som används runt om i EU, tanken är att den ska användas för att ge inspiration, skapa samarbeten och visa exempel på hur första linjen kan arbeta. Radicalisation Awareness Network (RAN) bildades av EU-kommissionen 2011 (RAN Collection, 2015).

Även om arbetet som sagts oftast förväntas ingå i redan befintliga strukturer, finns det de som hellre vill se en mer formaliserad styrning av arbetet mellan myndigheter. Statskontoret (2015) menar exempelvis att detta varit en av bristerna i tidigare insatser, vilket påverkat möjligheterna att styra och utvärdera arbetet. Av Säkerhetspolisens årsbok 2014 framgår dock att det finns ett samverkansråd bestående av 14 myndigheter, som tagit fram ”handlingsplaner med konkreta åtgärder för att stärka myndighetssamverkan i terrorismrelaterade frågor” (Säkerhetspolisen, 2014).

Sammantaget kan konstateras att samverkan mellan olika myndigheter, i första hand mellan socialtjänst, skola, polis, fritid och säkerhetspolis, betonas. Ibland innefattar denna samverkan även andra myndigheter som de lokala brottsoffermyndigheterna, men också sjukvården. Denna samverkan ska i första hand ske inom ramen för befintliga verksamheter, det är alltså inte tal om att någon ny samordnande verksamhet anses behövas. Mot bakgrund av detta finns det dock anledning för de olika myndigheterna att fundera över hur en sådan samverkan kan påverka ordinarie verksamhet, en fråga vi kommer få anledning att återkomma till.

Att ha en lokal förankring

Det operativa arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism måste, liksom brottsförebyggande arbete generellt, bedrivas lokalt ute i samhället. Det handlar om att identifiera och möta individer i deras egen vardag. Sådan verksamhet kan sannolikt aldrig bedrivas effektivt på central statlig nivå (SOU 2013:81).

Nära relaterat till myndigheternas samarbete är den vikt som tillskrivs det lokala arbetet. Anledningen är att säkerhetspolis och polis inte ensamt anses kunna bekämpa brottsligheters orsaker, för det krävs en fungerande skola, ett socialt arbete och ideella krafter. Men det är inte alltid det betyder att skola och socialtjänst för den skull ska arbeta med sina respektive specialistkunskaper, ofta handlar det om att lokalsamhället ska samverka för att genomföra lokala kartläggningar och riskbedömningar av brott (se ex. Ranstorp et al., 2015; Regeringens skrivelse, 2014; Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015). Det kan också handla om vikten av att anpassa mer eller mindre systematiska insatser till den lokala kontexten (Toleransprojektet, 2013).

Bakgrunden är att all terrorism i någon form alltid är lokal till sin karaktär, den är *lokaliserad*. Oavsett hur globaliserade verksamheterna kan vara är de alltid i någon form även lokala. Det är där extremistgrupper verkar, bor, gömmer sig eller utför attacker (Out, 2013). Det kräver därför lokala insatser och ställer ökade krav på polis, socialtjänst, skola och andra lokala aktörer att anpassa sina verksamheter för att kunna möta detta lokalt.

Vikten av ett lokalt anpassat eller förebyggande arbete är inte på något sätt unikt för arbetet mot våldsbejakande extremism eller terrorism. Vikten av lokal förankring har länge påpekats inom socialt arbete men också i forskning om civilsamhällets möjligheter och utmaningar (Herz, 2016; Kings, 2011). Det förekommer dock i en del texter om våldsbejakande extremism att det lokala arbetet snarare tycks ses som en informationsstrategi.

Brottsförebyggande strategi: Lokalsamhället tar avstånd från våldsam extremism. Det är dock viktigt att samhället inte avfärdar ideologier och åsikter utan diskussion, ett sådant agerande stärker snarare de radikaliserade personerna i sin övertygelse än avskräcker dem. Det är våldet samhället tydligt ska säga nej till. Ytterligare ett exempel är att neka extremistgrupperingar att hyra lokaler eller att få statliga anslag eller bidrag. Förtroendevalda ses också som företrädare för lokalsamhället och kan genom sin position försöka nå och tala med, stärka och understödja de krafter inom radikala grupperingar som förespråkar dialog snarare än våld (Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009).

Här handlar det om att med beslut och insatser påverka och fatta beslut som förhindrar eller förändrar förutsättningarna för lokalsamhället. Det är dock viktigt, menar Säkerhetspolisen och BRÅ, att inte avfärda människor eller grupperingar utan dialog, då detta ytterligare kan radikaliserar människor. Samtidigt pekas det på en problematik kring att neka extremistgrupperingar att hyra lokaler, vilket troligen kan vara svårt att göra i dialog med organisationen.

En sak som blir tydlig när det talas om arbetet på den lokala nivån är att det inte ”bara” handlar om traditionellt socialt arbete, socialpedagogik eller pedagogik. Det handlar om något mer. I några av

texterna framgår det mer i detalj vad som ytterligare krävs. I regeringens skrivelse (2015) betonas hur lärare, personal inom socialtjänst, fritidsledare och polis ”har kunskap om extremism och kan upptäcka radikaliseringsprocesser och bemöta extrem och våldsbejakande retorik”, det framgår dock inte vilken kunskap som krävs eller hur den ska omsättas i praktiken. CoPPRa (Community Policing Preventing Radicalisation & Terrorism), ett projekt som riktas mot första linjens poliser och som startade på initiativ av EU-kommissionen 2010, beskriver mer i detalj vad detta arbete kan gå ut på för polisen, det handlar enligt dem om:

1. Attentiveness
the police should attend to their citizens’ problems and ‘be present’.
2. Reliability
there is a need for a certain degree of predictability about what the police do.
3. Responsiveness
the police should provide a client-centred service that is reassuring to their public.
4. Competence
the public respects a police organization that can get the job done and where this cannot be done, the public respects a police force that clearly and honestly explains why.
5. Manners
far more significant than what the police accomplish, is how they treat people on an interpersonal basis.
6. Fairness
the police should treat all people fairly (CoPPRa, n.d.).

Här handlar det lokala polisiära arbetet om att utföra sitt arbete på ett respektfullt och rättvist sätt, eller med andra ord om att utföra sitt arbete för människor snarare än mot människor. Anledningen att jag tar upp CoPPRa i detta sammanhang är att de dels redan arbetar tillsammans med den svenska polisen och dels för att deras arbete nämns som förebild eller som exempel på hur arbetet kan utföras i en rad olika dokument som också har betydelse för första linjens arbete (se ex. Council of the European Union, 2010).

Det finns en spänning mellan att å ena sidan bedriva ett respektfullt lokalt baserat förebyggande arbete i samverkan med andra myndigheter och civilsamhället, och att detta arbete förväntas utgöra en informationskanal till polis och säkerhetspolis. Den tillit som krävs för att över tid kunna bygga upp en lokal förankring kan mycket snabbt raderas om invånarna uppfattar det som att socialarbetare och skolpersonal inte går att lita på och att det som sägs riskerar att användas mot dem av polis och rättsväsende. Diskussionerna i dokumenten handlar dock sällan om hur denna spänning ska kunna lösas.

Att involvera anhöriga och civilsamhället

Några av skrifterna ser också anhöriga som centrala aktörer i arbetet mot ”våldsbejakande extremism” och terrorism. De ses i dessa fall som en nödvändig aktör för att kunna stötta den som befinner sig i ”en pågående radikaliseringsprocess”, men också för att kunna arbeta för att motverka en radikalisering (Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015). Det är framförallt två insatser gentemot de anhöriga och ”vuxenvärlden” runt den enskilde som betonas.

För det första genom olika former av anhörigstöd riktat mot dem som antingen ses som sårbara för en tänkbar radikaliseringsprocess eller mot dem som redan radikaliserats. Det framgår dock inte hur detta stöd ska se ut eller hur det ska utformas. Den telefonlinje som inrättats av den nationella samordnaren kan troligen ses som en del av detta. Det pekas också på vikten av att detta stöd inte glöms bort i lokala handlingsplaner mot extremism (RAN Collection, 2015; Ranstorp et al., 2015; Regeringens

skrivelse, 2015; Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015)

För det andra handlar det om en tanke om att ”vuxenvärlden” ska utmana ”denna förenklade världsbild” och att detta i sig utgör en brottsförebyggande metod (Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009). De olika insatserna och förväntningarna går troligen in i varandra. Ett ökat stöd till anhöriga och ”vuxenvärlden” runt den enskilde skulle exempelvis kunna riktas mot att också få stöd i att utmana den enskildes ”världsbild”.

De anhöriga har troligen en nyckelroll oavsett problemet eller hur situationen ser ut för den enskilde, trots det är det relativt få dokument som tar fasta på anhörigas roll och hur deras situation påverkas. Här saknas också anhöriga till de som anklagas för terrorbrott eller radikaliserings, en grupp som har stort behov av stöd och hjälp (Guru, 2012a, 2012b).

Glöm inte det civila samhället. Att föra kontinuerlig dialog med det civila samhället om våldsbejakande extremism är viktigt. Det kan exempelvis röra sig om lokala idrottsföreningar, trossamfund eller andra ideella organisationer. Dialogen kan med fördel föras inom ramen för en befintlig struktur, exempelvis ett interreligiöst råd eller annan lokal samverkansöverenskommelse med det civila samhället. I de fall där sådan struktur saknas kan den upprättas och med kontinuerliga, regelbundna möten inrättas. Inkludera hellre fler än färre aktörer eftersom alla sitter på en specifik kompetens och ett potentiellt positivt engagemang som gynnar arbetet. Samt: Involvera även kritiska vänner. Det är viktigt att dialogen med det civila samhället är öppen och tillåter hög takhöjd. Samtal ska inte bara föras mellan aktörer i samförstånd. Genom att involvera även kritiska aktörer vidgas samverkansperspektivet (Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015).

Vi har ofta i socialt arbete och inom pedagogik en tendens till att ”glömma bort” civilsamhällets roll i vårt samhälle, särskilt eftersom hur detta arbete struktureras och organiseras delvis har kommit att förändras. I Sverige har vi länge haft ett ovanligt stort engagemang i föreningar och organisationer, men engagemanget har förändrats från att vara långsiktigt förankrat i en organisation till att växla över tid. Dessutom har en del organisationer växlat från att bygga på i huvudsak frivillig organisering till att ha anställda och en större stödjande verksamhet. Därtill finns en uppsjö av mindre organisationer som ofta tycks verka i det dolda men som i sitt arbete bidrar till att upprätthålla grundläggande sociala rättigheter (se ex Kings, 2011; Pérez & Herz, 2014).

Mot bakgrund av detta är det viktigt att uppmärksamma det arbete som de facto utförs runt om i landet. Precis som när första linjen uppmärksammas, handlar det i dokumenten om att finna vägar till de målgrupper som anses vara i risk för eller som redan är ”radikaliserade”. Det kan i detta fall handla om föreningar eller om olika församlingar. Tanken är att dessa har en lokal förankring och ett uppbyggt kapital som kan leda till att lättare få kontakt och gehör hos målgrupperna (Sveriges Kommuner och Landsting, 2010). Här handlar det även om att skapa kontaktytor mellan säkerhetspolis/polis och civilsamhälle (Council of the European Union, 2010).

Även om det talas om församlingar och föreningar generellt, är det oftast muslimska föreningar eller församlingar som skrivs ut i de exempel som görs. Säkerhetspolisen talar om att öka kontakten med muslimska grupper och om att involvera ”dem i arbetet”. I rapporten *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige* talas det om hur Somaliska riksförbundet erhållit medel för att förebygga ”våldsbejakande extremism” som ett exempel på selektiv prevention (Säkerhetspolisen, 2010).

Ranstorp och Hyllengren (2013) pekar också på vikten av att involvera trosförsamlingar och, vad de benämner, diasporan. De hänvisar bland annat till forskning som visar att diasporan är en viktig partner i arbetet mot våldsbejakande extremism och att det inte finns något som tyder på att diasporan i sig skulle bidra till en ökad risk för radikaliserings. En viktig sak de pekar på i sammanhanget är hur

”Förtroendeskapande samverkan med trossamfund bör byggas långsiktigt utan säkerhetsagenda”. Det tar tid att skapa förtroende och det är viktigt att det finns ett ömsesidigt förtroende (Ranstorp & Hyllengren, 2013). Regeringen har gett *Nämnden för statligt stöd för trossamfund* i uppdrag att stimulera samfund som ger stöd till unga, föräldrar och anhöriga i dessa frågor (Regeringens skrivelse, 2015).

Vid ett tillfälle betonas även näringslivets roll. I *Våldsamt politisk extremism* (Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009), talas det om att kanalisera ungdomars drivkraft ”in på mer acceptabla områden”. Här handlar det om att genom mentorskap i näringsliv erbjuda ungdomar en mer acceptabel sysselsättning. Det påpekas även i relation till organisationer, civilsamhälle och trossamfund, precis som i relation till första linjen, att de behöver få kunskap om ”våldsbejakande extremism”. Även här saknas dock uppgifter om *vilken* kunskap som avses eller vem som ska tillgodose denna kunskap (se ex Regeringskansliet, 2011).

I *Värna demokratin mot våldsbejakande extremism: Utvärdering av en handlingsplan* pekas det på framgångsfaktorer och svårigheter som upptäckts i samband med de bidrag som delas ut till ideella organisationer och stiftelser. I stora drag överensstämmer detta med det samlade kunskapsläget om sociala projekt som genomförs av civilsamhället (se Pérez & Herz, 2014 för en översikt). Det behövs bland annat en förankring och en legitimitet lokalt och i relation till respektive målgrupp, vilket leder till goda resultat. En svårighet är exempelvis projektbidragens kortsiktighet (Statskontoret, 2015).

Internationellt talas det ibland också om ”community based work” som ska skiljas från arbete med civilsamhället, även om civilsamhället naturligtvis kan ingå i ”community work”.

Community-based approaches rely on the notion that the security of a community is closely interlinked with the degree of cohesion and resilience of that community (Carty, 2008).

Det handlar om dels rent säkerhetsmässiga åtgärder och brottsbekämpning men dels också om att skapa insatser för att öka välbefinnandet hos en befolkningsgrupp (inte att förväxla med människor med samma ursprung eller ”minoriteter” eller liknande). Ett community är individer, grupper och institutioner inom samma område och/eller som delar intressen. Community work i termer av arbetet mot ”extremism” handlar dels om att skapa förutsättningar för dessa områden att fungera, och dels om att kunna involvera detta community i arbetet mot ”extremism”. Tanken är att de ses som partners i arbetet mot terrorism eftersom det inte bara ska ses som ett hot mot samhället utan också mot det egna ”community”. För att undvika att vissa områden stigmatiseras är det dock viktigt att samarbetet inte enbart handlar om terrorism eller extremism (Carty, 2008).

Oavsett om det handlar om att involvera de anhöriga, civilsamhällets aktörer eller om att arbeta i olika bostadsområden, pekas det på vikten av ett långsiktigt och ömsesidigt arbete. Det handlar inte om att sätta in kortsiktiga insatser mot extremism, utan om att arbeta långsiktigt för ett ökat välbefinnande och en social gemenskap. För att detta ska vara möjligt krävs även ett fokus på demokrati, mänskliga rättigheter och social rättvisa.

Att tillgodose demokratiska och mänskliga rättigheter, samt tillgång till välfärd

Incitement to, and recruitment for, terrorism should be criminalized and prosecuted in line with international human rights standards. Any criminalization should be precisely defined in law and not target a particular group or individual. Holding views or beliefs that are considered radical or extreme, as well as their peaceful expression, should not be criminalized (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014).

När man följer den mediala debatten är det lätt att få uppfattningen om att hotet om terrorism går före kravet på mänskliga och sociala rättigheter, men i stort sett alla skrifter som ingår i denna översyn betonar de facto det demokratiska arbetet. Det är intressant att detta inte tycks få särskilt stort utrymme medialt, trots att i stort sett alla tycks vara överens om att det verkliga medlet mot terrorism är en väl fungerande och rättvis demokrati (se mer om mediediskursen nedan). Regeringen skriver i sin handlingsplan:

Ideologiskt våld har en benägenhet att uppstå i ett samhälle där intolerans, främlingsfientlighet och antidemokratiska attityder breder ut sig. I ett samhälle där alla individer åtnjuter lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter, oavsett identitet eller bakgrund, blir extremismen en företeelse i samhällets utkant. Ett sådant samhälle förutsätter att myndigheter respekterar de mänskliga rättigheterna och behandlar individer rättvist och rättssäkert, men även att var och en känner till sina rättigheter och respekterar andras rättigheter (Regeringskansliet, 2011).

Nästan alla dokument har liknande resonemang, det bästa sättet att förbygga ”våldsbejakande extremism” och i förlängningen terrorism är att skapa ett rättvist och rättssäkert samhälle. Tanken är att genom att främja demokrati, jämställdhet, tolerans och delaktighet motverka uppkomsten av intolerans, diskriminering och ”utanförskap” (jfr. Ranstorp et al., 2015; Regeringens skrivelse, 2014). Statens Medieråd (2013) varnar på liknande sätt för att begränsningar av yttrandefriheten riskerar att få oönskade konsekvenser och betonar därför vikten av att värna demokrati och de grundlagsskyddade yttrande- och informationsfriheterna.

Problemet är att, när detta påpekas medialt eller i den offentliga debatten, finns det ofta en tendens till att talet om demokrati och rättigheter tolkas som att inte ta våldet, hoten och terrorn på allvar. Anledningen är troligen att det kräver att ett fokus inte bara riktas mot dem som begår, stödjer eller planerar brott utan att det också kräver ett fokus som riktas mot det egna samhället. Ett sådant exempel på hur detta hanteras medialt finns hos journalisten Magnus Sandelin (2007b) som även om han påpekar sociala och samhälleliga förklaringar landar i slutsatsen att ett skuldbeläggande av ”västdemokratierna” snarare än att kritisera extremistiska organisationer riskerar att [i det här fallet] gå islamofobernas ärenden. Vi ska återkomma till honom längre fram, men kan redan nu konstatera att det å ena sidan tycks finnas en bred förankring i forskning och policydokument som åtminstone förespråkar demokratifrämjande insatser med rättvisa och rättssäkerhet som ledord, och å andra sidan en medial och politisk debatt som tycks mena att ett sådant fokus riskerar att stärka motsättningarna.

Frågan är i så fall hur dessa insatser mer konkret ska se ut? Säkerhetspolisen och BRÅ (2009) menar att det handlar om att uppmuntra ett politiskt engagemang, inte att försöka ändra på åsikter. Men att detta engagemang måste ske inom ramen för ”demokratiska strukturer”. Detta kan tolkas som att det handlar om att stärka möjligheterna för olika grupper eller individer i att engagera sig i ideologiska frågor inom ramen för ett demokratiskt samhälle. Demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter är de teman inom demokratipolitiken som oftast lyfts fram:

Enligt regeringen finns fem utgångspunkter för det fortsatta arbetet med att förverkliga målet för demokratipolitiken:

1. ett högt och mer jämlikt valdeltagande
2. ett breddat och jämlikt deltagande i de folkvalda församlingarna
3. stärkta möjligheter till inflytande, insyn och delaktighet mellan valen
4. en ökad demokratisk medvetenhet
5. värnande av demokratin mot våldsbejakande extremism (Statskontoret, 2015).

I Statskontorets (2015) utvärdering av regeringens handlingsplan framgår att de metoder och arbetsmaterial som utarbetades av *Forum för levande historia* för att arbeta med dessa frågor har en historisk förankring, men att de som prövat dem gärna ser fler aktuella och nutida exempel. Förutom mer generella demokratipolitiska åtgärder och insatser, finns det även dem som pekar på vikten av generella förebyggande insatser. Det handlar om skolans, det sociala arbetet och vårdens roll för

förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och terrorism. Oftast betonas vikten av att de olika verksamheterna arbetar utifrån sina specifika kompetenser, uppdrag och mål, men att de tillsammans bidrar med en viktig förebyggande roll (se ex Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015b).

Relaterat till den här diskussionen pekar Säkerhetspolisen (2010) på vikten av att skola och utbildning får ökade resurser, samt på vikten av en ”meningsfull” fritidssysselsättning och på att det exempelvis finns fritidsgårdar att tillgå. De pekar dessutom på vikten av tillgång till arbete och bostad för att kunna förebygga extremism. I *Förebygga, förhindra, försvåra – den svenska strategin mot terrorism* skriver regeringen även om vikten av att information till allmänheten är relevant, detta för att inte spä på en oro hos människor som riskerar att begränsa deras vardagsliv (Regeringens skrivelse, 2014).

De flesta internationella och nationella dokument som handlar om politisk extremism och terrorism tar tydligt avstamp i vikten av mänskliga och sociala rättigheter. För många tycks det anses vara det bästa sättet att arbeta förebyggande på: att tillgodose människors grundläggande rättigheter av en väl fungerande skola och sjukvård, av ett arbete och en bostad, av en meningsfull fritid och av ett socialt skyddsnät som fungerar, samt tillgång till relevant information. Därtill syns i vissa dokument spår av en social rättvisa som även innefattar representation, ett sådant exempel är regeringens handlingsplan som tar upp ett mer jämlikt deltagande i folkvalda församlingar. Trots detta är det sällan hur detta arbete ska organiseras som ges utrymme i de offentliga debatterna, inte heller syns detta i de olika kommunala och statliga insatserna.

Ett sådant exempel är studier som pekat på att avsaknad av demokratiskt deltagande bland muslimska ungdomar inte har med deras religiösa tillhörighet att göra, men att många insatser som genomförs tycks göra urvalet av deltagare på den grunden. Snarare är det tvärtom; muslimska, kristna och judiska ungdomar har visat sig ha högre ”demokratisk kompetens” och intresse för politik ju mer religiösa de är. Istället för religion tycks det handla mer om genus, socioekonomisk status, språk och gruppidentiteter, vilket gör att insatser måste ta sociala och ekonomiska villkor i beaktande för att vara framgångsrika. Det handlar om att sätta in insatser som kan skapa arenor för politiskt missnöje utan att peka ut specifika grupper och utan att dessa insatser har som syfte att bekämpa ”våldsbejakande extremism” eller terrorbekämpning (Aly, Taylor, & Karnovsky, 2014). Ur ett svenskt perspektiv är detta intressant eftersom det de facto har funnits en rad sådana projekt, som ofta fått utstå häftig kritik för att de anses ge en plattform för våldsbejakande organisationer. Detta har bland annat drabbat Fryshuset men också mindre aktörer.

Vidare behöver fokus riktas mot de egna organisationerna, institutionerna och hela det demokratiska samhället. Regeringen pekar på att de som ”upplever” att deras rättigheter kränks eller ser sig som utpekade av samhället på något sätt riskerar att tappa tilltron till demokratin. En viktig förebyggande åtgärd är därför att stärka och värna demokratin och det öppna samhället (Regeringens skrivelse, 2015). Sådana exempel är hur diskriminering och så kallad rasprofilering som används vid inre säkerhetskontroll, vilket kan väcka ett motstånd mot det ”demokratiska” samhället. I *Integrationens svarta bok* pekas på hur detta kan gå till exempelvis genom hur rasistiska föreställningar och etniska kategoriseringar används inom olika myndigheter och välfärdsinstitutioner. En strukturell diskriminering baserad på exempelvis ras eller kön undantar individer från grundläggande mänskliga och sociala rättigheter. I *Integrationens svarta bok* används begreppet *villkorat medborgarskap* för att synliggöra denna diskriminering, det betyder kortfattat att medborgarskapet inte betyder ett likvärdigt bemötande, utan att ras, kön och klass exempelvis kan användas för att villkora rättigheter och behov (Kamali & Grolopo, 2006).

Det är mot bakgrund av de här frågorna som hur så kallad ”community policing” kan utföras blir relevant. Det finns flera exempel på hur detta polisiära arbete ska gå till, det inledande exemplet är hämtat från spanska polisens arbete med så kallad ”stop-and-search” [ungefär stanna och sök igenom], det andra från en sammanfattning:

- States have an obligation to protect all individuals within their jurisdiction from terrorism, which is a threat to human rights, democracy and the rule of law.
 - States should respect human rights at all times in preventing and countering terrorism, as a matter of both international obligation and in order to be effective.
 - Human rights violations are conditions conducive to terrorism and can fuel VERLT.
 - Torture and other cruel, degrading or inhuman treatment or punishment are absolutely prohibited and can never be justified.
 - Restrictions on human rights, if permissible, in the fight against terrorism should be clearly provided for by law, necessary, justified, proportionate and non-discriminatory.
- [...]
- Community police can contribute to the prevention of terrorism by supporting community resilience and cohesion, as well as by enhancing public interaction with, and confidence in, the police. However, community police officers should not be tasked with specific counterterrorism measures.
 - Specific counterterrorism measures and operations should be entrusted to specialist counterterrorism officers and intelligence agencies, who should not act under the guise of community police officers.
 - Adequate information exchange and effective co-ordination between community police and counterterrorism operations should be ensured, so that they do not disrupt one another while they engage in their distinct strands of work.
 - Community policing, as a philosophy, can also be applied to countering terrorism through specific outreach efforts to explain counterterrorism work to the public, to emphasize safeguards and police commitment to uphold human rights, and to involve all members of the public in the formulation and evaluation of policies and measures to increase accountability.
 - All police actions related to countering terrorism should be effectively accountable and strictly compliant with national laws and international human rights standards (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014).

Mycket av det som skrivs handlar om rena medborgerliga rättigheter och om hur polisens arbete på olika sätt handlar om att bygga relationer genom bland annat dagligt arbete med människor, men också genom att ge information och involvera människor, och om att arbeta med mänskliga rättigheter. Delar av det här materialet borde kunna överföras till första linjens arbete.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det absolut viktigaste sättet att arbeta förebyggande mot ”våldsbejakande extremism” och terrorism enligt detta underlag är att arbeta för ett demokratiskt samhälle som innefattar alla, ett demokratiskt samhälle som är ett öppet och ömsesidigt samhälle där skola, socialt arbete, fritid och vård får ökade resurser för att kunna upprätthålla mänskliga och sociala rättigheter för alla (Danielsen & Franger, 2012).

Att se människan, inte ideologin och inrätta avhopparverksamhet

Arbetet som inriktas mot individnivå, handlar framförallt om två saker. Dels så kallad avhopparverksamhet och dels vikten av att bemöta människor som människor och inte som representanter för en ideologi.

Sätt individen och inte ideologin i centrum. Det salutogena perspektivet genomsyrar många av de lokala insatserna. Enkelt uttryckt innebär det att utgå ifrån en individs kvaliteter och behov av sammanhang i arbetet med att hjälpa honom eller henne att hitta plats i samhället (Sveriges Kommuner och Landsting, 2010).

Det arbete som förespråkas här handlar om ”demokratifrämjande samtal” (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015b; Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015). Andra talar om att tidigt identifiera och utmana en svartvit bild, men att också utmana relationen mellan våld och ideologi (Ranstorp et al., 2015).

Insatsen kan handla om att utreda, anpassa erbjudanden och åtgärder som t ex mentorer, stödpersoner, undervisningsstöd, praktikplats eller arbete. Pedagoger, socialarbetare, mentorer, personal inom psykiatri och sjukvård m fl. är exempel på yrkesgrupper som arbetar med enskilda unga (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015b).

Mer specifika insatser ges inte förslag på än som här från den nationella samordnaren som lyfter fram arbetet med mentorer och stödpersonal, men även tillgången till ett förvärvsarbete. Här betonas också specifikt de yrkesgrupper som utgör första linjen.

Hur individerna ska kunna identifieras i detta arbete är mer oklart, å ena sidan pekas det på vikten att första linjen får tillräcklig kunskap för att kunna känna igen riskfaktorer som pekar mot en radikaliserings. Men, å andra sidan pekas det också på risken att stämpla och behandla människor som potentiella terrorister. Att peka ut människor som potentiella terrorister rekommenderas inte eftersom det kan verka kontraproduktivt (Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014)

En grupp människor som troligen är betydligt enklare att identifiera är de som redan ingår i en organisation eller i ett sammanhang de vill ta sig ur. Mot bakgrund av detta rekommenderas så kallad avhoppbarverksamhet för dessa människor. EXIT som drivs av Fryshuset, är en avhoppbarverksamhet för före detta nynazister eller högerextrema som både uppmärksammas nationellt och internationellt (Christensen, 2015; Odén, 2009). Förutom just EXIT nämns också det internationella nätverket *Against Violent Extremism (AVE)* som arbetar förebyggande med ungdomar (Ranstorp & Hyllengren, 2013). Ett problem som uppmärksammas med avhoppbarverksamheter generellt är att det nästan helt saknas liknande insatser för andra grupper (RAN Collection, 2015; Regeringens skrivelse, 2014; Statskontoret, 2015).

I första hand har arbetet med avhoppbarverksamheter bedrivits inom civilsamhällets försorg och regeringen har både gett i uppdrag att öka stödet för dessa aktörer och att fördela statsbidrag till dem som arbetar för att individer ska lämna ”våldsbejakande extremistiska rörelser” (Regeringens skrivelse, 2015). Ett undantag från denna regel finns i en rapport som skrevs inför inrättandet av det Segerstedtinstitutet i Göteborg, där det också pekades på att EXITarbetet ”ligger till grund för metoder som är användbara bredare och mer lokalt i kommunens socialtjänster” (Miguel & Säljö, 2015). I detta dokument talas det alltså om en viss förskjutning från civilsamhälle till kommunens socialtjänster. Troligen finns det dock fördelar med att EXIT-arbetet ligger på civilsamhällets bord eftersom det ofta finns en rädsla för repressalier förknippat med att lämna vissa miljöer (Neumann, 2015). Det vill säga att människor drar sig för att kontakta myndigheter eller öppet erkänna att de lämnat en ”våldsbejakande” organisation av rädsla för straff och disciplinerande åtgärder.

På individnivå handlar det sammanfattningsvis om ett arbete på två fronter, ett som handlar om att upptäcka individer och med så kallade ”demokratiska samtal” utmana deras världsbild och ett som handlar om att stötta dem som vill lämna sina respektive grupperingar. Det är dock relativt oklart på vilket sätt ett sådant arbete ska organiseras eller utvecklas, som vi sett är det dessutom förenat med en risk att stämpla dem som uppmärksammas som potentiella terrorister vilket kan verka kontraproduktivt. I nästa kapitel kommer vi gå igenom de konkreta metoder och arbetsätt som används eller som hänvisas till, men först en sammanfattande diskussion av kapitlet.

Sammanfattande slutsatser

I detta avslutande avsnitt kommer jag sammanfatta och diskutera de komponenter som lyfts fram som framgångsrika i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism och terrorism. En sak som är slående är hur dessa komponenter ligger nära ett traditionellt förebyggande socialt- och pedagogiskt arbete. Särskilt intressant blir det eftersom vi sedan mitten på 1980-talet och framåt sett en förändringstendens där möjligheterna för socialarbetare och pedagogisk personal att arbeta på just det här sättet kraftigt försämrats. Exempelvis har det skett en marknadsanpassning av skolsystemet och hela välfärden som

påverkat tillgången till väl fungerande skolor, vårdinrättningar och ett socialt skyddsnät för alla (Herz, 2012; Trumberg, 2011). Marknadsanpassningen har också inneburit slimmade organisationer och flera försök att effektivisera verksamheter vilket framförallt drabbat de verksamheter som arbetar förebyggande, exempelvis antalet fältarbetare. En annan effekt har varit en centralisering av det offentliga, vilket skapat ett institutionellt underskott i vissa områden (Herz, 2016; Sernhede, 2009). Det finns en rad exempel på hur det sociala arbetet och skolan förändrats, vilket ofta inneburit allt mindre möjligheter att arbeta långsiktigt tillsammans med människor i deras lokalsamhällen.

Dessa komponenter tycks sällan ges utrymme i den offentliga debatten eller i den politiska diskussionen, där handlar det snarare om att inrätta specifika handlingsplaner, utarbeta specialiserade metoder eller om att disciplinera, straffa och övervaka människor. Mot bakgrund av de underlag som ligger till grund för denna översyn finns det dock knappast skäl till sådana insatser. Snarare än att söka efter en möjlig metod att implementera eller att övervaka och disciplinera människor finns det anledning att se till att socialarbetare och pedagogisk personal ges möjlighet att arbeta enligt följande komponenter:

- Att ha en fungerande samverkan mellan myndigheter. Detta får dock inte betyda att olika myndigheters uppdrag blandas samman. Skola, vård och socialt arbete ska inte arbeta med polisiära frågor, ett sådant arbetssätt kan skapa svårigheter i relationen till människor och kan dessutom vara kontraproduktivt.
- Att ha en lokal förankring. Det innebär att skola, vårdinrättningar och socialtjänst måste finnas representerat i lokalsamhällen. Detta är också en grundförutsättning för att skapa förtroende hos människor och för att kunna arbeta långsiktigt, det är också viktigt i relation till nästa punkt.
- Att involvera anhöriga och civilsamhälle. Det krävs en lokal förankring och ett upparbetat samarbete med civilsamhället generellt. Att involvera anhöriga borde också vara ett naturligt inslag i allt socialt och pedagogiskt arbete. Legitimitet och förtroende tar tid att bygga upp och kan snabbt raderas, därför är det viktigt att arbetet inte lägger fokus på terrorismbekämpning eller att motverka våldsbejakande extremism utan att arbetet istället har en bredare ingång som demokrati, mänskliga rättigheter och tillgång till välfärd.
- Att tillgodose demokrati, mänskliga rättigheter och tillgång till välfärd. Det är inte möjligt att arbeta med övervakning av vissa grupper av människor eller att utgå från statiska riskfaktorer i arbetet med människor om vi samtidigt ska säkerställa att demokrati och människors rätt inte riskerar att kränkas.
- Att se människan, inte ideologin. Att lyssna till människors berättelser och att försöka förstå deras position i relation till hur strukturer, ideologier och maktrelationer verkar i deras liv är av yttersta vikt för att kunna utmana, ifrågasätta men också att hålla med, stötta och stärka/mobilisera (Back, 2007, 2010; Herz, 2016).
- Att rikta fokus mot den egna organisationen. Att förhålla sig kritiskt reflexiv till den egna verksamheten och utmana rasifiering, rasism, sexism och etnifiering, samt andra former av förtryck som den egna verksamheten kan vara en aktiv del i att upprätthålla (Kamali & Groglo, 2006).

Komponenterna har det gemensamt att de påminner starkt om ett förebyggande socialt arbete, speciellt fältarbetet. Även om det förebyggande arbetet har en relativt brokig historia, återfinns dessa eller liknande komponenter nästan alltid med i någon form. Björn Andersson (2005) lyfter ett antal sådana komponenter som finns med i fältarbetarnas arbete: En lokal rumslig förankring, ett förhållningssätt som bygger på att skapa relationer (i människors egna miljöer) med frivillighet, förtroende och respekt som ledord, organisationen av arbetet och ett innehåll i arbetet som visserligen kan skiljas åt beroende på exempelvis målgrupp men som ofta bygger på vikten av kontinuitet. Malin Andersson (2005) tar i

samma bok upp ytterligare några principer, bland annat att ha en helhetssyn – dit samverkan med skola, föräldrar, civilsamhälle kan räknas in, men också att kunna alliera sig med ungdomen för att göra den unges röst hörd, utan att samtidigt ta över.

Mot bakgrund av denna översyn och de dokument som riktas mot första linjen är det alltså den här typen av komponenter som är verksamma också i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism och terrorism. Det finns en spänning mellan ett allt mer militariserat och säkerhetspolitiskt språk och ett socialt arbete och pedagogiskt arbete som arbetar förebyggande tillsammans med människor inom ramen för deras vardagsliv och verklighet. Här gäller det för första linjen att hålla huvudet kallt och inte använda ett språk som legitimerar våld mot människors mänskliga och sociala rättigheter. Det finns också anledning att hålla huvudet kallt i relation till specificerade och specialiserade insatser och utbildningsinsatser, eftersom dessa innebär en risk för att peka ut, låsa fast och stå för kontraproduktiva inslag. Istället handlar det om att generellt utveckla det befintliga arbetet till att bättre tillgodose människors rättigheter och behov.

Konkreta metoder och arbetssätt

I det här kapitlet kommer jag titta närmare på specifika metoder och arbetssätt som föreslås, förespråkas eller som används som inspiration i de texter som ingår i översynen. Inledningsvis är det viktigt att påpeka att det finns få empiriska belägg för att någon av dessa metoder eller arbetssätt fungerar, det finns med andra ord ingen "evidens" bakom ett beslut att införa den här typen av arbetssätt. Snarare än att söka svaren i metoder menar jag att arbetet istället bör riktas in på de komponenter som redogjordes för i föregående kapitel. Trots detta hänvisas ofta till enskilda metoder och arbetssätt i dokumenten, och en del av dem sprids mellan kommuner eller länder och får på så sätt ökad legitimitet.

Det finns inte särskilt många systematiska översikter av olika metoder eller arbetssätt. I Schweiz har det dock genomförts projekt som tittat på olika insatser mot högerextremism. En var en metastudie av utvärderingar om insatser mot högerextremism, men den säger mycket lite om de olika insatserna och mer om behovet av ordentliga utvärderingar framöver (Widmer, Blaser, & Falk, 2007). En annan studie visade dock två intressanta resultat:

1. Att högerextrema grupperingar gynnas av ett klimat av "främlingsfientlighet" och segregation, men också;
2. Att högerextrema grupperingar gynnas av ett konformitetstryck på ungdomar som pekats ut som problem av samhället.

En slutsats av den översynen är bland annat att civilsamhällets aktörer behöver stärkas, därtill redogörs för fjorton punkter som visat sig framgångsrika i arbetet med de olika metoderna och arbetssätten. Tanken är att dessa punkter ska utgöra en riktlinje för framtida arbetet mot högerextremism i socialt arbete (Davolio, Drilling, Widmer, & Hirschi, 2007; Davolio & Drilling, 2008; Drilling & Davolio, 2004, 2006). Dessa fjorton punkter är:

1. Att vara försiktig med en tematisering/kategorisering som högerextremism – Att inte stämpla någon som högerextrem utan att utgångspunkten bör vara en annan, exempelvis att först lägga fokus på våld för att först senare gå över till att tala om högerextrem tematik.
2. Medier ska utgöra en katalysatorfunktion – För att få upp problemet på agendan krävs ett medialt stöd och att det arbete som genomförs medialt granskas.
3. Politisk konsensus med bred majoritet – att det finns ett starkt politiskt stöd för att arbeta mot högerextremism.
4. Tackla högerextremismen i sitt sammanhang – Det krävs en bred sammanslutning och ett stort nätverk för att detta ska vara möjligt, exempelvis mellan myndigheter och civilsamhälle.
5. Skapa nätverk och få understöd av experter på högerextremism.
6. Mobilisera mot högerextremism – Att inte enbart behandla det som ett ungdomsproblem, samt att involvera alla relevanta aktörer i arbetet.
7. Inkludera samhällsaktörer och befolkningen – Att inte fastna i ett svartvitt tänkande där de goda ställs mot de onda utan att också erkänna och adressera den grundläggande problematiken.
8. Kombinera interventionsstrategier – en strategi räcker inte, det krävs att upplysning, samhällsarbete, medling/konfrontation och nedtrappning kombineras.
9. Samordna de olika strategierna/aktiviteterna – Här ingår även att stärka "minoriteter" och samhällsarbetet, samt mer traditionell samordning mellan exempelvis myndigheter.
10. Långfristiga strategier – Att strategiskt arbeta långsiktigt med frågan
11. Öka anmälnings- och rapporteringsberedskap – så att rasistiskt våld inte tolereras.
12. Stärk det "sociala trycket" – här talas om en permanentad övervakning av högerextrema grupper.
13. Utforma långvariga interventioner – Att även interventionerna får tid.
14. Utvärdera genomförande och effekter

Dessa fjorton punkter utgör tillsammans verksamma komponenter som den Schweiziska genomgången av olika ”kommuners” och städers arbete mot högerextremism visat sig innehålla. Flera av dem påminner om de verksamma komponenter som togs upp i föregående kapitel, en stor skillnad är dock hur starkt det sociala sammanhang vari högerextrema grupperingar får fäste betonas. Att exempelvis inte enbart behandla det som ett ungdomsproblem, utan att också mobilisera brett mot rasism och högerextremism, samt vikten av att erkänna och adressera den grundläggande strukturella problematiken (Davolio et al., 2007).

Det finns även utvärderingar på närliggande områden, ett sådant exempel är en översikt av så kallade *counter-terrorist strategies* genomförd av Lum, Kennedy och Sherley (2006). Den översikten slår också fast att vetenskapliga utvärderingar nästan helt saknas på området. Där det trots allt finns utvärderingar visar dessa att en del insatser visserligen kan ge goda resultat, men att andra i själva verket kan motverka sitt syfte. Två ganska konkreta resultat av den översikten är att högre straff för kapning inte tycks minska antalet kapare och att förekomsten av ”intoleranta” politiska partier till terrorism kan leda till en ökning av terrorhandlingar. Det ska dock påpekas att underlaget också här är relativt tunt (Lum et al., 2006).

En annan översikt av vilka typer av metoder och arbetssätt som föreslås i litteratur har identifierat sju olika former:

1. Kognitiva förmågor och beteenden – det kan handla om att arbeta med att hantera ilska, empatisk förmåga, problemlösning, moraliska resonemang och mindfulness.
2. Mentorskap och samtalsrådgivning – detta arbete är ofta riktat mot unga förövare.
3. Kunskapsbaserade program – program inriktade på att genom utbildning och lärande av konsekvenser förändra attityder och beteenden.
4. Kamrattstöd och konflikthantering – inriktas på att instruera deltagare i att uttrycka ilska utan att använda våld.
5. Samhällsarbete – uppsökande och förebyggande socialpedagogiskt arbete efter skoltid
6. Tillhandahållande av möjligheter – erbjuda utbildning eller anställning och liknande (Aly et al., 2014).

De metoder och arbetssätt som tas upp i denna översikt skär igenom dessa kategorier. Jag har valt att titta närmare på några metoder och arbetssätt som är inriktade mot samtal och möten, medie- och information och några av de strategier som finns för att förebygga, förhindra och försvåra rekryteringen till så kallad våldsbejakande extremism. Därtill kommer jag också kort ta upp arbetssätt som inriktas specifikt mot de som vill ha hjälp att lämna miljöer och slutligen också politiska och juridiska åtgärder som ibland föreslås.

Mot bakgrund av att utvärderingar och meta-analyser ofta saknas har jag valt att arbeta med metoderna och arbetssätten utifrån tre steg.

1. Först gör jag en beskrivning av respektive metod och arbetssätt. Till grund för denna beskrivning ligger det material som funnits att tillgå om metoderna/arbetssätten, det kan handla om dokument, litteratur och utbildningsmaterial.
2. Nästa steg har handlat om att bredda analysen till om metoden/arbetssättet diskuterats, förespråkats eller mött kritik akademiskt och medialt.
3. Slutligen ställer jag metoderna/arbetssättet mot de fungerande komponenter som togs upp i föregående kapitel. På så sätt är det möjligt att säga något om hur väl man kan tänka sig att en implementering av en specifik metod svarar upp mot de fungerande komponenter som enligt översynen krävs för arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism och terrorism.

Det är viktigt att poängtera att jag här endast utgår från skriftligt material om metoder och arbetssätt samt eventuella instruktioner och stödmaterial, och att detta material var det som fanns tillgängligt då

denna översyn skrivs. Som tidigare nämnts händer det väldigt mycket på detta område och vad som en gång setts som verksamt kan något år senare ha förändrats i takt med att erfarenheterna förändrats.

Metoder med inriktning mot samtal och möten

Samtalskompassen – Bekymringssamtal och demokratiska samtal

Samtalskompassen är en metod som förespråkas av *Samordnaren mot extremism* (fortsättningsvis Samordnaren) och som finns att tillgå på websidan för Samordnaren (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015c). Delar av metoden uppges vara ”präglad” av *Motiverande samtal* eller MI, en metod som används i en rad olika sammanhang och av en rad olika aktörer. Vi ska återkomma till MI senare. I metodstödet och det övriga materialet talas det dock inte om MI utan snarare om *demokratiska samtal*. Ett demokratiskt samtal är enligt Samordnaren ett samtal som stärker den demokratiska kompetensen och som bidrar till ökad medvetenhet. Alla har rätt att höras och alla har skyldighet att lyssna, deltagaren ska stå för sina argument men också kunna påverkas av andras (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015b).

Det demokratiska samtalet: En individ som söker efter mening, gemenskap eller spänning hos antidemokratiska och våldsamma miljöer. Förr eller senare kommer du att konfronteras med dina egna demokratiska värderingar. Hur ser din värdegrund ut och hur tillämpar du den i praktiken? Och vem ska du tala med om det? Det demokratiska samtalet är en metod som stärker den demokratiska kompetensen och ökar förutsättningarna för ett medvetet handlande. Metoden tar fasta på hur våra åsikter bildas, formuleras och påverkas av andra. Samtalsprocessen synliggör hur olika synsätt kan jämkas samman eller ställas mot varandra (Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015).

Förutom att innehålla ett antal olika övningar för att få deltagarna att reflektera över sina ställningstaganden och föreställningar pekats det också på ett par förutsättningar för arbetet med samtalskompassen. Det handlar om vikten av kontinuitet och långsiktighet, att arbetet är en process som måste få ta tid. Vidare betonas vikten av att säkra upp processen med resurser och att den utvärderas (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015b). MI bygger på att få hjälp med att förstå sin problematik, kunna argumentera för förändring och få stöd i arbetet mot en förändring.

Argumentationsövningar och moraliska överväganden har länge använts i olika former inom pedagogiskt och socialt arbete. Motiverande samtal är en mycket populär ”metod” inom socialt arbete, det finns dock kritik mot att den är styrande och individualiserar social utsatthet, vidare är det svårt att dra några enhetliga slutsatser av huruvida den fungerar eller ej, det har dock visat sig att MI inte orsakar skada (se ex. Herz & Johansson, 2015; Herz, 2012). Vid dess implementering riktades stark kritik mot samtalskompassen av femton forskare som i en debattartikel bland annat menar att den då den inte gör skillnad på civil olydnad och så kallad våldsbejakande extremism är demokratifientlig (Boréus et al., 2015).

I jämförelse med de fungerande komponenter som togs upp i föregående kapitel är samtalskompassen fokuserad på en individuell nivå, det gör att den i första hand inte är anpassad till de övriga komponenterna, även om de också nämns i materialet. Samverkansstöd ingår dock som en del av materialet och då specifikt i termer av hur demokratiska samtal kan användas av och i samverkansgrupper (dvs. SSP(F)).

Förebyggande samtal – Säkerhetspolisen och dialogpolisen

Även Polisen och Säkerhetspolisen förordar modeller inriktade på samtal och dialog, det är dock mer oklart i dessa sammanhang vad de baseras på. Säkerhetspolisen (2014) skriver exempelvis:

[Det] gäller att få ungdomar att se sig som en del av samhället, skapa en relation till dem och föra en dialog. Därför har skola och fritidsgårdarna en viktig roll genom att lyssna på ungdomarnas åsikter, diskutera och stimulera dem att läsa vidare för att bredda och fördjupa sin kunskap. På så sätt kan unga människor själva ompröva sina idéer i stället för att pådyvlas vad som är rätt och riktigt.

Det är en lyssnande strategi som förordas, det handlar om att ta in och prata med ungdomar om deras åsikter och om att utmana dessa. ”Vid dessa samtal är nyckelordet dialog”, skriver Säkerhetspolisen vidare. Det talas om att grupperingarna (dvs. de ”våldsbejakande”) använder sig av ett svartvitt förhållningssätt till världen, ett förhållningssätt som det handlar om att utmana och komplicera. Det betonas att det är viktigt att inte tvinga på någon åsikter, men att det också handlar om att peka på långsiktiga konsekvenser av handlandet.

Vid ett tillfälle talas det även om *Konstruktiva samtal*, en ”metod” som är hämtad från ”andra länder” och som, enligt Säkerhetspolisen, visat sig effektiv. Den går ut på att arbeta med filmvisning och efterföljande diskussioner. Som exempel på filmer tas *Broken Dreams* upp som regisserades av Fathia Absie (Säkerhetspolisen, 2010). Tanken är att filmerna används som diskussionsunderlag.

Polisen har sedan en tid tillbaka arbetat med så kallade dialogpoliser vid demonstrationer och andra så kallade ”opinionsyttringar”. Dessa poliser arbetar utefter en utarbetad metod som kallas *särskild polistaktik* som består av fyra principer: kunskap, underlättande, kommunikation och differentiering. Syftet med insatsen är att uppnå så kallad *self-policing*, ett arbetssätt som innebär att exempelvis demonstranterna själva tar ansvar för andras uppträdande vid demonstrationen (Polisen, 2015a).

I relation till de verksamma komponenterna påminner förebyggande och konstruktiva samtal om Samtalskompassen. Förebyggande och konstruktiva samtal ter sig dock som mer utpekande än samtalskompassen, här framgår inte heller hur dessa metoder ska förenas med övriga komponenter.

Toleransprojektet

Toleransprojektet är ett exempel på ett mer konkretiserat arbetssätt som används för att kunna möta ”intoleranta” elever i skolan. Det är ett pedagogiskt projekt för att försöka bemöta nazistiska kränkningar i skolmiljön. Projektet har sin bakgrund i det mord som skedde i Kungälv i mitten av 1990-talet, där ett antal nynazister mördade John Hron. Förutom kopplingen till Kungälv Kommun finns också en koppling till regeringens upplysningskampanj *Levande Historia*. Denna kampanj bestod bland annat i ett antal så kallade värdegrundsseminarier som tog sitt avstamp i förintelsens historia (Forum för levande historia, n.d.). Ur detta har det skapats ett arbetssätt som ofta kort och gott kallas för *Toleransprojektet*.

[Fokus ligger på de] drivkrafter [som ligger] bakom intolerant beteende, för att därefter kunna möta eleven i en undervisningsmodell som bygger på historiska berättelser och dialog samt varje persons rätt att uttrycka sin mening (Toleransprojektet, 2013).

Att få uttrycka sin mening handlar inte om rätten att få kränka vem man vill, istället ska det tolkas som att lära sig att ”hantera konflikter” istället för att ”ignorera” dem eller att ”trycka ner” dem (Mattsson & Hermansson Adler, 2012).

Rent konkret bedrivs arbetet i projektform, där ett antal elever får erbjudande om att gå en kurs inklusive en exkursion (som av tradition har gått till Polen, men andra miljöer utesluts inte). Det betonas att det är viktigt att det blir en bra elevsammansättning. Till kursen knyts ett antal olika yrkesgrupper som alla ska arbeta med kursens olika delar, det kan handla om att pedagoger arbetar med undervisningstillfällen men att socialarbetare arbetar med stöd till individer och familjer. De olika kurstillfällena ska spegla elevernas livsvärld och går på olika sätt ut på att arbeta med olika etiska och moraliska frågor (Mattsson & Hermansson Adler, 2008). Eleverna ska utveckla sin förmåga att sakligt resonera och kunna ta aktiv och välgrundad ställning för gemenskap och tolerans som ett sätt

att motverka diskriminering och segregation (Mattsson & Hermansson Adler, 2012). Dessa teman täcks in av den litteratur som finns att tillgå där projektformen beskrivs, undantaget segregation som saknas.

Arbets sättet påminner om liknande sätt att arbeta med barn och ungdomars sociala färdigheter, exempelvis de delar av ART (Aggression Replacement Therapy) som tar upp sociala färdigheter. Toleransprojektet har inte utvärderats, det går därför inte i dagsläget att säga huruvida det har någon effekt eller inte¹. Det har dock genomförts en socioekonomisk rapport *Intoleransens pris* (Nilsson Lundmark & Nilsson, 2013), men den utvärderar inte själva arbetsmetoden. Trots detta arbetar idag ett flertal kommuner efter modellen och den skrivs fram som en utgångspunkt för Segerstedtinstitutet (se Miguel & Säljö, 2015). Det går genom att jämföra med liknande modeller och arbets sätt att peka på en del möjliga framgångsfaktorer, som även delvis stämmer överens med de fungerande komponenterna:

- Undervisningen sker i små grupper, med en relativt stor personalgrupp knuten till sig.
- Det är relationsbaserad undervisning och;
- Det handlar om att möta och bemöta ungdomarnas föreställningar, kunskaper, känslor och förmågor, vilket inte minst den omfattande psykoterapiforskningen visar är framgångsrikt (Herz & Johansson, 2015).
- Det handlar om ungdomar som själva söker utbildningen, som inte tvingas gå den, den bygger alltså på frivillighet och motivation.
- Kursen sker inom ramen för ett samarbete mellan olika myndigheter, åtminstone mellan skola och socialtjänst.
- Det är ett arbets sätt som handlar om att se individen och inte ideologen, det handlar inte om att eleverna ska inta rollen som förövare och offer utan om att de ska lära sig att reflektera och kritiskt granska sina föreställningar och val.

Med andra ord förefaller delar av Toleransprojektet ha en väl fungerande struktur som ligger i linje med ett antal av de komponenter som togs upp i föregående kapitel och som visat sig ha en fungerande effekt.

Men, det finns även en del frågetecken med Toleransprojektet. Även om erbjudandet att gå kursen riktar sig till flera elever, är fokus för själva insatsen elever som är ”kränkande eller störande i klassen”, elever som oftast inte har en så kallad ”ideologisk medvetenhet” (Mattsson & Hermansson Adler, 2008). Arbets sättet är historiskt förankrad och handlar om att kunna använda historiebrevningar till att skapa förståelse för det egna vardagslivet. Här uppstår ett antal utmaningar, dels kan det spå på en uppfattning om att nazisten eller rasisten är någon specifik person med en identitet som stämmer överens med en (specifik) nazistisk eller rasistisk ideologi, vilket naturligtvis *kan* vara sant men som inte alls behöver det. Det är exempelvis fullt möjligt att agera rasistiskt, utan att för den skull identifiera sig som rasist. På samma sätt, är det möjligt att anse sig vara tolerant men samtidigt agera rasistiskt. Mot bakgrund av detta blir det pedagogiska greppet problematiskt och kan i teorin verka kontraproduktivt. Det är troligen här den omfattande kritiken av Toleransprojektet och därmed också inrättandet av Segerstedtinstitutet går att finna (se ex. Allelin et al., 2015). Rasism och nazism handlar om betydligt mer än enskilda individers självbild och historiska skeenden, faran med att fokus hamnar här är att vardagsrasism och strukturell rasism som bland annat kan vara väl förankrad i befintligt pedagogiskt och socialt arbete bortses från. Toleransprojektet menar dock att historiska händelser är viktiga eftersom många elever hänvisar till dessa argument och idéer, men också att det skapar en möjlighet för dem att reflektera över svåra frågor utan att behöva ta ansvar för de övergrepp som skedde då (Mattsson & Hermansson Adler, 2008). Idén är inte ny, Tyskland har exempelvis en lång tradition av liknande arbets sätt inom socialt arbete med högerextrema ungdomar.

¹ Det pågår dock en utvärdering som kommer presenteras inom kort, som jag inte haft möjlighet att ta del av, annat än en promemoria om resultatet. Där framgår att mätningen avser tolerans relaterat till ”minoriteter” och åsikter. Resultatet är att intoleransen var högre innan interventionen och att toleransen är i nivå med den kontrollgrupp med toleranta åsikter som inte genomgått interventionen. Den kontrollgrupp som inte genomgått interventionen står dock kvar på lika intoleranta åsikter.

Intressant nog har dessa antingen varit inriktade mot tolerans – att socialarbetaren ska förhålla sig ”neutral” i relation till ungdomen, eller mot att konfrontera ungdomar med Tysklands historia. Båda dessa metoder, som det finns drag av i Toleransprojektet, har visat sig vara ineffektiva i arbetet mot högerextremism (Lorenz, 1996).

I Toleransprojektet handlar mycket av fokus på att vända intolerans till tolerans, vilket gör att det är ”den intoleranta” hamnar i centrum. Det är inget fel med det, men i vissa fall tycks det parallellt ske att den som ska ”tolereras” glöms bort. Mot bakgrund av den diskussionen om våld som tas upp i inledningen av denna rapport, finns det anledning att fundera över vad en medverkan i ett toleransprojekt kan innebära för elever som själva utsätts för rasism. Att romsk eller judisk identitet eller att exempelvis vara svart vänds och vrids på och diskuteras utifrån en ”vit blick” är problematiskt och kan i vissa fall uppfattas som ett aktivt våldsutövande (Ahmed, 2011). ”De andra” görs till avvikande, som något som måste uppmärksammas och diskuteras, till någon som ska tolereras. Det förekommer att detta sker i de övningar som föreslås i den litteratur som finns om toleransprojektet. Allra tydligast sker detta i en övning som kallas för *Tävling i hatpropaganda* (Mattsson & Hermansson Adler, 2012) eller för *en övning i hat* (Mattsson & Hermansson Adler, 2008). Övningen går ut på att eleverna i grupp ska måla en ”hatbild” av exempelvis ”invandrare”, judar, muslimer, men också av lastbilschaufförer eller butiksbiträden. Poängen med övningen är att visa hur svårt det är att skapa hatpropaganda riktade mot grupper där det inte finns en historisk nidsbild. Men, det som inte reflekteras över är hur det är att bli mottagare av en sådan reproduktion av nidsbilder. Dels reproducerar övningen föreställningar och fördomar av människor som dagligen utsätts för rasism och dels skapar det en enormt utsatt position för de som själva identifierar sig i enlighet med dessa grupper.

Slutligen finns det också anledning att nämna begreppet tolerans. Toleransbegreppet var under en tid populärt att använda i arbetet mot rasism och mot högerextrema grupper, problemet med begreppet är att det förutsätter vissa värden. Som Essed (1991) pekar på förutsätter begreppet att ”de dominerande” ska vara toleranta gentemot ”de andra”, de som domineras, vilket kräver och utgår från en god vilja hos dem som är befinner sig i maktposition. Ett annat perspektiv är att alla ska vara toleranta gentemot varandra, vilket i så fall bortser från ojämlikhet och olika maktrelationer. En effekt som uppstår är att rasifierade och rasistiska strukturer riskerar att devalveras till att antingen handla om människors välvilja eller till att helt bortse från de strukturer som lett till att problemet de facto uppstått (jfr, Lorenz, 1996). Mattias Gardell (2015) menar på samma sätt att tolerans tenderar att förskjuta rasism till att handla om etik snarare än om politik, vilket minst sagt blir problematiskt eftersom rasism i första hand handlar om rättvisa och lika villkor. Gardell är även inne på att ett fokus på tolerans/intolerans passar dominerande politiska intressen väldigt väl. Anledningen är att tolerans/intolerans inte kan leda till social förändring. För att få till stånd social förändring krävs istället ett fokus på de strukturer som bibehåller rasism (Aluffi-Pentini & Lorenz, 1996).

Being Muslim, Being British

You can be British and you can be Muslim. It doesn't have to be one or the other. - BMBB Participant (IC Thinking, 2015).

Being Muslim, Being British (BMBB) är ett projekt och ett arbetssätt som riktar sig mot muslimska ungdomar som upplever en ”kollision” mellan olika ”världsbilder” i skolan, familjen, bland vänner eller i grannskapet för att ta några exempel. Kurser i BMBB riktas mot socialarbetare, skolpersonal och andra som möter dessa ungdomar (IC Thinking, 2015). Det är ingen vanlig metod att hänvisa till i en svensk kontext, men denna typ av värderingsövningar förekommer och det finns därför anledning att diskutera dem.

Genom gruppövningar arbetas med en så kallad ”complexity prevention method”, som handlar om att främja värdepluralism. Olika ståndpunkter – även så kallade ”extrema” – utforskas och deltagarna får verktyg för att se hur de olika ståndpunkterna hänger samman, vad de har gemensamt för att på så

sätt kunna dra slutsatsen att fullt ut förnuftiga människor kan dra olika slutsatser och ha olika ståndpunkter. Arbetssättet utgår från ett antal förutsättningar:

1. Globaliseringen bidrar till att olika kulturer skapar friktion på nya sätt
2. Ungdomar behöver verktyg för att förstå och se deras egna normer, samt för att synliggöra komplexiteten i människors slutsatser och ståndpunkter
3. Radikalisering uppstår när dessa förmågor och verktyg saknas (Liht & Savage, 2013).

Varför just muslimska ungdomar antas ha detta behov framgår inte, det är inte heller helt klart vari konflikten eller friktionen ligger just mellan det brittiska och det muslimska. För även om målet är att peka på att man kan vara *både och*, förutsätter samtidigt arbetssättet att det föregås av en möjlig friktionsyta mellan det brittiska och det muslimska. Men, intressant att notera är att det de facto finns forskning som visar att unga män upplever en friktionsyta mellan en muslimsk och en brittisk identitet, och att de tvingas välja mellan dessa positioner (M. Mac an Ghail & Haywood, 2015; Mairtin Mac an Ghail & Haywood, 2014). Problemet är att de gör det på grund av risken att ses som terrorist, inte på grund av att det per definition föreligger en friktion mellan dessa identiteter. Här riskerar denna typ av värderingsövningar att landa snett. Istället för att bemöta en problematik som uppstår på grund av en terrordiskurs, formuleras problemet om till en etnisk eller kulturell friktion.

Precis som övriga metoder och arbetssätt inriktade på att skapa möten och samtal, är BMBB individualiserat så till vida att utgångspunkten är individens värderingar, normer och åsikter. Samtidigt bidrar BMBB inte med verktyg för att arbeta med övriga fungerande komponenter.

Medie- och informationskunnighet

I artikel 19 av FN:s Allmänna förklaring om Mänskliga Rättigheter slås det fast att ”Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter och att söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.” Medie- och informationskunnighet (MIK) rustar medborgarna med de kompetenser som behövs för att söka och till fullo använda denna grundläggande mänskliga rättighet (Wilson, Grizzle, Tuazon, Akyempong, & Cheung, 2011).

FN-organet UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) betonar vikten av att ha tillgång till och till att kunna värdera information, men också att själv kunna använda sig av media och förstå dess olika funktioner. Anledningen till att det tas upp som en metod i denna översyn är då det förekommer att MIK nämns som en viktig metod även i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism och terrorism eftersom framförallt internet fått en allt mer central roll i propaganda och för att planera och genomföra terrorbrott. Medie- och informationsteknik (MIK) förekommer framförallt som en form av undervisning för att skapa förutsättningar för människor att kunna värdera den information och propaganda som sprids på bland annat internet.

MIK-undervisning

MIK-undervisning tas ibland upp i korthet som en åtgärd som kan ge resultat på lång sikt som i slutändan handlar om att stärka demokratin (Statskontoret, 2015), men i Statens Medieråds rapport *Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet* (2013) tas MIK upp mer i detalj.

Statens Medieråd menar att det handlar om att skapa förutsättningar för människor att kunna värdera, skapa, kritisera och analysera, men också att finna information i olika medier. Deras översikt visar att många forskningsöversikter och policydokument tar upp vikten av åtgärder riktade mot användandet av internet och media, men att det i praktiken saknas satsningar både i Sverige och internationellt. Medierådet betonar även att en satsning på denna form av undervisning inte behöver ha specifikt ”extremismstävande” mål för att genomföras (Statens Medieråd, 2013).

I UNESCOs (Wilson et al., 2011) material om MIK-undervisning länkas de tre kunskapsfälten – kunskap, förståelse och produktion av medier och information – till ett antal nyckelområden inom utbildning och lärarutveckling:

KUNSKAPSFÄLT			
Nyckelområde	Kunskap om medier och information som källor och form för demokratiska processer	Bedömningar av medier och information som kunskapsresurs	Produktion och användning av medier och information för livslångt lärande
Policy och visioner	Att utbilda medie- och informationskunniga lärare.	Att utbilda medie- och informationskunniga elever.	Att skapa ett medie- och informationskunnigt samhälle.
Kursplaner och bedömning	Kunskap om medier, bibliotek, arkiv och andra informationsleverantörer, deras funktioner och vilka omständigheter som krävs för att de ska kunna uppfylla sina funktioner.	Förståelse av kriterier för utvärdering av medietexter och informationskällor.	Färdigheter i att undersöka hur information och medietexter produceras, förståelse för den sociala och kulturella kontexten kring information- och medieproduktion; insikter i hur och varför allmänheten använder medier.
Pedagogik	Sammankoppling av medier och information i klassrumssammanhang.	Bedömning av hur medier och andra informationsleverantörer kan användas för problemlösning.	Nyttjande av användargenererat innehåll inom undervisningen.
Medier och information*	Kunskaper om tryckta medier – tidningar, magasin; informationsleverantörer – bibliotek, arkiv, museer, böcker, tidskrifter, etc.	Etermedier (radio, TV).	Nya medier – internet, sociala nätverk (datorer, mobiler och andra plattformar).
Organisation och administration	Kunskap om klassrummet som rum för lärande.	Samarbeten kring och genom medie- och informationskunnighet.	Medie- och informationskunnighet som en del i livslångt lärande.
Professionsutveckling	Kunskap om medie- och informationskunnighetens betydelse för medborgarlig bildning och möjlighet att delta i samhället och dess styrning.	Värdering av hur medie- och informationsresurser kan användas för professionell utveckling.	Ledarskap och agerande som förebild i den medborgerliga användningen av medier och information för utvecklande av studenter och lärare.

Figur 2 - MIK-Undervisning enligt UNESCO

Precis som Statens Medieråd skriver är detta inga insatser som måste riktas specifikt mot arbetet med ”våldsbejakande extremism” eller terrorism, men det är troligen ett arbete som blir allt viktigare i ett allt mer komplext medielandskap. Mot bakgrund av detta är det förvånande att det saknas tydligare strategier och satsningar på detta område.

MIK-undervisning saknas i de fungerande komponenterna, förutom i Statens Medieråds rapport. Å ena sidan finns det en risk att också det arbetet individualiseras, att det handlar om att förlägga ansvaret på enskilda att hantera medie- och kommunikationslandskapet. Å andra sidan är det möjligt att se det ur ett demokratiskt perspektiv, där källkritik och tillgång till information är viktiga komponenter. Ett bättre arbete med MIK-undervisning riktat till alla skulle troligen skära igenom flera av de verksamma komponenterna – att inte peka ut, att tillgodose demokratiska rättigheter, att involvera anhöriga, civilsamhälle och myndigheter, samt att det är möjligt att arbeta lokalt.

Strategier för att förebygga, förhindra och försvåra

PREVENT

PREVENT är den del av Storbritanniens övergripande strategi mot terrorism, *CONTENT*, som är inriktad mot att förhindra att människor ansluter sig till organisationer som stödjer terrorism eller att de själva blir terrorister (Home Department, 2011). Det rör sig om ett mycket omfattande material och det finns ingen möjlighet att täcka in allt i denna rapport. Trots detta finns det anledning att åtminstone översiktligt titta närmare på Prevent, inte minst därför att det i en svensk kontext ibland används liknande strategier och begrepp som är mer eller mindre influerade av Prevent-strategin (se ex Ranstorp et al., 2015; Regeringens skrivelse, 2014).

I Storbritannien har skolor och förskolor samt andra som arbetar med barn och unga ålagts en ”prevent-duty” som innebär att personal ska kunna identifiera barn och unga som är i riskzonen för att radikaliseras. Denna risk ska enligt Prevent ses som en risk av många risker. Exempelvis, pekar man på hur personalen sedan tidigare arbetar med andra risker som våld, narkotika eller exploatering. Risken att radikaliseras ska alltså i enlighet med detta synsätt ses som och bemötas i enlighet med andra risker barn utsätts för (Department for education, 2015). Att det rör sig om ett omfattande uppdrag med en mängd olika föreskrifter, råd och underlag visar inte minst alla de websidor som finns på temat (se exempelvis The Lancashire CONTEST Boards översiktsida riktad till skolpersonal <http://www.lancsngfl.ac.uk/prevent/index.php>).

Prevent har tre mål:

1. Att reagera på den ideologiska utmaning av terrorism och de hot som vi möter från de som främjar det,
2. Motarbeta att människor dras in i terrorism och att säkra att de får lämpliga råd och stöd; samt
3. Att arbeta med sektorer och institutioner där det finns en risk för radikalisering som behöver adresseras (HM Government, 2015b, p. 5).

Preventstrategin är från 2007 men har sedan dess uppdaterats ett antal gånger, senast 2015. Dessa uppdateringar har bland annat handlat om att bredda fokus för strategin, men också om att skärpa kraven på första linjen. Idag innefattar den ett krav på all personal inom den offentliga sektorn att identifiera dem som de tror kan dras till extremism eller terrorism. Strategin riktas visserligen mot all form av extremism och terrorism, men pekar särskilt ut så kallad ”islamistisk” terrorism som huvudsakligt fokus, då denna i dagsläget anses utgöra det största hotet (HM Government, 2015b; Home Department, 2011). Definitionen av extremism som ligger till grund för strategin är något bredare än vanligt och är intressant eftersom den per definition anlägger ett vi- och dom tänkande som annars förbehålls ”extremister” eller ”radikaliserade”:

[Extremism är en] vokal och aktiv opposition till fundamentala brittiska värderingar, inklusive demokrati, lagar, individuell frihet och ömsesidig respekt och tolerans för olika religioner och trosuppfattningar. Vi inkluderar även, i vår definition av extremism, uppmaningar att döda våra väpnade styrkor (Home Department, 2011).

Genom definitionen och ett vidare starkt fokus på just islamistisk terrorism som det stora hotet mot ”brittiska värderingar” reproduceras just ett sådant vi- och dom tänkande som annars tillskrivs ”de andra” (se också Kundnani, 2014). Det är brittiska värderingar som står på spel i kampen mot den islamistiska extremisten. Till detta är det också viktigt att tillägga att det inte bara handlar om så kallad ”våldsbejakande extremism” utan även ”icke-våldsam terrorism”, vilket adderar ytterligare frågetecken.

Rent konkret handlar det för skolpersonal och socialarbetare m.fl. om att värna ”brittiska värderingar” dels genom att utbilda människor och genom att utmana exempelvis stereotyper. Dels genom att genomföra riskbedömningar för huruvida barn och unga riskerar att dras in i extremism, samt var inom

ramen för respektive institution det finns risk för radikaliserings. Hur dessa risker ska värderas eller vilka riskfaktorerna är, är inte lika klart. Exempelvis nämns beteendeförändringar eller förändrat utseende som möjliga tecken på radikaliserings (HM Government, 2015b). Som stöd för att bedöma dessa riskfaktorer krävs ett användande av andra källor än officiella dokument, en av dessa är utgiven av University of Liverpool (Cole, Alison, Cole, & Alison, n.d.). Framförallt pekar detta dokument på olika grader av isolering (från samhälle, familj, vänner) och om hur våld används som en del av retoriken för att bedöma risken för att ”radikaliserats”. Men även här talas det om andra riskfaktorer kopplade till vad författarna kallar för ett ”hedonistiskt” beteende. Det kan handla om alkoholkonsumtion eller om risktagande sexuellt, ett beteende som författarna menar gäller för de flesta ungdomar men som kan bidra till en extra utsatthet för att dras in i ”extrema” miljöer (Cole et al., n.d.).

De olika myndigheterna hänvisas även till en specifik del av Prevent som kallas för *Channel* (HM Government, 2015a, 2015b). Channel är en ”multi-agency approach”, ett program som ska identifiera och stötta personer som riskerar att dras till terrorism med hjälp av en panel som består av representanter från en rad olika myndigheter. Dessa kan bland annat bestå av representanter från socialtjänst och skola. Panelen ska bedöma tre saker:

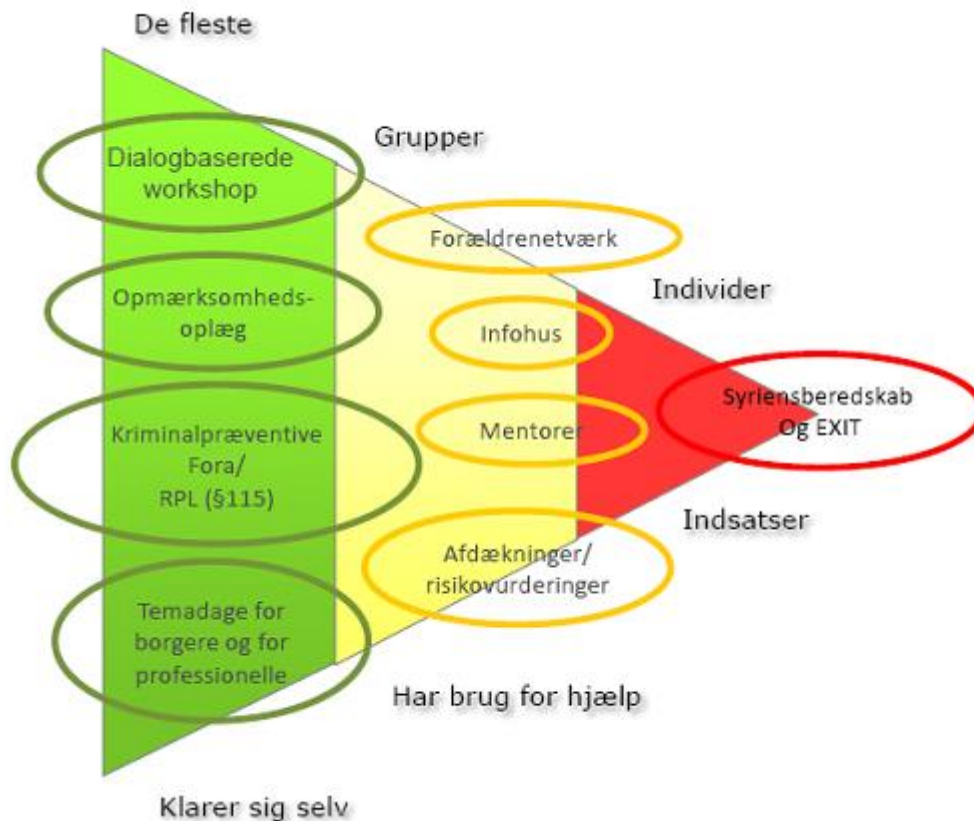
1. Engagemang med en grupp, en fråga eller en ideologi – Under denna punkt återfinns allt från huruvida personen i fråga umgås med andra kända eller misstänkta extremister till förändringar i klädstil.
2. Avsikt att orsaka skada – Här handlar det bland annat om det förekommer ett språk som tillskriver andra grupper pejorativa namn, eller om det visas stöd för att använda våld mot andra.
3. Förmåga att orsaka skada – En historia av begångna brott eller en bakgrund som exempelvis civilingenjör, farmakolog eller arbete inom byggsektorn (HM Government, 2015a, p. 11f).

En svårighet som följer av den här typen av arbetssätt är att de så kallade riskfaktorerna som presenteras har en spännvidd mellan att uttala sig i termer av att någon eller några förtjänar att dö till att ha bytt klädstil. Ett annat problem följer med det starka fokus på just islamistisk terrorism vilket i praktiken tycks förlägga mycket av verksamheternas fokus just dit. Mot bakgrund av detta har också Prevent stött på massiv kritik, till och med från högt uppsatta poliser (Dodd & Travis, 2015; Kundnani, 2014). En del av kritiken har bland annat riktats mot att den har använts godtyckligt och anklagat barn och unga för att vara i riskzonen för extremism eller terrorism på mycket lösa grunder (Kundnani, 2014; Menage, 2015). En stor del av kritiken har annars kommit från studentorganisationer och från universiteten, samt från olika muslimska organisationer. Detta har exempelvis resulterat i initiativen *Preventing Prevent* och *#preventinpractice*. Bland annat har det pekats på att Prevent är stöpt i islamofobi, att det utgör ett hinder för yttrandefrihet och att det leder till en ständig rädsla hos svarta och muslimska studenter för att pekas ut (Casciani, 2015; Khaleeli, 2015; Menage, 2015; SOAS Student Union, 2015). Det har till och med gått så långt att den brittiska regeringen uttryckt en oro för att den nationella studentorganisationen NUS så starkt opponerat sig mot införandet av Prevent (Wintour, 2015).

Preventstrategin är problematisk, dels saknar den en diskussion kring mycket av det som tycks tas för givet, som exempelvis vad brittiska värderingar är och varför de ska bibehållas till varje pris. Dels problematiserar den inte heller att andra tillskrivs ett vi- och dom tänkande samtidigt som detta även förekommer inom ramen för själva Prevent. Men det kanske allra allvarligaste är den lagstiftade anmälningsplikt som ålagts skolpersonal och andra som arbetar med barn och unga, dels riskerar den att vara kontraproduktiv eftersom det saknas belägg för att en sådan strategi är verkningsfull och dels saknas det vetenskapliga belägg för att de riskfaktorer som används pekar på en radikaliserings. De komponenter i Prevent som kan fungera mot bakgrund av de fungerande komponenterna är samarbetet mellan myndigheter, de övriga komponenterna saknas dock inom Prevent.

Århusmodellen och kunskapshus

Århus arbete mot så kallad våldsbejakande extremism både i termer av förebyggande, behandlande insatser, samt EXITstrategier tas ofta upp som ett positivt exempel i Sverige (se ex Dahllöf, 2015; Ramel, 2015; Ranstorp et al., 2015; Zillén, 2015), och utgör i skrivande stund inspiration för de kunskapshus som beslutats att införas i ett antal pilotkommuner i Sverige (Borlänge, Örebro, Göteborg och Stockholm) (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015a). Modellen bygger på flera överlappande insatser och består av ett samarbete mellan olika myndigheter inom SSP, det vill säga polis, socialtjänst och skola.

Figur 3 - "Forebyggelsestrekanten" – Århusmodellen (Aarhus Kommune, 2015)

Av modellen framgår att det finns ett antal parallella och överlappande insatser beroende på vilken form av stöd och hjälp enskilda och grupper bedöms ha behov av. Intressant att notera är den sista, röda insatsen som explicit pekar ut "Syrienberedskap", vilket för tankarna till "jihadistiska terrororganisationer".

Arbetsgången är att "förfrågningar" (här avses troligen även tips och anmälningar) från medborgare eller anställda i kommunen rörande medborgare som "visar tecken på extremism eller radikalisering" tas om hand och registreras av SSP-personal som skickar vidare det till *Infohuset*. På infohuset arbetar SSP-personal som tillsammans med en tvärprofessionell grupp värderar och beslutar om att eventuellt ta ytterligare kontakt, samt vilka ytterligare insatser som kan vara nödvändiga (Aarhus Kommune, 2015; Ranstorp et al., 2015). Bland stödet märks bland annat rådgivning och vägledning, föräldranätverk, organisering av workshops för unga och för föräldrar, mentorstöd och EXITverksamhet. Därutöver finns också tidigare nämnda "syrienberedskap" och workshops för professionella.

Precis som de flesta andra insatser som redovisas i detta kapitel bygger Århusmodellen på teorier om en radikaliseringsprocess, däremot betonas explicit att arbetet mot radikalisering ansvaras av SSP och för arbetet mot terrorism ansvarar polis och säkerhetspolis. Detta är viktigt eftersom Århusmodellen på så sätt är en av få som tydligt betonar skillnaden mellan förebyggande socialt- och pedagogiskt arbete samt polisiärt arbete. Det är trots detta polisen som leder det här arbetet i Århus.

Det er endvidere et grundlæggende princip, at ulovligheder, og mistanke om ulovligheder håndteres politimæssigt, og ikke som en del af den kommunale dialog og samarbejde (Aarhus Kommune, 2014, p. 2).

Det här uttalandet från Århus kommun kan tolkas som att dialogen och samarbetet som sker mellan människor och SSP inte är samma sak som det polisiära arbetet. Det kan tyckas vara en självklarhet att så inte är fallet, men troligen är det viktigt att poängtera för att undvika risken att samarbeten och förtroenden bryts på grund av en sammanblandning av förebyggande och stödjande insatser med polisiära eller politiska intressen. Detta tydliggjordes också i hur kommunen valde att agera mot den moské som innan modellens start hade haft ett antal syrienresenärer med dialog istället för med fördömanden. Ett arbetssätt som visserligen mött en del kritik (se ex Jerlerup, 2015), men som troligen är nödvändigt för att kunna hålla ett förebyggande arbete vid liv, ett arbete som kräver ömsesidigt förtroende.

I stora drag tycks Århusmodellen handla om att kunna agera snabbt om någon är i behov av stöd och hjälp. Till sin hjälp har man en rad olika insatser och personal som kan möta medborgarna. Det finns också en väl utarbetad EXITstrategi som handlar om att låta människor komma tillbaka till utbildning, arbete och bostad, utan att för den skull benåda brott (Vetenskapsnyheter, 2015). Parallellt med detta dras modellen med liknande problem som andra insatser som tas upp i detta kapitel, idén om en radikaliseringsprocess och att denna ska vara möjlig att identifiera hos olika människor i olika kontexter. Vidare pekas också i Århusmodellen jihadism/Islamistisk terrorism ut specifikt genom den så kallade ”Syrienberedskapen” även om modellen också innefattar arbetet mot nynazistisk terrorism.

En sak som ofta tycks glömmas bort i diskussionen om Århusmodellen och dess eventuella implementering i en svensk kontext är att Århus kommun haft en lång tradition av förebyggande socialt arbete. För Århus är det alltså inget nytt koncept utan ett etablerat arbetssätt som anpassats för en ny målgrupp (Vetenskapsnyheter, 2015). I Sverige har den formen av socialt arbete kontinuerligt minskat, samt till och med upphört helt på en rad platser (Herz, 2012). Det gör att jämförelsen mellan Århus och en svensk kontext haltar något eftersom grundförutsättningarna för ett sådant arbetssätt saknas i Sverige.

Trots detta har Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, i skrivande stund, valt att inleda ett samarbete med Göteborgs Stad, Borlänge Kommun, Stockholm Stad och Örebro Kommun, för att implementera en modell baserad på Århus arbete med så kallade *Kunskapshus*. Tanken är att samla expertis och lokala resurser för att stärka samhällets beredskap och för att bättre stötta de som vill lämna så kallade våldsbejakande miljöer samt deras familjer. Av den initiala planen framgår att ”arbetet blir mer framgångsrikt med när lokal samverkan utgår från en strategi” (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015a, p. 1). Mot bakgrund av detta har arbetsgruppen som arbetat fram förslaget med kunskapshus identifierat tre uppdrag:

1. Samordning – av kommunens förebyggande verksamheter, av omvärldsbevakning och av kvalitetssäkring. De ska vara mottagare av samtal från den nationella stödtelefonen och ”kanalisera” detta till relevant kommunal verksamhet. De ska inte ta över ärenden som redan har en mottagare inom SSP(F) men ärenden som initieras av Kunskapshusen ska koordineras och följas upp av kunskapshusen.
2. Främjande av demokrati – stödja, initiera och främja lokalt demokratiarbete.
3. Samverka med idéburna organisationer – föra dialog med och tillsammans med idéburna organisationer definiera samhällsutmaningar.

En sammansättning av sakkunniga från polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård ska ingå i etableringen av kunskapshuset för att tillgodose rätt kompetenser och för att sätta samman ett lokalt expertteam (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015a). I skrivande stund finns det väldigt lite material om de framtida kunskapshuset, så det återstår troligen att se hur dessa i slutändan organiseras lokalt och hur deras uppdrag kommer tolkas². En punkt som det dock finns anledning att fundera över, med anledning av de olika uppdrag myndigheterna har, är den om samordning och då speciellt att ärenden som initierats av kunskapshuset ska följas upp av desamma. Hur detta ska tolkas och utföras i enlighet med gällande lagstiftning, exempelvis sekretesslagstiftningen, framgår i dagsläget inte.

Det som talar för kunskapshuset relaterat till de fungerande komponenterna är samordningen mellan myndigheter, att de ska kunna agera snabbt och att de samarbetar med civilsamhället, samt arbetar demokratifrämjande. Det som talar emot är att det är en specialiserad verksamhet, men som sagt, det återstår att se hur de olika kunskapshuset organiseras och vad de får för effekter.

Vi KBH*R* och VINK

Det överordnade formål er at synliggøre byens mangfoldighed og styrke borgernes oplevelse af inklusion. Københavns Kommune definerer inklusion som oplevelse af tillid, fællesskab og indflydelse². Vi KBH'R' arbejder på at øge borgernes oplevelse af tillid og oplevelse af fællesskab. Den ønskede langsigtede effekt for alle aktiviteter i 2010 er derfor at øge borgernes oplevelse af tillid og oplevelse af fællesskaber i København.

Vi KBHR (utläses: vi Københavnerne) var ett treårigt projekt i Köpenhamn som syftade till att synliggöra medborgarnas ”religiösa, kulturella och etniska bakgrund”, genom bland annat kultur och olika aktiviteter. Tanken var att involvera Köpenhamnsborna och att visa på stadens mångfald, samt på så sätt att knyta medborgarna närmare staden vad gäller tillhörighet. Det är svårt att finna några belägg för att den här typen av insatser/kampanjer gav några effekter för arbetet mot extremism och terrorism. Kampanjens spridning kan man dock säga något om, 35 % av köpenhamnsborna kände 2010 till kampanjen och 60 % som deltog i kampanjen uppgav att de kände en större tillhörighet till staden (Köpenhamns Kommune, 2009, 2010a, 2010b).

VINK (Viden-Inklusion-København/Kunskap-Inklusion-Köpenhamn) är ett rådgivningscenter som är etablerat i Köpenhamn. Centret riktar sig mot kommunens medarbetare, exempelvis inom skola och socialt arbete, som kommer i kontakt med ungdomar som ”radikaliseras” eller som riskerar att ”radikaliseras”. Insatserna består av bland annat telefonrådgivning, temadagar, stöd till mentorer och konsultation (Ranstorp et al., 2015). Det påminner delvis om Århusmodellen och de kunskapshus som nu etableras i Sverige.

Kontakten sker oftast mellan centret och den professionelle med rådgivning och handledning, men det sker också möten mellan center, professionella och med ungdomar. Endast i undantagsfall träffar centret endast den unge själv. Syftet är att stärka professionella inom kommunen till att kunna hantera radikaliseringsstendenser. Arbetet organiseras utifrån tre punkter:

1. Arbetet bygger på existerande ungdomsarbete
2. Arbetet bygger på existerande relationer (mellan professionella och ungdomar)
3. Arbetet har en inkluderande approach, där det handlar om att hjälpa de unga (VINK, 2012).

Centrets arbete bygger, precis som de flesta av arbetssätten i denna rapport, på teorier om en radikaliseringsprocess. Det intressanta är att arbetet inriktas på det befintliga arbetet med ungdomar

²² Jag har med anledning av detta tagit kontakt med Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism för att få ut mer information om kunskapshuset, de har dock inte svarat innan denna rapport färdigställdes.

och på de relationer som redan upprätthålls därigenom. Centrat blir på så sätt inget som den unge själv behöver möta. Men, detta är dock inte hela bilden. Förutom rådgivning och handledning arbetar centret även med informationsspridning och föreläsningar för professionella. Om den ena delen är inriktad mot att stötta professionella i en specifik, konkret situation, är den andra delen inriktad mot att utbilda om ”extremism”, och det beskrivs inte tydligt vad dessa utbildningar innehåller. Exempelvis skriver VINK själva att, en av utmaningarna är: [Att] lugna arbetsgrupper som oroar sig för att stigmatisera religiösa ungdomar [...] (VINK, 2012). En fråga som följer av detta är vad det innebär att ”lugna”, varför denna oro finns och om den kanske rent av har bäring.

Fördelarna med de danska exemplen, enligt Ranstorp, Gustafsson och Hyllengren (2015) är ett väl fungerande samarbete mellan de olika myndigheterna samt dess fokus på det förebyggande arbetet. Detta arbete kan handla om fritidssysselsättningar, arbete eller läxhjälp, vilket förutom att det innebär ett konkret stöd till enskilda och grupper, också innebär kontaktytor för att nå personer som riskerar ”radikaliseras” (Ranstorp et al., 2015). Att arbetet genomförs inom ramen för ordinarie verksamheter finns det också stöd för i denna översyn.

Underlätta EXIT och att erbjuda stöd

Arbetet att underlätta för de personer som vill lämna så kallade våldsbejakande miljöer har inneburit inrättandet av ett antal olika projekt och idéer. Framförallt har detta arbete hittills inriktats på högerextrema miljöer och nazistiska organisationer, men numera talas det om att skapa möjligheter för avhopparverksamheter, eller EXIT-verksamheter, även för andra grupper. Ett aktuellt exempel på verksamheter som ska arbeta för att införa och stötta dessa former av verksamheter är de kunskapshus som Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism i samarbete med ett antal kommuner valt att inrätta. En del i deras uppdrag är just att tillgodose behovet av avhopparverksamheter och ta ett ansvar för samordningen av dessa verksamheter. Kunskapshusen behandlas översiktligt i avsnittet om Århusmodellen ovan. Förutom kunskapshus har också en stödtelefon dit bland annat anhöriga, enskilda eller kommuner ska kunna vända sig för råd, stöd och information inrättats. Annars är troligen Fryshusets EXIT-verksamhet den mest kända och även en internationellt erkänd modell för avhopparverksamhet.

EXIT-verksamheter sticker ut något i jämförelse med tidigare insatser, metoder och arbetssätt som redogjorts för eftersom EXIT riktas mot de som själva vill lämna en miljö. Här handlar det alltså inte om att förebygga en så kallad radikaliserings utan om att stötta människor som vill ha hjälp. De fungerande komponenter som tas upp i kapitel ett är därför inte möjliga att överföra till EXIT-verksamheterna.

VÄGEN UT – EXIT

EXIT Fryshuset har funnits sedan 1998 och arbetar med att stötta människor som vill lämna vit-makt miljöer. De sprider även sina erfarenheter till andra aktörer och menar att arbetet mot vit-makt miljöer också kan anpassas till andra liknande miljöer (Odén, 2009). Arbetet bygger på kunskap om vit-makt miljöer som en viktig beståndsdel, de menar att det är ett krav för att förstå drivkrafter och för att kunna påverka någon att lämna miljön. Det betonas att drivkrafterna sällan är ideologiskt knutna utan att det istället rör sig om sociala och emotionella drivkrafter som:

- Upplevelser av drivkrafter
- Upplevelser av kränkningar
- Behov av tillhörighet, skydd, revansch och hämnd
- Behov av att hitta en identitet och en mening (Odén, 2009).

Ideologin kommer ofta först senare, som en lösning på redan befintliga problem. Exempelvis genom att erbjuda en förklaring till egna tillkortakommanden eller till egen utsatthet genom att förlägga

problemen hos ”invandrarna”. Egna känslor projiceras så på andra (Odén, 2009). Arbetet EXIT Fryshuset beskriver stämmer överens med de som menar att det i första hand inte handlar om ideologin för de som ansluter sig till en vit-makt miljö (se första kapitlet). Den kunskap som presenteras handlar egentligen inte heller så mycket om ideologin som man skulle kunna tro, utan mer om vad som driver människor att delta och att stanna kvar inom miljön.

Den andra delen handlar om att möta människan bakom ideologin för att på så sätt kunna stötta denne att så småningom lämna miljön. För att det ska vara möjligt betonas ett relationellt perspektiv som inte tar avstånd från människa eller miljö. Ett avståndstagande, menar EXIT, stänger bara dörren helt. Samtidigt påpekas att det för den skull inte betyder att man ska gå med i odemokratiska eller icke humana värderingar eller gärningar. Istället krävs en balansgång där de sistnämnda värderingarna motarbetas utan att samtidigt helt ta avstånd från individen (Odén, 2009). EXIT pekar på en sorts modell som bland annat består av:

1. En analys av läget i kommunen, både på individuell och på strukturell nivå
2. Påverkan och stöd – att den som lämnar eller vill lämna får alternativ som bidrar till att vågskålen rinner över för att lämna. Det innebär alltså att byta ut de vinster som miljön ger mot vinster som kommer av att lämna miljön.
3. Relationen – Att bibehålla och vårda en öppen relation med ömsesidigt förtroende
4. Motiverande samtal – även EXIT förordar motiverande samtal (MI). Denna metod har diskuterats i avsnittet om metoder med inriktning mot samtal.
5. Att det finns en samverkan mellan ”viktiga vuxna” och en samsyn, rutiner som säger vem som gör vad och kommunikation mellan olika parter (Odén, 2009).

EXIT Fryshuset återkommer ofta som ett gott exempel på så kallat EXIT-verksamhet både i en svensk och internationell kontext (RAN Collection, 2015; Säkerhetspolisen, 2010). Modellen som förespråkas försöker balansera krav och stöd, samt en analys både på individuell och strukturell nivå, vilket är intressant. Medialt och politiskt finns det ibland en misstanke mot att skapa en möjlig vinst för den enskilde som lämnar miljöer av detta slag, exempelvis i form av att få hjälp med boende och arbete vilket debatten om Stockholms stads tidigare insatser mot våldsbejakande extremism visar (Asplund, 2015). Det finns dock stöd för denna form av insatser, både forskningsbaserat och från praktiken (se ex. Säkerhetspolisen, 2010).

EXIT-program används inte bara i Sverige av EXIT Fryshuset utan förekommer även internationellt, organiserat både av stater och civilsamhälle. Det är viktigt att poängtera att EXIT-program inte leder till att färre ansluter sig till så kallade extremistiska miljöer. En anledning är att också EXIT-programmen tenderar att individualisera ett politiskt problem, och program som riktas in mot specifika grupper som anses riskera ”radikalisering” kan slå bakut och få helt andra effekter än vad som avses (Christensen, 2015). Mot bakgrund av det här är det lätt att dra slutsatsen att EXIT programmen har liten eller ingen effekt alls. Tina Wilchen Christensen (2015) har dock tittat specifikt på EXIT Fryshuset och menar att de hjälper individer som redan är en del av en miljö att förändra sin identitet och att de bidrar till skapa förändrade utsikter för dem efter att de lämnat miljöerna. Men, att detta arbete måste kombineras med politiska och sociala insatser. I dagsläget, menar hon, finns det en risk att EXIT Fryshusets fokus på empowerment och självkänsla leder till att politiska frågor ignoreras till fördel för individuella.

Stödtelefon

Idén om en stödtelefon fanns redan i direktiven för inrättandet av den Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism, där slogs det bland annat fast att:

[...] ge en etablerad frivilligorganisation, som anmäler sitt intresse, i uppdrag att genomföra en pilotverksamhet med en nationell stödtelefon dit bl.a. anhöriga, kommuner och organisationer kan vända sig för att få information, råd och stöd (Kulturdepartementet, 2015, p. 1; se också Regeringens skrivelse, 2015).

Idag drivs stödtelefonen av Röda Korset på uppdrag av den Nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Det innebär att Röda Korset driver en telefonlinje som fungerar som en växel där inkommande samtal slussas vidare till rätt lokal aktör. Initiativet är på försök och kommer utvärderas 16 juni 2016. Det är även en viktig beståndsdel för det arbete som sker i de lokala Kunskapshus som nu initierats, då samtal kommer slussas den vägen (Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism, 2015a).

Det är för tidigt att säga något om den här insatsen, troligen kan den ha viss effekt så till vida att det skapar möjlighet för dem som är i behov av stöd och hjälp att ha en lätt kontaktväg in till myndigheter och frivilliga. Däremot är det mer oklart vilka insatser som ska finnas i andra änden, det vill säga efter kontakten tagits. De anhöriga, till personer som antingen anslutit sig till någon organisation och känner oro för det eller till personer som anklagats för samröre med organisationer, kan säkert ha hjälp av en telefonlinje.

Politiska och juridiska åtgärder

I många av dokumenten som berör så kallad våldsbejakande extremism och terrorism saknas ofta konkreta politiska och juridiska åtgärder som riktas mot flera av de verksamma faktorer som beskrivs i föregående kapitel. Det kan tyckas naivt att påstå något sådant, men det handlar i detta fall inte om juridiska åtgärder kopplade till säkerhetspolitiska frågor utan om politiska och juridiska åtgärder för att skapa *förutsättningar* för de verksamma faktorer som återkommer i de texter som ingår i denna översyn. Dessa faktorer är bland annat demokrati, förebyggande arbete, samverkan, tillgång till välfärd och ett fokus på den egna verksamhetens eventuella reproduktion av maktasymmetrier och förtryck. Häri har en del av kritiken mot arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism legat. Trots att dessa faktorer lyfts fram som viktiga handlar insatserna som föreslås snarare om att identifiera riskfaktorer och om så kallade radikaliseringsprocesser.

Kritikerna mot detta arbete pekar ofta på de slutsatser som drogs av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (se ex. Allelin et al., 2015), och det är också till den utredningen vi måste gå för att hitta konkreta politiska och juridiska åtgärder som tar dessa verksamma faktorer i beaktande. Bland annat lämnar utredningen följande förslag:

Vi föreslår att den nya politiken ska:

- a) minska ekonomiska ojämlikheter.
- b) bekämpa den strukturella/institutionella diskrimineringen på grund av etnisk och religiös bakgrund.
- c) skapa lika möjligheter och likvärdiga utfall för alla utifrån sina prestationer.
- d) ha ett globalt perspektiv.

[forts.]

1. Granskning av offentlig verksamhet i ett diskrimineringsperspektiv.
2. Kunskapsproduktion om strukturell/institutionell diskriminering.
3. Lokalt medborgarinflytande, framförallt i marginaliserade och stigmatiserade områden.
4. Nya rutiner för rekrytering på arbetsmarknaden (Kamali & Groglopo, 2006).

De slutsatser som dras i denna utredning och de förslag som lämnas ovan stämmer väl överens med flera av de verksamma faktorer som identifierats av denna översyn. Exempelvis kräver talet om demokrati att insatser som säkerställer en demokratisk och likabehandling av alla individer och grupper konkreta politiska och juridiska åtgärder. Det saknas dock i de texter som ingår i denna översyn. Men, utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering tar å andra sidan inte upp det dagliga arbetet med de individer eller grupper som de facto utsätter andra för våld, förtryck

och diskriminering och som samtidigt befinner sig i skolans och det sociala arbetets verksamheter. För detta krävs också strategier, insatser och resurser.

Ett undantag i denna översyn som tar upp juridiska insatser är, återigen, Statens Medieråd (2013) som pekar på hur Lagen om hets mot folkgrupp borde kunna användas mer även om de slår fast att de ”inte visat sig verkningsfullt” i ”extremistiska sammanhang”

Lagen om hets mot folkgrupp, (Brb 16 kap 8 §) förbjuder hot eller att uttrycka missaktning för folkgrupp eller annan sådan grupp av personer med anspelning på ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller sexuell läggning och torde vara tillämplig på delar av materialet i denna kartläggning. Exempelvis har den ansvarige utgivaren för nordfront.se dömts för hets mot folkgrupp åtminstone två gånger, vilket inte hindrat webbplatsens fortlevnad. Strategiska åtal av enskilda individer som driver webbplatser skulle kunna ha en avskräckande effekt, men har i extremistiska sammanhang inte visat sig verkningsfullt (Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet)

Trots detta lyfter Statens Medieråd frågor på en individuell eller organisatorisk nivå till att också innefatta lagstiftning och politiska beslut rörande, i det här fallet, rasism, sexism et cetera. Att det inte förekommer oftare är något förvånande inte enbart på grund av vilka verk samma faktorer som har identifierats utan också på grund av den forskning som visar att det samhällspolitiska klimatet – exempelvis politiska och mediala diskurser – påverkar förekomsten av politiskt motiverat våld (Koopmans & Olzak, 2002; Koopmans, 1996). En debatt som handlar om att invandring är problematisk gynnar på så sätt högerextrema rörelser, tvärt emot vad som ibland hävdats att en ovilja att diskutera ”problemen” med invandringen driver människor i armarna på extremhögern. Senast hävdades det sistnämnda av två forskare knutna till norska försvarets forskningsinstitut i en debattartikel på Aftenposten, som menade att det svenska debattklimatet bidrog till den stora mängden högerextremt våld (Aasland Ravndal & Due Enstad, 2015). Forskarna själva förklarade dock snart på sina egna twitterkonton (@Jacravn och @johannes_d_e) att detta inte var vad som hade undersökts i den aktuella studien, utan att slutsatsen var forskarnas egen tolkning kopplad till att de som utför dåden ofta själva anser sig tystade av media. Detta hindrade dock inte svensk media från att plocka upp nyheten (TT, 2015).

Mot bakgrund av den forskning som snarare pekar på ett samband mellan ett ökat våldsutövande och ett debattklimat som stödjer det, krävs det att mer vikt läggs vid sociala, politiska och juridiska åtgärder som skapar förutsättningar för ett jämlikt och demokratiskt samhälle. Det finns också anledning att fundera på vad en dominerande diskurs om terrorism och så kallad våldsbejakande extremism gör för debattklimatet och för de människor som på grund av ”riskfaktorer” i högre utsträckning riskerar att pekas ut som potentiella terrorister.

Vissa dokument missar denna analysnivå helt, ett sådant exempel är Säkerhetspolisens och BRÅs rapport om *Våldsam politisk extremism*:

Autonoma grupperingar tillämpar en bred definition på begreppet fascism. Det innebär många gånger att ingen distinktion görs mellan till exempel personer i uttalat nazistiska eller rasideologiska grupperingar och medlemmar eller förtroendevalda i partier som Sverigedemokraterna. Enskilda partimedlemmar kan därför sökas upp i sina bostäder av personer inom den autonoma miljön, som också kartlagt dem (jfr Säkerhetspolisen 2008a). Även sammandrabbningar förekommer vid exempelvis torgmöten. Motivet uppfattas vara att få sverigedemokrater att lämna sina förtroendeuppdrag (Säkerhetspolisen 2008a). Med andra ord är det ett syfte som är ett direkt hot mot den representativa demokratins grundtanke (jfr Held 1997) (Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009).

Här menar Säkerhetspolisen och BRÅ att så kallade Autonoma grupper tillämpar en ”bred definition” av fascism, vilket leder till att det sker en sammanblandning mellan Sverigedemokraterna och nazistiska eller rasistiska organisationer. Samtidigt kan hävdas att författarna själva använder en bred definition av demokrati genom att blanda samman representativ demokrati med att inte vara rasist eller

nazist eller att inte bidra till rasifiering eller diskriminering. Det finns ingen motsättning mellan att vara förtroendevald och att stå för en rasistisk politik eller att vara uttalad rasist. Till säkerhetspolisens försvar, är det måhända inte deras uppdrag att göra den distinktionen utan att försvara den svenska representativa demokratin. Det blir dock ytterst problematiskt att överföra detta tankesätt till andra verksamheter, som skola eller socialtjänst, som istället måste arbeta för andra värden.

Sammanfattande slutsatser

Ingen av de metoder eller arbetssätt som redovisats här kan ensamt lösa frågan om så kallad våldsbejakande extremism eller terrorism. Flera av dem kan genom att de förutsätter en samverkan mellan olika myndigheter och med civilsamhället ha en viss potentiell effekt. Att det sällan handlar om att peka ut någon som terrorist eller extremist är också att föredra. Andra arbetssätt är sämre på detta, där handlar det uttryckligen om att kunna identifiera och stoppa potentiella ”extremister”, vilket inte är ett arbetssätt att föredra.

I huvudsak handlar det om olika pedagogiska preventionsprogram, det vill säga om material och utbildningar eller insatser som ska användas på ungdomar med syfte att undvika ett våldsutövande. Det är naivt att tro att pedagogiska insatser kan leda till att förändra strukturell ojämlikhet eller ett strukturellt våld, ett sådant förhållningssätt kan till och med vara kontraproduktivt (Alexander Niggli, 2009; Schweizerischer Nationalfonds zur Förderung der Wissenschaftlichen Forschung, 2009). Här krävs istället breda politiska och sociala insatser (Kamali & Groglopo, 2006). Mot bakgrund av det är dessa insatser otillräckliga.

Vidare finns det en bild av att det handlar om värderingar – antingen ”de andras” eller om ”förevarnas” – dock sällan om ”våra” värderingar. Ett demokratiarbete som inte också vänder blicken mot de egna myndigheterna, den egna politiken och de egna strukturerna har troligen mycket svårt att också skapa förtroende och tillit hos de människor som av olika skäl inte tillåts ingå i denna gemenskap. Här krävs istället ett arbete på myndighetsnivå och på samhällsnivå (Herz, 2012, 2016; Kamali & Groglopo, 2006).

Det finns dock ett perspektiv som ofta saknas i kritiken mot pedagogiska insatser eller individuella insatser, det faktum att de människor som av olika anledningar skadar sig själva och/eller andra, och/eller dras in i miljöer de vill ha hjälp att lämna är i behov av stöd och hjälp. Detta faller på skolans och socialarbetarnas bord. Detta är svårare att bemöta med breda, sociala och politiska insatser. Exempelvis kan det kräva en samverkan mellan myndigheter och att individen själv får stå i fokus utan att låsas fast vid en ideologisk hemvist, dessutom är dessa individer och deras familjer ofta i behov av långvarigt stöd (Melzer & Serafin, 2013).

Mot bakgrund av detta kan det finnas stöd för en del av de metoder eller arbetssätt som redogjorts för i detta kapitel, men det faktum att människor är i behov av stöd och hjälp säger ingenting om hur detta stöd bäst organiseras. Det är inte säkert att det är bättre att organisera ett stödpaket specifikt inriktat mot så kallad våldsbejakande extremism, som vi sett kan det eftersom det också innebär ett utpekande av enskilda, av ett område eller en familj till och med vara kontraproduktivt. En annan sak att ta i beaktande är att i stort sett samtliga metoder eller arbetssätt utgår från en specifik teoretisk förståelse, den om olika radikaliseringsprocesser (se begreppsdiskussionen ovan om radikaliserings teorierna).

Kunskapsfrågan

Satsa på vidareutbildning. Lokalpoliser och socialarbetare över hela Europa bör utbildas i hur man bättre får upp ögonen för radikaliserings, inte minst bland unga, och hur den kan bemötas. EU-resurser kommer också att satsas på detta (Malmström, 2014).

Det finns en komponent kvar som lyfts fram som ett viktigt steg i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism, nämligen vikten av ökad kunskap eller vidareutbildning. Anledningen till att jag sparar den till sist är för att den går igenom som en röd tråd, både i de dokument som legat till grund för denna översyn och i de mer eller mindre konkreta metoder och arbetssätt som presenterades i föregående kapitel. Det handlar om att öka pedagogers och socialarbetares kunskap om våldsbejakande extremism, öka deras medvetenhet om fenomenet och om att sprida erfarenheter. Dessa påståenden specificeras dock sällan och frågan som kvarstår är därför, vilken kunskap? Vilken kunskap är det som ska öka? Vilken kunskap är det som antas saknas? Och slutligen, på vilket sätt bidrar denna kunskap till ett arbete där de fungerande komponenter som presenterats utgör själva grunden för arbetet?

Kapitlet är uppdelat i tre avsnitt. Det första avsnittet handlar om vad det är som anses saknas och vad för kunskap som behöver öka enligt de texter som utgör denna rapportens underlag. Det andra avsnittet handlar om hur kravet på ökad kunskap tas upp också i media och bland så kallade experter. Den avslutande delen handlar om hur väl dessa krav stämmer överens med de fungerande komponenterna. Kapitlet avslutas därefter med en sammanfattning.

Vilken kunskap saknas?

Är det någon moské som ungdomarna inte bör gå till? Hur ska vi göra med alla ensamkommande flyktingbarn? Vad ska hindra dem som inte får uppehållstillstånd att åka till Syrien? (Nilsson, 2015)

Samtliga dokument som explicit tar upp första linjen pekar på behovet av att öka kunskapen bland första linjens medarbetare. Det kan handla om att öka medvetenheten om att våldsbejakande extremism existerar, om utbildningsinsatser eller om att höja kunskapsnivån. Det talas dock sällan om vad denna kunskap konkret ska bestå av. I det inledande citatet ser vi exempel på frågor från 24 familjehems- och barnsekreterare som är på en informationsträff om varför människor radikaliserar och vad som finns att göra för att förhindra det (Nilsson, 2015). Citatet tydliggör varför det är viktigt att fundera över vad det är för typ av kunskap som anses saknas och vilken kunskap som ska spridas till första linjen. Det är väldigt lätt att kunskap handlar om att kunna peka ut den specifika moskén eller de som kallas ensamkommande snarare än kunskap om bemötande, utsatthet och behov. Surinder Guru (2010) pekar på att det finns en risk för, och att den tystnad som infunnit sig tyder på, att socialarbetare anammar den mediala diskursen och att rädslan för terrorattacker påverkar arbetet, vilket försvårar arbetet med människor i lokalsamhället. Den önskan om att få namn på specifika moskéer tyder på en liknande rädsla snarare än att få verktyg för att bemöta och möta människor. Men, även om kraven och önskan om ökad kunskap återkommer gång på gång trots att de sällan specificeras explicit, betyder det inte att de för den skull inte impliceras i texterna.

Ett viktigt steg i arbetet med att förebygga våldsbejakande extremism är att skapa en medvetenhet om företeelsen. Förutom polisen är det relevant att yrkesverksamma inom skolan, socialtjänsten och kriminalvården har kunskap om extremism. Detta är yrkesgrupper som kommer i kontakt med individer som är i riskzonen för att ansluta sig till extremistrelser eller som är aktiva inom sådana miljöer. Vidare är det viktigt att medvetenheten om extremism stärks inom den kommunala förvaltningen liksom inom det civila samhället, såsom idrottsklubbar och andra frivilligorganisationer. Frågor om extremism kan vara komplexa. Att ta avstånd från en ung person med extremistiska åsikter kan resultera i att hans eller hennes destruktiva engagemang förstärks. Samtidigt kan arbetet med att förebygga extremism väcka frågor om åsikts- och föreningsfrihet.

Kunskapen om extremism måste utgå från en saklig och vetenskaplig grund. Information som bygger på fördomar eller som överdriver problemet kan vara skadlig och i stället underblåsa rädsla och skapa polarisering (Regeringskansliet, 2011).

Här betonas *medvetenhet* och *kunskap* i generella termer. Det här följer sedan med ner på lokal nivå, i Göteborgs stads rapport om våldsbejakande extremism slås det exempelvis fast att det behövs en ”generell kunskapshöjning i dessa frågor” för första linjen och för politiker i kommunen (Göteborgs stad, 2015, p. 4). I SOU 2013:81 (2013) pekas vidare på utbildning, kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte som viktiga faktorer för ett nationellt förebyggande arbete, både nationellt och internationellt. Även personal i första ledet har själva efterfrågat mer kunskap (Ranstorp & Hyllengren, 2013). Det här resonemanget går sedan igen i flertalet dokument:

De länder vi besökt riktar sina nationella utbildningssatsningar till nyckelgrupper som kommer i kontakt med unga sårbara människor; poliser, socialsekreterare, ungdomsledare, kuratorer, m.fl. Nyckelgrupperna erbjuder ofta tvärssektoriella utbildningar, vars syfte är att öka medvetenheten och höja kunskapsnivån för att kunna bemöta riskbeteenden för radikalisering utifrån ett omsorgsperspektiv (Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism, 2015).

Det finns dock några undantag där kravet på ökad kunskap specificeras mer i detalj. Ett sådant exempel är i *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism* (Regeringens skrivelse, 2015), där det slås fast att åtgärder ska vara kunskapsbaserade med kunskap om:

- våldsbejakande extremism,
- bästa tillgängliga evidens, där evidens avser det sammanvägda och bästa tillgängliga faktaunderlaget,
- målgruppens behov och önskemål, och
- olika yrkesgruppers kompetens och erfarenhet.

Ibland uttalas krav på än mer specificerad kunskap, ofta när det sker tycks det handla om Islam (Norell, 2015; Ranstorp & Hyllengren, 2013; Säkerhetspolisen, 2010). Säkerhetspolisen (2010) pekar på att kunskapen både behöver öka generellt inom polisen men också som verktyg för att kunna motverka rykten och fördomar. En utmaning som finns med att peka ut specifika grupper, som i det här fallet muslimer, är att det finns en risk för stigmatisering vilket i sin tur kan motverka syftet (Kamali & Groglopo, 2006). Kamali och Groglopo (2006) menar att den här risken ligger i förskjutningen mellan riskidentiteter och riskbeteenden. Att peka ut vissa grupper och göra kopplingen till våldsbejakande extremism riskerar att leda till en tolkning som stigmatiserar gruppen muslimer, vilket i förlängningen kan motverka syftet att minska risken för så kallad våldsbejakande extremism.

Det finns några undantag som pekar på vikten av annan kunskap, än en gång kommer det tydligaste exemplet från Statens Medieråd (2013; se också Statskontoret, 2015). Här talas det om vikten av kunskap som:

- Att tränas i kritiskt tänkande,
- Om propaganda och vinklade budskap,
- Om de olika webbmiljöerna (jihadistisk, vit-makt och den autonoma). Även om det exempelvis finns vissa likheter (ett tydligt vi- och dem-perspektiv), finns det stora skillnader dem emellan. Vit-maktmiljöerna har störst spridning, mest aktiva användare och kommentatorer samt har flest besökare.

Här handlar det om ett specifikt område, internet och sociala medier, och det handlar mer generellt om vilken kunskap vi alla behöver för att kunna möta dess innehåll. På liknande sätt behandlas kunskapsfrågan i *the Ran Collection* när den riktar mot ungdomar, då specificeras kunskapskravet till

frågor om bland annat medborgarskap, politisk, religiös och etnisk tolerans, demokratiska värden och historiska konsekvenser av etniskt och politiskt våld (RAN Collection, 2015).

Detta utgör dock ett undantag, oftast ställs kraven utan att specificeras ytterligare. Trots detta har kunskapskravet kanske lett till de mest konkreta insatserna hittills, dels inrättandet av den nationella samordnaren och dels till implementeringen av så kallade kunskapsbus, men också inrättandet av Segerstedtinstitutet, som ska:

Utgöra en arena för koordinering av utbildningar: Utbildningsverksamhet inom akademins professionsutbildningar; utbildningar riktade till lärare, socialarbetare, socialpedagoger, poliser, fritidsledare m fl. professioner. Denna verksamhet kan senare också utvecklas till att även gälla masterprogram och forskarutbildning och även riktade uppdragsutbildningar (Miguel & Säljö, 2015)

För att sammanfatta är kravet på ökad kunskap tydligt uttalat, däremot ges det få nycklar i dokumenten för att förstå vilken kunskap som anses saknas eller vad som anses krävas för att arbeta mot så kallad våldsbejakande extremism. Även om vissa texter preciserar att det handlar om kunskap om vissa specifika grupper eller att det handlar om utbildningsinsatser för andra, utgör de ett undantag. För att ta reda på vilken kunskap som första linjen antas behöva krävs det därför att vi breddar analysen något.

Den mediala expertdiskursen

En nyckel till vilken kunskap som anses saknas kan finnas i den mediala diskursen där detta diskuteras flitigt. För att kunna få en bild av vilka röster som hörs och som tilldelas status har jag gjort sökningar i mediedatabaser, där svenska dagstidningar och tidskrifter ingår³. Framförallt är det tre namn som florerar, forskarna Magnus Norell och Magnus Ranstorp, samt journalisten och författaren Magnus Sandelin. Hans Brun, forskare med särskilt fokus på kontraterrorism och asymmetriska konflikter förekommer också men inte lika ofta. Jag har mot bakgrund av den expertstatus de tilldelats av media försökt få klarhet i vad det är för kunskap de anser saknas och vad de menar att första linjen behöver göra. För att det behövs mer kunskap tycks de vara eniga om.

En stor del av Magnus Ranstorps forskning handlar om religiös terrorism, framförallt jihadism, och dess organisationer (se ex. Cilluffo, Cozzens, & Ranstorp, 2010; Pedahzur & Ranstorp, 2001; Ranstorp & Hyllengren, 2013; Ranstorp & Wilkinson, 2005; Ranstorp, 1996, 1998a, 1998b, 2004; Saab & Ranstorp, 2007), men han har också skrivit om hur våldsbejakande extremism och terrorism ska kunna förebyggas och motarbetas (se ex. Ranstorp et al., 2015; Ranstorp & Hyllengren, 2013). Idag arbetar Ranstorp dessutom med Köpenhamns arbete mot våldsbejakande extremism som expert. Av Ranstorps uttalanden i media går att finna en kritik mot hur svenska kommuner agerat i frågan om våldsbejakande extremism.

Man förnekar problemet. Myndigheterna gör lite ad hoc-insatser. Men det finns inget helhetsgrepp (Lönnaeus, 2015)

Budskapet att Sverige är på efterkälken är genomgående i Ranstorps debattartiklar och intervjuer, framförallt pekar han på att Sverige inte tar hotet från jihadister och mer specifikt organisationen IS/Daesh på allvar. Skulden för detta ger han ”kvarlevor från 68-vänstern” och på vad han kallar ”förortsaktivister” (mina citationstecken), som använder begrepp som ”rasifiering” och ”islamofobi” (citationstecken i original) (Ranstorp, 2015).

³ Sökningen gjordes i Retriever Mediearkivet och BTJ Artikelsök mellan perioden 2001-09-11, eftersom detta datum på många sätt innebar startskottet för debatten om terrorism i västvärlden, till dags dato. Sökorden var på terrorism, våldsbejakande extremism och expert. Syftet var att försöka utläsa vem eller vilka som fick uttala sig och hur de ser på arbetet mot och kunskapen om så kallad våldsbejakande extremism kopplat till första linjen.

Det finns ytterligare en publikation i Ranstorps katalog som berör första linjen och det är *Hot mot demokrati och värdegrund – en lägesbild från Malmö* som skrevs tillsammans med Josefine dos Santos (2009). Studien var ett pilotprojekt som genomfördes på uppdrag av regeringen. Det är en lägesstudie av Malmö, området Rosengård, relaterat till våldsbejakande extremism och radikaliserings. Rapporten har fått enorm kritik (se ex. Gardell, 2009), men förekommer trots det fortfarande som stöd för uttalanden av Ranstorp. Liksom Gardell menar jag att det finns metodologiska problem – som vilka som intervjuas samt hur intervjuerna gått till, syftet och urvalet är problematiskt och slutsatserna som dras går inte att dra på det material som används. Men, rapporten speglar troligen den tvetydighet som finns i Ranstorps mediala uttalanden, där han å ena sidan pekar på att det funnits en beröringsskräck i Sverige, som han kopplar till ”snabba anklagelser om rasism och islamofobi” (Wrede, 2015). Det här kan hänga ihop med att Ranstorp de facto ofta talar uttryckligen om islam och om muslimer i relation till arbetet mot våldsbejakande extremism, inte minst i Malmörapporten, och anklagar kommuner för att inte vilja ta i frågan (se även Ranstorp, 2015). Å andra sidan består de insatser han uppger sig vilja implementera av ett traditionellt förebyggande arbete (se ex. Ranstorp et al., 2015), med andra ord ett arbete bestående av de komponenter som togs upp i första kapitlet, ett arbete som sker inom ramen för befintliga strukturer (Wrede, 2015).

Även Magnus Norell är inne på en liknande linje som Ranstorp, att det är något fel på debattklimatet i Sverige. Norell var tidigare analytiker vid Totalförsvarets forskningsinstitut, men arbetar idag som egenföretagare. Han förekommer ofta i debatter, inslag och reportage som expert. I en intervju i tidskriften *Karriär* får vi möjligen en förklaring till Norells kritik mot Sveriges debattklimat när han uttalar sig om relationen mellan IS/Daesh och Islams traditioner och urkunder, som han menar ger täckning för IS agerande. Detta menar han är tabu att säga i Sverige (Storm, 2015). I *Dagens Nyheter* jämför han Molenbeek i Belgien med situationen i Sverige och slår fast att:

Det är inte så konstigt när man tittar bakåt, det är så här i flera europeiska storstäder i utanförskapsområden, där man placerat invandrare. Islamistiska organisationer har kunnat etablera sig där de senaste 20 åren utan att någon reagerat på det. Det är en underlätelsesynd, säger han (Carlsson & Chebil, 2015).

Norell menar att islamistiska organisationer blivit en länk mellan stat och medborgare men att många medborgare inte känner sig representerade av organisationen (Carlsson & Chebil, 2015). Det är tydligt av detta uttalande att Norell drar en länk mellan islamistiska organisationer eller islam och radikaliserings – terrorism (se även Pedersen, 2015). Det är tveksamt om det finns någon bäring för Norells påståenden, dels har samhällsvetenskaplig forskning gång på gång vederlagt en kausalitet mellan religion och beteende (Sehon, 2000), och dels tycks debatten som antas särskilja sig i Sverige se ut på liknande sätt även i USA (Aslan, 2014).

Även när det gäller den vetenskapliga produktionen påminner Norells arbete om Ranstorps så till vida att det i första hand handlar om specifika organisationer eller om situationen utomlands (se ex. Norell, 2000, 2007a, 2007b, 2007c, 2008, 2010). Norell har likafullt även skrivit mer i detalj om svenska förhållanden och om hur arbetet mot terrorism och våldsbejakande extremism bör organiseras (Norell & Ströberg, 2002; Norell, 2005). I dessa rapporter ges mer konkreta förslag på insatser, de är dock framförallt inriktade på polisiära och militära insatser. Ett undantag är *Swedish national counter terrorism policy after "nine-eleven": Problems and Challenges*, som handlar om problemen med att SÄPO har det övergripande ansvaret för terrorbekämpning. Istället förespråkas att flera myndigheter involveras då dessa kan ha kunskap som polisen saknar, det framgår dock inte hur detta samarbete ska se ut eller vilka myndigheter som avses (Norell, 2005). I beskrivningen av Ströbergs del i *Tankar om terrorism* finns en intressant formulering som tycks symbolisera vilken kunskap som anses saknas: ”I denna del finns en välbehövlig ansats att mer förutsättningslöst betrakta ett fenomen som inte enbart kan bekämpas med traditionella mer kortsiktiga metoder” (Norell & Ströberg, 2002). Norell har även riktat kritik mot SÄPOs så kallade hotskala, som han menar bidrar till att sprida onödig rädsla bland medborgarna (Magnå, Dorian, & Linné, 2015).

Nyligen gick Norell ut i tidskriften *Axess* och kritiserade arbetet som den nationella samordnaren genomfört. Dels pekar han på bristen på konkreta åtgärder och att arbetet istället riktas in mot en "terminologi som det byråkratiska Sverige använt sig av i decennier" exempelvis "samverkan", "civilsamhället" och "dialog". Han menar vidare att det finns en beröringsskräck för islamistisk extremism, denna kritik är inget nytt, vad som är intressant är dock att han menar att olika former av extremism kräver olika insatser beroende på vilken "ideologisk eller religiös grund de vilar [på]" (Norell, 2015). Här positionerar sig Norell tydligt på kollisionkurs med exempelvis Magnus Sandelin som vi återkommer till nedan.

Både Norell och Ranstorp har ett språk hämtat från en försvarsdiskurs, vilket märks. När vi talar om ett förebyggande arbete inriktat på skola, socialtjänst och andra organisationer i första linjen skapar detta problem. En del av den kritik som de riktar mot debattklimatet eller mot den nationella samordnaren speglar en inställning till islam och muslimer som risker, vilket inte är ett förhållningssätt som första linjen kan eller bör överta. Det kan som nämnts, förutom att vara odemokratiskt, vara kontraproduktivt (se kapitlet om fungerande komponenter ovan). Om det är denna kunskap om islam, utpekade bostadsområden eller om arbetssätt som avses, då är det förståeligt att Norell och Ranstorp möter på motstånd. En annan aspekt av denna motsättning kan möjligen gå att finna i idén att det krävs ett långsiktigt och förebyggande arbete, samt att detta är något nytt i relation till kortsiktiga ad-hoc insatser. Problemet med en sådan verklighetsbeskrivning är att den stämmer dåligt in på första linjens organisationer. Ett långsiktigt, förebyggande arbete har länge varit en uttalad del i dessa organisationer, dock ser vi nu hur en förändring av välfärdsstaten också inneburit förändrade möjligheter att bedriva ett sådant arbete. Vad de i själva verket föreslår är alltså inget nytt, utan en återgång till ett långsiktigt och förebyggande arbete inom ramen för befintliga organisationer, men med inriktning på specifika och delvis nya målgrupper. Men, ett sådant arbete bör inte riktas mot specifika målgrupper, då det riskerar att peka ut och stämpla individer och grupper som potentiella terrorister. Om insatser ändå av olika skäl kräver en kategorisering bör det finnas en avgränsad tidsplan och ett tydligt syfte för ett sådant arbete (Herz, 2012).

Det finns också anledning att kort nämna Magnus Sandelin, som skrivit ett antal reportageböcker om ämnet (se Sandelin, 2007a, 2012). För denna översyn är dock inte reportagen i sig fokus, utan de frågor Sandelin driver. En linje som drivs är att autonoma grupperingars "terror" inte tas på allvar på samma sätt som nynazistiska, vilket han har visst stöd från Säkerhetspolisen och BRÅ (2009) för. Vidare menar han att de ungdomar som ingår i de olika grupperingarna använder sig av samma argumentation, påminner om varandra och att de till och med ibland kan växla mellan grupperingarna. De har dessutom vid olika tillfällen kunnat enas om samma fiende, exempelvis staten Israel (Sandelin, 2007b, 2015a). En annan linje Sandelin drivit är, precis som Ransgård och Norell varit inne på, att det inte varit möjligt att tala om våldsbejakande extremism utan att anklagas för rasism och islamofobi (se ex. Sandelin, 2015b). Nyckelbegreppen för att förstå Sandelins argumentation är de som tidigare avhandlats, "våldsbejakande", "extremister" och "radikalisering". Sandelins argumentation kräver en konsensus kring dessa begrepp för att den ska vara möjlig att förstå. Det spelar ingen roll för hans analys vilken politisk, ideologisk eller religiös hemvist personen har, är det en "extremist" är det samma sak. Förekommer det risk för en radikaliserings, krävs det med samma logik att staten reagerar mot detta oavsett om det finns en risk för att det drabbar oskyldiga.

I den mediala expert-diskursen är det något tydligare vilken form av kunskap som efterfrågas. Det handlar inte om strukturell diskriminering eller om rasism, utan om att första linjen tillgodogör sig kunskap som botten i teorin om radikaliseringsprocessen och extremism, samt kunskap mer specifikt om olika ideologier som islam, nazism och vänsterideologier. Islam innehar här en nyckelposition, det tycks finnas mer eller mindre en konsensus kring en påstådd beröringsskräck. Problemet med denna position är, för det första att det de facto inte finns en konsensus kring de teorier om radikaliserings och extremism som används, och för det andra är det svårt att se tecken på en beröringsskräck när jihadism och islam systematiskt pekas ut, inte minst av experterna själva. Dessutom, som tidigare påpekats, härstammar detta språk från en säkerhetspolitisk diskurs som passar dåligt med de uppdrag

verksamheterna i första linjen har. Att peka ut en religion på det sätt som görs systematiskt och samtidigt ifrågasätta reaktionerna som följer i dess spår är onekligen förvånande, och något liknande vore minst sagt olämpligt för en verksamhet i första linjen att ägna sig åt.

Vad ingår i kunskapskravet?

Kunskapskravet är viktigt att fundera över eftersom det lätt slår över i en politisk och ideologisk kamp om vad som för tillfället anses viktigt och vilka som utgör fokus för insatser. Den eller de som sätter agendan för vilken kunskap som krävs får en maktposition som i sin tur kan påverka kunskapsflödet och maktrelationer i förhållande till diskursen om så kallad våldsbejakande extremism (jfr. Foucault, 1980). I de rapporter och dokument som ligger till grund för denna översyn skulle kunskapskraven grovt kunna delas upp i fyra delar. Det är möjligt att tänka sig olika utfall beroende på vilken eller vilka av dessa delar som prioriteras. Kunskapskravet skulle kunna handla om ett krav på ökad kunskap om:

1. De komponenter som visat sig fungera i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism: Det vill säga de erfarenheter och den forskning som ligger till grund för kapitel ett i denna översyn.
2. Specifika metoder och arbetssätt: Detta avser utbildning i exempelvis de metoder eller arbetssätt som presenterades i kapitel två, men det kan också handla om mer allmänt hållna krav på kunskap i samtal, i att sätta in ”riktade insatser mot nyckelpersoner”, i att utmana en ”svartvit” världsbild (jfr. Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009)
3. Radikaliseringsprocessen: Den teori som säger att människor radikaliseras succesivt. Som tidigare nämnts kan teorierna bakom denna process se lite olika ut, men de går i stort sett ut på samma sak. Här handlar det om att sprida kunskap om teorin och om att anpassa insatser till var i processen enskilda och grupper befinner sig.
4. Riskfaktorer och riskminimering: Detta handlar om att vissa, ofta ungdomar, anses befinna sig i riskzonen för att radikaliseras mer än vad andra gör. Hit kan också de olika idealtyper räknas som ibland beskrivs. Exempelvis skiljer Säkerhetspolisen på idealtyperna "Utagerarna", "Grubblarna", "Familjens väg" och "kontaktsökarens väg", i sin analys av vem som riskerar röra sig mot extremism (Säkerhetspolisen & BRÅ, 2009). Hit hör också kunskap om utpekade riskmiljöer: exempelvis nynazistiska eller jihadistiska grupperingar, vilka antas kräva specifik kunskap om nazism eller islam.

De första två punkterna tas upp i de två inledande kapitlen, även diskussionen om radikaliseringsprocessen har tagits upp men blir åter intressant eftersom teorin tenderar att användas även för att tolka riskfaktorer. Det är punkt tre och fyra som i första hand tycks diskuteras i den mediala expertdiskursen och som impliceras i det mer generellt hållna ”kunskapskravet” som togs upp i föregående avsnitt.

Jag menar att det är två helt olika saker att kräva ökad kunskap om de komponenter som fungerar i förebyggande arbete i jämförelse med att lära sig uppmärksamma riskfaktorer, ha kunskap om våldsbejakande miljöer och i att bemöta vad som för närvarande anses vara våldsbejakande extremism. Den första formen av kunskap är generellt hållen, den andra är specificerad. Även om det slås fast att det finns fungerande komponenter i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism, som inte behöver peka ut någon som potentiell extremist eller terrorist, är det sällan dessa komponenter som avses när kunskapskravet kommer. Istället handlar det om att kunna identifiera, möta och förändra en specifik kategori, grupp eller ideologi genom att genomföra en riskbedömning.

Risk- och skydd

Risksamhället som begrepp myntades av Ulrich Beck (2000) som menade att kunskapen om risker och idén om att risker går att påverka, och inte står bortom människans kontroll, leder till själva risken.

”Farorna har sitt ursprung i kunskap”, skriver han vidare. Talet om risk- och skydd handlar alltså om en förskjutning mot att människan försöker ta framtiden i besittning (jfr. Giddens, 2003; Munro, 2008). I takt med att människan tagit framtiden i besittning, har kommersialiseringen och medialiseringen av riskerna, samt vetenskapens oförmåga att vara överens om sina resultat, lett till en ökad individualisering av riskerna. Det blir upp till enskilda att själva värdera och agera i relation till risker.

Egentligen låter detta kanske mer komplicerat än vad det behöver vara. Det handlar i stora drag om att vad som är risk- och skyddsfaktorer landar på oss själva att bedöma, i ett försök att undvika vad vi upplever kunna vara farliga händelser i framtiden. Men kunskapen om vad som utgör en risk kommer inte från Gud eller från vetenskapen, utan kanaliseras genom media och kommersiella intressen till gemene man. Det är mot bakgrund av detta olika idealtyper över tid kan ses som en risk för ”det gemensamma”, för samhället eller för den egna personen, från ”ryssen”, via ”missbrukaren” till ”terroristen”.

Det finns problem med att använda sig av så kallade risk- och skyddsfaktorer i bedömningen av människors situation. Dels finns det forskning som visar att det kan komma att krävas riskfaktorer för att få ta del av behandling eller insatser (se Pollack, 2008), dels den som visar hur människors narrativ omformuleras för att passa verktygen som används för att bedöma risk- och skyddsfaktorer (jfr. White, Hall, & Peckover, 2008). En allvarlig kritik, som även kan ha viss bäring i relation till så kallad våldsbejakande extremism, är att risk- och skyddsfaktorer tenderar att bygga på en ”kulturell hegemoni” (Ungar, 2004, 2006). Det finns också en metodologisk problematik med denna form av data. Det krävs en stor mängd empirisk data för att kunna mäta risker i frekvenser. Å ena sidan finns en fördel med detta, att riskfaktorer som inte bygger på en stor mängd empirisk data kan bortses från. Å andra sidan säger frekvenser inget om hur vi förhåller oss till dem eller tolkar dem. Att risken av en aktivitet har uppmätts säger inget om hur vi förhåller oss till den kunskapen eller till den aktiviteten. Att flyga är säkrare än att åka bil, men trots det är väldigt många fler rädda för att flyga, för att ta ett i sammanhanget banalt exempel (Herz, 2016).

Sammanfattningsvis kan konstateras att riskfaktorer minst sagt är bekymmersamt att använda sig av i bedömningen av eller i bemötandet av enskildas situation. Det bygger på en tanke att kunna förutse framtida beteende och på så sätt kunna motverka uppkomsten av risker, men säger oftast inget om människors aktörskap i relation till dessa riskfaktorer, vidare säger det väldigt lite om enskildas relation till det omkringliggande samhället och hur strukturella faktorer påverkar och påverkas av enskilda. Det riskerar också att minimera statens ansvar för det politiska läget eftersom politiska beslut och strategier tenderar att omvandlas och individualiseras (jfr. Christensen, 2015; Kundnani, 2012)

Risken att bli ”terrorist”

I det här avsnittet kommer jag titta närmare på hur en konkret ”kunskap” kan förmedlas avseende hur potentiella terrorister eller extremister ska kunna lokaliseras. Det vill säga vilka riskfaktorer som skrivs fram för att kunna bedöma risken för att radikaliseras. Som exempel kommer jag först lyfta fram hur detta explicit kan skrivas fram, därefter kommer jag titta närmare på vilka individer eller grupper som på olika sätt pekas ut i diskussionen om vem som riskerar att ”radikaliseras”. I huvudsak kommer dessa exempel från Säkerhetspolisens och BRÅs (2009) skrift, *Våldsamt politisk extremism*.

- *En svartvit och förenklad världsbild*: ”En brottsförebyggande strategi mot de ungdomar som är i riskzonen för att dras till grupper inom våldsamt extremism är att utmana den svartvita världsbild som denna miljö erbjuder. [...] Vid denna typ av samtal är det även viktigt att uppmärksamma individen på vilka långsiktiga personliga konsekvenser ett deltagande i grupper inom våldsamt extremism kan få.”
- *Ensam, osäkra och utsatta individer i yngre tonåren*: ” Dessa ungdomar känner sig svikna av samhället, och är därför knappast mottagliga för undervisning, information eller kampanjer om det demokratiska samhällets spelregler. En mer prioriterad åtgärd bör i stället vara att se

och fånga upp dessa ungdomar samt främja andra attraktiva alternativ som kan erbjuda en starkare samhörighetskänsla än radikala grupper.”

- *Ungdomar som plötsligt byter kamratkrets, umgås med äldre personer, byter klädstil, börjar bära vissa attribut, samt uttrycker radikala åsikter*
- *”Grubblarna” – brinner för ideologi, är pålästa och politiskt medvetna:* ”En brottsförebyggande strategi är därför att främja ett ökat föräldraansvar. Som undersökningen visar är det inte ovanligt att dessa ungdomar har ett visst stöd från sina föräldrar för sitt ideologiska engagemang, särskilt i den autonoma miljön. Dessa föräldrar har en tendens att endast se positivt på att deras barn engagerar sig mot exempelvis rasism, och ”blundar” för att detta engagemang också kan innefatta politiskt motiverad brottslighet.”
- *Föräldrarnas radikalisering:* ”Till skillnad från när det gäller grubblarna kan det vara svårare att få föräldrarna att ta ett ökat ansvar för de ungdomar som följer familjens väg beroende på hur radikal inställningen är i hemmet.”
- *Vänner eller partner i radikala miljöer:* ” Dessa personer är varken ideologiskt inriktade eller motiverade att begå politiska brott. När de väl är etablerade i en gruppering intar de ofta ”medlöparens” roll (se nedan). De kan då begå brott för att passa in i gruppen.”

För en del av de här riskfaktorerna, som att den miljö du växer upp i troligen har viss påverkan på din egen politiska hållning, går att finna vissa belägg för vetenskapligt. Exempelvis har forskning pekat på förekomsten av lokalt förankrade traditioner som tycks reproduceras mellan generationer (Aho, 1990; Demker, 2012, 2014). Däremot är det troligen svårare att finna belägg för riskfaktorer som byte av vänkrets, festande, konserter, klädstil, och användandet av vissa attribut, eller ensamhet. Även CoPPra som nämnts tidigare utgår från liknande riskfaktorer i sin ”pocketguide” för europeisk polis de gett ut:

- Changing names - Using aliases
- Changing clothing style, often to include a specific brand
- Change in physical appearance, such as shaving or growing hair/facial hair
- Tattoos (hidden), badges and symbols
- Possession of propaganda material – pamphlets, books, DVDs
- Participating in closed (religious) meetings
- Glorification of violence or martyrdom
- Travel or staying in conflict area
- Participating in radical demonstrations and or using radical or specific terminology
- Social isolation and changing into peer groups
- Committing minor crimes out of disrespect of governments and societies

Även här syns en bredd, allt från att befinna sig i konfliktområden till att odla skägg betraktas som riskfaktorer. Guiden tar även upp olika symboler och förkortningar, samt hur dessa ska tolkas. Bärandet av dessa symboler anses vara riskfaktorer för extremism. Exempelvis kan det handla om järnkorsets koppling till nazityskland, koranens till islam (jihadism) eller hammaren och skäran för arbetarrörelsen. I vissa fall handlar det om mer otydliga symboler, som jordgloben, som enligt CoPPra kan stå för världsdominans eller i relation till jihadism, för global jihad. Pocketguiden tar även upp bärandet av olika färger och dess betydelse:

- Red could mean socialism/Marxism;
- The green colour in Islamic tradition is always linked to the Prophet Muhammad, and is therefore synonymous with Islam itself
- Black and Red refers to the German Kaiserliche Kriegsflagge

Exemplen jag tagit upp här visar hur talet om ökad kunskap i en tid av förväntad riskminimering lätt kan slå över i individualism och en riskbedömning på mycket vaga grunder. Här handlar inte kunskapen längre om vilka insatser som fungerar eller inte, utan om att kunna identifiera de personer

som bedöms vara en risk för samhället, alternativt vara en potentiellt framtida risk för samhället. Ett sådant resonemang följer sedan med ned på lokal nivå, i Malmö talas det exempelvis om vikten av att tidigt reagera på unga människors ”normbrytande beteende”, ”riskbeteenden” och om mer kunskap till dem som möter ungdomar om radikaliseringsprocesser och om hur riskbeteenden ska kunna stävjas (malmo.se, 2015).

Sammanfattande analys

Säkerhetspolisen citerar Donatella della Porta på första sidan av sin rapport om våldsbejakande islamistisk extremism: ”The attempt to find an unique explanation for political violence is the same chance that you succeed in the attempt to find an explanation for holes” (Säkerhetspolisen, 2010). Samtidigt tycks det vara precis det här som är det övergripande målet, att hitta och agera mot gemensamma och generaliseringsbara radikaliseringsprocesser, i första hand riktat mot ungdomar.

Framförallt är kunskapskravet kopplat till teorier om radikaliseringsprocessen och till att kunna peka ut och förhindra en pågående radikalisering hos vissa på förhand uppsatta riskidentiteter. Istället för att öka kunskapen om de fungerande komponenter som togs upp i kapitel ett, är det på riskidentiteter fokus för kunskapsutvecklingen ligger. Mot bakgrund av detta kan vi förstå att exempelvis specialiserade kunskapsstudier inrättas istället för att ge resurser till socialt arbete och skola för att kunna arbeta med ett generellt förebyggande arbete riktat mot alla. Det är svårt att, mot bakgrund av de dokument som ingår i denna översyn, dra några slutsatser om varför denna förskjutning i kunskapsfrågan sker och vad det kan få för konsekvenser. Man skulle exempelvis kunna tänka sig att:

1. Det finns en teoretisk validitet: Att radikaliseringsprocessen är vetenskapligt förankrad och att dess giltighet har diskuterats, exemplifierats, operationaliserats och funnit stöd i forskning.
2. Att det finns en empirisk validitet: Att riskfaktorerna som redogörs för empiriskt kunnat beläggas, och att de leder till en ökad risk för radikalisering eller så kallad våldsbejakande extremism.
3. Att metoden eller arbetssättet är utvärderat och att den är validerad: Att användandet av den kunskap som förespråkas (teoretiskt och empiriskt) och sättet den används på kan sägas leda till en minskad risk för att människor radikaliserar, utför politiskt motiverat våld eller terrorbrott.

Inget av dessa punkter uppfylls dock, eller redogörs åtminstone inte för öppet i det material som finns att tillgå. Jag kommer återkomma till detta i nästa kapitel där hela översynen diskuteras. För frågan som kvarstår är hur socialarbetare och pedagoger ska förhålla sig till de krav som åläggs dem från politiker, enskilda och ”experter”, vilka arbetssätt som är att föredra och var det sociala arbetet och pedagogiken kommer in i bilden?

Hur ska första linjen arbeta? – En sammanfattande diskussion

Innan jag går in på diskussionen om vad socialt arbete och pedagogik kan ha för roll i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism kan vi konstatera att det arbetet oavsett inriktning eller omfattning bör organiseras efter de komponenter som de facto fungerar.

Problemet eller fördelen med att hävda detta är att dessa komponenter nästan uteslutande beskriver ett förebyggande socialt arbete. Det vill säga ett arbete som det redan finns gott om kunskap om, som redan kan inlemmas inom ramen för befintliga strukturer men som idag saknar politiskt stöd. Ett problem blir det först om utgångspunkten är att ”extremisten” är en specifik och avgränsad målgrupp som kräver nya typer av insatser inom ramen för nya organisationer eller nya stuprör. Ett förebyggande arbete som innehåller de fungerande komponenter som redogjordes för i första kapitlet skulle i teorin snarare kunna riktas mot alla och ge samma effekt.

I detta avsnitt kommer jag dra fram de slutsatser som kan dras av översynen och diskutera dem i relation till socialt arbete och pedagogiskt arbete. Vilka krav är det som ställs på verksamheterna? Hur ska socialarbetare och pedagoger förhålla sig till dessa krav? Vad säger befintlig forskning om vad som fungerar? Jag kommer inleda denna diskussion med att peka på en rad brister som finns i materialet som riktar in sig på första linjen. Därefter kommer jag diskutera hur socialt arbete och pedagogik kan arbeta med dessa frågor.

Motsägelser och brister i materialet

All vetenskap innebär motsättningar och motsägelser, det ligger så att säga i vetenskapens natur. Nya landvinningar innebär att andra ifrågasätts. I det här fallet handlar det dock inte om den typen av motsättningar – även om de naturligtvis också finns – istället handlar det om svårförenliga krav, motsägelser i samma policydokument eller forskning, samt otydliga krav och riktlinjer. Mot bakgrund av detta är det svårt att dra någon annan slutsats än att det material som idag riktar sig mot första linjens personal till stor del *inte* kan eller bör användas som stöd för deras dagliga arbete. I detta avsnitt kommer jag peka på några av dessa motsägelser, motsättningar och brister som finns i materialet. Det rör sig i stora drag om följande punkter:

- Kunskap som saknas:
 - Kunskapen om socialt arbete, pedagogik och ungdomskulturer saknas
 - Kunskap om rasism saknas
- Organiseringsfrågan:
 - Att använda befintliga verksamheter eller riktade verksamheter
 - Specialisering och ökad kunskap kontra risken för stigmatisering
 - Kunskap om ideologier förespråkas samtidigt som det talas om en avsaknad av ideologisk förankring hos de olika målgrupperna
 - Kravet på mer kunskap kontra kunskapens vetenskapliga status
- Den svartvita världsbilden:
 - Toleransens och de demokratiska samtalens paradox
 - Terrorn avpolitiserar och individualiserar
- Teoretiska och empiriska antaganden:
 - Teorierna om radikaliserings och våldsbejakande extremism
 - Teorin om att all våldsbejakande extremism kan bemötas med samma medel
 - Teorin om vikten av tidiga insatser riktat mot ungdomar för att förebygga framtida radikaliserings
 - Antaganden om att empiri om olika riskidentiteter också utgör en empirisk grund för insatser

Poängen är att dessa motsägelser och brister behöver diskuteras och relateras tydligare till första linjens arbete. Idag vet vi inte vad de insatser, utbildningar och nya stuprörsorganisationer som just nu implementeras får för konsekvenser.

Kunskap som saknas

- Som vi såg i föregående kapitel tar kravet på ökad kunskap upp en betydande del i det material och i de offentliga diskurser som pekar ut första linjen som viktiga i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism. Trots detta saknas ofta just kunskap om första linjen.
- Kunskap om *pedagogiskt och socialt arbete* saknas nästan helt, vilket är problematiskt mot bakgrund av att arbetet just nu implementeras i och påverkar första linjen. Vidare riktas arbetet oftast mot ungdomar, eftersom dessa anses vara mest utsatta för och utgöra störst risk att radikaliseras, men trots detta saknas teorier om ungdomsgrupper och ungdomskulturer. Det gör att kunskapen, som oftast är baserad på en säkerhetspolitisk diskurs, mycket dåligt går att anpassa till första linjens verksamheter. Kunskap om förebyggande arbete med ungdomar skulle troligen leda till ett mer gediget underlag för de insatser som föreslås och som de facto redan genomförs. Samtidigt finns det som Aftonbladets kolumnist Oisín Cantwell (2015) en gång påpekat anledning att helt ifrågasätta ett ensidigt fokus på just ungdomar eftersom erfarenheter visar att många ”terrorister” och ”extremister” snarare formas senare i livet, exempelvis gäller detta Anders Behring Breivik. Dessutom ifrågasätter forskning en hierarkisk brottsutveckling. Det vill säga att de allra flesta som begår brott i unga år slutar med detta i takt med att de blir äldre. Insatser som riktas in mot dessa ungdomar behöver alltså inte ha någon effekt på brottsligheten generellt (Ohlsson & Swärd, 1994).
- En annan fråga som ofta saknas är frågan om *rasism och rasifiering*. I en offentlig diskurs talas det i huvudsak om ökad kunskap om islam och jihadism, samt om ökad kunskap om teorin om radikaliseringsprocesser. Detta trots att det våld som skedde mot flyktingar, flyktingförläggningar och rasifierade personer under tidigt 1990-tal och som nu tycks ta fart igen tydligt hade en rasistisk motivbild (Löow, 2015). Därtill är den rasistiska rörelsen den största miljön på internet och dessutom den som har störst spridning, vilket ytterligare stärker behovet av kunskap om rasism (Statens Medieråd, 2013). Kunskap om rasism och rasifiering får trots detta ofta stå tillbaka i debatten om så kallad våldsbejakande extremism. SÄPO har troligen en nyckelroll här, då dess företrädare i intervjuer uttryckt sig som att vit-makt miljön inte bedöms vara ett demokratihot (Agö, 2015). Frågan är vems demokrati och vilka som i så fall ingår i SÄPOs bild av demokrati? Uttalandet är olyckligt med anledning av den omfattning av hot och våld som drabbar flyktingar, flyktingboenden och rasifierade personer, och bidrar troligen till att det är ett ökat fokus på andra former av ”våldsbejakande extremism”. Andra som driver på detta är de så kallade ”experter” som ifrågasätter begrepp som rasifiering, genom att tolka det som ett begrepp från den politiska vänsterkanten. Uttalanden som snarare tyder på okunskap om ett helt vetenskapsfält.
- De gånger rasism tas upp är det i termer av tolerans, alternativt som en högst individuell ”upplevelse”, vilket som tidigare påpekats är problematiskt. Antirasism kan med det här perspektivet lätt omvandlas till ett medlidande för ”den andre”. Detta sätt att hantera rasism på återspeglas i flera av dokumenten som ligger till grund för denna översikt. Det innebär att vår egen roll i rasismen kan nedprioriteras alternativt helt bortses från. Istället för att ses som ett strukturellt system av förtryck som bidrar till att forma möten, erfarenheter och självuppfattningar, blir rasismen ett högst personligt och individuellt fenomen.

Organiseringsfrågan

En paradox i materialet har att göra med hur första linjens arbete mot så kallad våldsbejakande extremism ska organiseras. Å ena sidan pekas det på att arbetet mot våldsbejakande extremism ska ske inom ramen för befintliga organisationer och att arbetet inte ska innebära nya stuprör, å andra sidan är det nya stuprör som implementeras och som ofta föreslås. Ett exempel på stuprörsverksamhet är Århusmodellen eller de så kallade kunskapskusor som nu implementeras. Det betyder specialiserade

organisationer inriktade mot våldsbejakande extremism, trots att motsatsen ofta förordas. Därtill pekas det ofta även på att det är viktigt att det finns ett förtroende bland medborgarna för respektive myndigheter och att de därför måste arbeta utifrån sina respektive uppdrag och kompetenser. Det vill säga att skolan och socialtjänsten inte ska arbeta eller riskera att antas arbeta polisiärt eller på uppdrag av polis och säkerhetspolis. Ett sådant samarbete skapar svårigheter för ett arbete som kräver fungerande och ömsesidiga relationer för att fungera. Vidare kan det i förlängningen verka kontraproduktivt om människor drar sig för att kontakta skola och socialtjänst av rädsla för repressalier.

Å ena sidan pekas det, som nämnts, på vikten av att första linjen får ökad kunskap om radikaliseringsprocesser, om terrororganisationer och terrorism. Det implementeras specialiserade insatser som kunskapshus och expertkunskap. Det talas om informationsutbyte mellan myndigheter och om att tidigt kunna gå in och bryta en pågående eller begynnande radikalisering. Å andra sidan pekas det näst intill genomgående på vikten av att *inte* arbeta förebyggande med fokus på radikalisering och extremism. Det talas exempelvis om insatser som kan skapa arenor för politiskt missnöje utan att peka ut specifika grupper och utan att dessa insatser har som syfte att bekämpa ”våldsbejakande extremism” eller terrorbekämpning. I arbetet lokalt pekas det på vikten att arbeta generellt förebyggande för att inte riskera att stigmatisera enskilda områden och på så sätt driva på en radikalisering. I arbetet med samfund och organisationer måste förtroende byggas över tid och ett samarbete kan inte enbart handla om radikalisering och terrorism då det kan bidra till att tilliten bryts. I arbetet med enskilda finns det stora risker med att ett förebyggande arbete driver på utvecklingen mot en radikalisering om man fokuserar enbart på riskidentiteter och behandlar människor som potentiella terrorister, samt om man inte tar hela kontexten i beaktande. På samma sätt finns det i arbetet med individer en risk för att tilliten bryts om socialarbetare och skola uppfattas samarbeta med polis och säkerhetspolis. Här finns en risk att insatser som görs är direkt kontraproduktiva. I iveren att visa handlingskraft och i rädslan för att möta och bemöta människor som antas vara potentiella terrorister eller radikaliserade, är det lätt att snabbt skapa nya strukturer istället för att fundera över vilka komponenter som krävs för ett fungerande, förebyggande arbete.

Kunskapskravet innebär, som tidigare nämnts, inte heller ett krav på kunskap om hur första linjens arbete bäst ska organiseras eller genomföras. Istället handlar det om ett krav på en specifik och specialiserad kunskapssyn. Detta krav implicerar dock vissa värden och teoretiska förgivettagande, som ytterligare spär på idén om att detta är något nytt som kräver nya former av insatser. Tydligast blir kravet på kunskap relaterat till teorier om radikalisering och teorin om radikaliseringsprocesser som går som en röd tråd genom materialet. Kravet uttalas inte alltid explicit, men sambandet mellan kunskapskravet och radikaliseringsprocessen impliceras. Det är därför rapporter, policydokument och forskning å ena sidan kan redogöra för helt andra fungerande komponenter, men å andra sidan istället utgå från teorin om radikaliseringsprocesser eller kunskap om islam när kunskapskravet ska omsättas i praktiken.

Det finns ytterligare en paradox i kunskapskravet som kan påverka hur arbetet organiseras. Å ena sidan pekas det på behovet av ökad kunskap om olika ideologier. Det är ofta här kunskapsinriktade insatser sätts in, särskilt när det kommer till islam/jihadism men också om högerextremism. Å andra sidan pekas det på att målgruppen ofta är ungdomar som de facto saknar ideologisk förankring och kunskap. Det finns också de som pekar på hur olika ideologier skär igenom varandra, som hur Breiviks så kallade manifest både är antisemitisk och pro-sionistisk (Kundnani, 2014). Mot bakgrund av detta blir inte bara kunskapskravet än mer otydligt utan även hur arbetet bäst ska organiseras.

Den svartvita världsbilden

De flesta rapporter och texter som ingår i denna översyn pekar på den så kallade ”svartvita världsbilden” hos dem som antingen redan är radikaliserade eller som riskerar att bli det. Det intressanta är dock att detta också tycks gälla den ”egna” världsbild som reproduceras i materialet. Demokrati, det egna samhället och ”gemensamma” värden behandlas som om de per definition är

goda eller som att de per definition är välfungerande och inkluderande. Det förekommer ofta resonemang som går ut på att peka på ”den andres” världsbild som begränsad och svartvit, samtidigt som den egna positionen inte problematiseras alls. Det gör att våld från ”de andra” inte i någon form kan accepteras, samtidigt som våld från ”oss” kan fortgå obehindrat.

En annan aspekt av detta har att göra med hur olika ideologiska hemvister ibland därför slås samman oavsett hur mycket de i praktiken skiljer sig åt. Används våld eller hot om våld (eller ibland civil olydnad) tolkas de alla som samma sak. Det gör att analyserna av de olika organisationerna eller ideologierna ofta förblir ganska grunda. Som jag tidigare påpekat är det möjligt att peka på en rad orsaker till att våld används både av det egna samhället mot dess medborgare, samt av olika grupperingar eller organisationer mot det egna samhället. Det måste vara möjligt att skilja en grupp människor som utsätts för våld och som en följd av detta själva tar till våld och en grupp som tar till våld för att förintä eller förskjuta en annan grupp människor. Mot bakgrund av denna svartvita syn på våld och våldsutövande samt på organisationers och gruppers ideologiska hemvist är det svårt att med utgångspunkt i detta material analysera våldets bakgrund, händelsen och hur den ska vara möjlig att möta och bemöta.

Ett sådant förhållningssätt bidrar även till en idé om att organisationer som ”delar” samma eller liknande ideologiska hemvist men som själva inte använder våld, ska ta ansvar även för de som använder våld. Det är mot bakgrund av detta vi ibland kan se kravet på muslimer, muslimska organisationer och muslimska församlingar att ta avstånd från så kallade jihadister eller våldsbejakande islamister. Genom ett sådant krav reproduceras enbart en svartvit världsbild.

Samtidigt finns en paradox i hur de olika ideologierna behandlas, det är omistligt så att det är islam, islamism och jihadism som just nu utgör fokus, vilket skapar problem för de som identifierar sig med islam. Mac an Ghail och Haywood (2015; 2014) har exempelvis pekat på att det mot bakgrund av detta hos unga män finns en känsla av att behöva välja mellan en muslimsk och en brittisk identitet. Det starka fokus på islam och jihadism leder alltså till att det skapas en spricka mellan olika identiteter som kan leda till att människor anser sig behöva ”välja” den ena eller den andra. Inte bara utsätter det enskilda för ett omöjligt val, det bör dessutom kunna vara kontraproduktivt. Därtill leder ett så starkt fokus på islam till att högerextrema och nynazistiska organisationer tycks kunna agera under radarn, vilket syns i SÄPOs utspel om att de sistnämnda inte är ett demokratihot (se ovan). Om endast vissa ideologier är i fokus kan en del av de faktiska brotten som begås bortses från.

I det konkreta arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism förekommer också en reproduktion av en svartvit världsbild. Många dokument lyfter insatser som demokratiska samtal och möten som bygger på tolerans, men som tidigare påpekats innehåller dessa idéer dock outtalade maktrelationer. Den som bjuder in till ett samtal, är per definition också den som innehar en maktposition som den andre saknar. För att demokratiska samtal verkligen ska kunna vara jämlika krävs det att också den *egna* positionen eller organisationen problematiseras och utmanas. Detta tycks dock sällan vara fallet. Snarare än att förändra och utveckla demokratin tycks det vara *en* demokratisk idé som ska spridas till ”den andre”. På sätt reproduceras en svartvit bild, där den egna positionen per definition är demokratisk och god, medan den andres per definition är felaktig och ond. Detta innebär inte att samtal eller möten per definition ska ses som en dålig idé, snarare att också dessa möten måste sättas in i en kritisk och reflexiv ram som tar maktrelationer på allvar och i beaktande (Herz & Johansson, 2012; Miller & Donner, 2000).

Oftast tas begrepp som demokrati och demokratiska samtal som utgångspunkt utan att samtidigt definiera vad det är och vilka som ingår i demokratin och i dessa samtal. Vilka som bereds plats och vilka som ställs utanför. Demokratin tas på så sätt för given och beskrivs i allmänna termer som om alla ingick i den svenska demokratin. På så sätt faller de flesta av åtgärderna på sin egen rimlighet. Istället för att utgå från att vi de facto har en väl fungerande demokrati som utsätts för hot från icke-demokratiska krafter måste den ”väl fungerande demokratin” sättas under lupp och granskas. För de som av olika skäl inte ges tillträde till den svenska demokratin utan som på olika sätt ställs utanför

demokratin saknas ofta förtroendet för dess ställföreträdande myndigheter, som skola, socialtjänst och polis. Att då förvänta sig att ett samarbete dessa myndigheter emellan och ”demokratiska samtal” med människor som bygger på tolerans och idén om ett demokratiskt samhälle för alla som utsätts för hot från ”de andra” ska fungera, utan att samtidigt tillåta alla människor att ingå i själva definitionen av det demokratiska blir högst problematiskt och minst sagt suspekt. Då talar vi inte längre om demokratiska ideal utan om högst odemokratiska.

Denna oreflekterade dualism som reproduceras leder till att vi får en individualiserad och avpolitiserad version av terrorism och våldsbejakande extremism som grund för de flesta av de skrifter som ingår i översikten. Utgångspunkten är individer som ansluter sig till organisationer eller som tar intryck av terrororganisationer, och samhällets aktörer som ska förhindra att detta sker. Det gör att ett samhälle, i praktiken kan bedriva en politik som de facto skapar terrorism, utan att behöva ta ansvar för den (Christensen, 2015; Kundnani, 2014).

Vilka teoretiska och empiriska antaganden görs?

Bakom ovanstående motsägelser och brister finns teoretiska och empiriska antaganden, vilka sällan diskuteras eller problematiseras i dokumenten. För det första, teorierna bakom begrepp som radikaliserings och så kallad våldsbejakande extremism. För det andra teorin om att all så kallad våldsbejakande extremism kan bemötas på liknande sätt. För det tredje, teorin om att tidiga insatser mot ungdomar minskar risken för terrorbrott och våldsbejakande extremism. Och, slutligen, ett antagande som säger att empirisk data om riskidentiteter också kan utgöra en empirisk grund för insatser.

Radikalisering och radikaliseringsprocessen har vi diskuterat tidigare, teorin är omdiskuterad. Exempelvis har radikaliseringsbegreppet kritiserats i relation till första linjens arbete eftersom begreppet förutsätter en *rörelse* mot en radikaliserings. Det innebär att första linjen förväntas kunna agera innan en radikaliserings sker eller anses gå för långt. Det vill säga då människor endast bedöms vara i farozonen för radikaliserings (Larsson & Björk, 2015). Eftersom det inte finns några säkra tecken på ”radikalisering” och eftersom processen ser olika ut för olika individer, samt då vad som anses vara radikalt är föränderligt, riskerar denna bedömning ske på mycket godtyckliga grunder (jfr. Boréus et al., 2015). En ytterligare risk med att förutsätta en rörelse mot radikaliserings är att försvaret av den liberala demokratin förskjuts i en odemokratisk riktning, där du riskerar disciplinering endast på grund av att någon bedömer att du avviker. Det kan tyckas konspiratoriskt, men i Storbritannien och USA har detta de facto redan skett vid ett flertal tillfällen (Kundnani, 2014). Ett exempel som skedde nyligen drabbade en student på Staffordshire University som anmäldes sedan en anställd sett honom läsa en bok om terrorism. Han gick ett mastersprogram om terrorism, brott och global säkerhet, och är troende muslim (Ramesh & Halliday, 2015).

Våldsbejakande extremism och radikaliserings är två samlingsbegrepp som används på vitt skilda organisationer, personer och ideologier med det gemensamt att de antas kunna hota det demokratiska samhället. Samtidigt är det omtvistat huruvida det är värdefullt att blanda ihop dessa grupperingar, speciellt då gruppernas demokratiska legitimitet kan förändras över tid. Därför är det också ytterst oklart huruvida dessa grupperingar går att möta och bemöta på liknande sätt och vad sådana insatser i så fall leder till (Larsson & Björk, 2015). I den offentliga diskursen är det otvetydigt så att många menar att våldet är det som för grupperingarna samman (se ex. Sandelin, 2015a), men det är som tidigare påpekats en ytterst begränsad analys av komplexa orsaker, ideologier och dess relationer till det omkringliggande samhället.

Ett annat antagande som görs ligger bakom satsningen på just ungdomar. I radikaliseringsprocessen radikaliseras den unge över tid till dess att andra vägar mer eller mindre är uttömda förutom att använda våld. Ett problem med detta antagande är att många snarare ”radikaliserats” i senare åldrar. Vidare finns det anledning att ifrågasätta antagandet att användande av våld eller en så kallad våldsretorik i unga år skulle förvärras i takt med åldrandet. Detta antagande har vederlagts av tidigare forskning, som snarare visar att de allra flesta slutar begå brott i vuxen ålder (Ohlsson & Swärd, 1994).

Mot bakgrund av det här finns det anledning att fundera över varför satsningen prioriteras till första linjens arbete med barn och unga.

De teoretiska antaganden som ligger till grund för stora delar av problemställningen och de insatser som föreslås dras med problem. För socialarbetare och pedagoger som ska arbeta med barn och unga borde detta rimligtvis innebära svårigheter att omsätta detta arbete i praktiken. Speciellt när det finns de som menar att arbetet lätt kan slå över och bli kontraproduktivt om människor stämplas som potentiella terrorister eller extremister (se ex. Organization for Security and Co-operation in Europe, 2014).

Frågan om hur första linjen ska arbeta och vilka insatser som visat sig fungera bättre än andra bygger också på ett antagande. Här sker en förskjutning från en mer eller mindre förankrad empirisk grund av riskidentiteter till att denna grund också antas kunna användas som argument för vissa insatser. Vad jag har kunnat se i materialet saknas ofta en redogörelse för vilket empiriskt material som ligger till grund för de slutsatser om olika insatser som dras. Ofta handlar det om olika insatser som sprids mellan länder utan att det finns redogjort för utvärderingar, vad som fungerar eller inte och hur det ska kunna anpassas till en svensk kontext. Troligen är det detta som gör att fungerande komponenter – exempelvis att ett väl fungerande samarbete mellan myndigheter är bra – kan redogöras för samtidigt som specifika metoder eller arbetssätt hellre implementeras i praktiken. Exempelvis implementeras kunskapsbuss just nu i Sverige, utan att det finns något som talar för en sådan implementering.

Samma sak gäller Samtalskompassen – som naturligtvis bygger på en typ av empiriskt material – men som i arbetet med så kallad våldsbejakande extremism är svårare att hitta empiriskt stöd för. Leder användandet av Samtalskompassen till att färre människor använder våld för att uppnå politiska syften eller begår terrorbrott? Eller leder det till att fler riskerar att pekas ut som potentiella våldsverkare och terrorister? Som nämnts tidigare kan vi dra vissa slutsatser från den forskning som finns om ”professionella möten”. Att ha någon som lyssnar på en och att tillsammans bygga en bra relation sinsemellan hjälper en förändringsprocess. Däremot är det mycket svårare att dra slutsatser av en specifik samtalsmetod/modell som Samtalskompassen, eller MI som den delvis baseras på. Varför insatser inte genomförs för att kunna utveckla och bibehålla professionella relationer i människors vardagsliv, istället för att på lösa grunder ta fram ett specifikt och specialiserat material förblir oklart. Troligen handlar det om politiska prioriteringar.

Om den politiska prioriteringen handlar om att kontrollera och disciplinera människor snarare än att skapa förutsättningar för att tillgodose demokratiska, sociala och mänskliga rättigheter blir det mycket svårt för socialarbetare och pedagoger att skapa förutsättningar för bra samtal och möten. Förutsättningar som i sin tur krävs för att kunna tillgodose en involvering av anhöriga och civilsamhälle, som krävs för att se människan bortom ideologin, som krävs för en lokal förankring, och som utgör en grundbult i en demokrati där mänskliga och sociala rättigheter inte kränks. För socialarbetaren eller pedagogen är det därför viktigt att inte ett behandlande, stödjande och pedagogiskt arbete förskjuts i en riktning mot ökad kontroll och disciplinering, för närvarande ser det dock ut som att det är dit vi är på väg.

Vilken roll kan första linjen spela?

Socionomerna är en av de absolut viktigaste grupperna som redan idag jobbar med och möter de här ungdomarna. Det finns ofta ett samband mellan till exempel unga och kriminalitet, våld i familjen eller hedersrelaterad problematik. Ungdomar som far illa eller familjer som är oroliga är redan en del av socionomernas verklighet, så det handlar om att hålla utkik efter en sak till, säger Mona Sahlin (Mossing, 2015).

”Det handlar om att hålla utkik efter en sak till”, säger den nationella samordnaren i en intervju med fackförbundet SSR. Frågan är om det verkligen gör det? Ligger det i socialarbetares och pedagogers

uppdrag att punktmarkera individer eller grupper som agerar ”normbrytande” eller som är politiskt aktiva eller religiösa? Eller kan ett sådant uppdrag gå på tvärt mot andra uppdrag dessa yrkesgrupper har? Det finns inte mycket som tyder på att ett ytterligare utpekande bidrar till att minska risken för att individer eller grupper skulle begå våldsbrott, snarare finns det underlag för att hävda precis tvärt om, att en stigmatisering och ett utpekande kan verka kontraproduktivt. Däremot tycks de flesta, allt från SÄPO till samordnaren för arbetet mot våldsbejakande extremism, vara överens om att ett förebyggande socialt- och pedagogiskt arbete har betydelse för risken att dras in i våldsamma miljöer som riskerar bidra till att människor skadar sig själv och andra. Det här arbetet brukar dock i den offentliga debatten betraktas som så kallade ”mjuka frågor”, som ofta får kritik för att inte ta problemen på allvar (se Larsson & Björk, 2015 för en diskussion om detta). Men oavsett detta politiska och mediala motstånd är det med dessa ”mjuka frågor” socialarbetare och pedagoger kan bidra, om de slipper ”hålla utkik efter en sak till” vill säga. Diskussionerna som följde attacken mot Charlie Hebdo i Paris 2015 exemplifierar tydligt vilken roll ett väl fungerande förebyggande socialt arbete och pedagogiskt arbete de facto kan ha.

Mustafa Dikeç (2015) pekar på att inte bara offren var fransmän utan även ”terroristerna”. De var alla medelålders män och kvinnor som växt upp i banlieues runt om i Frankrike, präglade av fattigdom, arbetslöshet, trångboddhet och social utsatthet (se också Chrisafis, 2015). När detta diskuteras är det lätt att tro att det handlar om ett rättfärdigande, men om vi vill förhindra ”extremism”, våldsbrott och ”terrorism” måste vi också förstå oss själva och vår roll i det som ”de andra” utsätter ”oss” för. De som begick våldsdåden i Paris var alla fransmän, de var en del av det franska samhället. Som påpekats döljer radikaliserings teorierna politik och tenderar istället att individualisera problemet. För att förstå hur det kommer sig att franska barn och ungdomar växer upp (i Frankrike) och i vuxen ålder ansluter sig till ”våldsbejakande” organisationer, krävs också en politisk och social förståelse. Här är teorierna om en radikaliseringsprocess i unga år otillräcklig.

Mot bakgrund av den här diskussionen blir det också intressant att fundera över situationen i Angered, Göteborg. Angered och Göteborg brukar pekas ut som klart överrepresenterat i Sverige när det kommer till antalet personer som ansluter sig till IS/Daesh. Diskussionen om detta har kommit att handla om IS som organisation, om Islam som religion, om radikaliserings teorier samt om Göteborgs Stads arbete mot så kallad våldsbejakande extremism, men väldigt lite om Angered eller Göteborg, eller Sverige. Frågan som vi kanske borde ställa oss är varför detta just sker i Angered? Varför Göteborg? Med det sagt kan naturligtvis inte social utsatthet eller socioekonomiska orsaker ses som enda förklaring, men faktum kvarstår att många av dem som ansluter sig till IS/Daesh kommer från socioekonomiskt utsatta områden som exempelvis Angered i Göteborg är en del av (Larsson & Björk, 2015). Larsson och Björk (2015) lyfter även andra faktorer som påverkar, exempelvis förekomsten av rasism, avsaknad av framtidstro, samt sociala och politiska skäl kopplade till situationen i Mellanöstern. Allt detta är frågor som landar på socialarbetarens och pedagogens bord. Det kan handla om att arbeta för ökad delaktighet, för social rättvisa, för politisk förändring och för att människors resurser kan tas till vara på. Det handlar också om att finnas där som stöd och hjälp för de individer, familjer och grupper som av olika skäl behöver det.

En kategori som länge negligerats är nämligen anhöriga till dem som anklagas för terrorism eller extremism, liksom de som själva anklagas, vilka alla kan vara i behov av stöd och hjälp. Surinder Guru (2012a, 2012b) pekar på att dessa familjer ofta lämnas ensamma trots att de kan ha behov av både ekonomiskt och socialt stöd, de riskerar även att isoleras i sitt lokalsamhälle på grund av anklagelserna som riktats mot dem. Här kan den telefonlinje som upprättats av den nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism möjligen ha en funktion, men även lokalt etablerade socialarbetare och skolpersonal bör vara uppmärksam på dessa familjers behov av stöd.

EXIT-verksamheter innehar dock en speciell position, eftersom det berör personer som redan själva anser sig ingå i en ”extrem” miljö och som vill ha hjälp att lämna denna. Det bör finnas stöd och hjälp att få för de personer som av olika anledningar vill lämna en organisation där de riskerar att skada sig

själv och andra. Å ena sidan finns det risk för att sådana verksamheter bidrar till en ytterligare individualisering av ett ytterst politiskt problem, men å andra sidan krävs också insatser för att kunna möta, bemöta och stötta de individer som de facto söker hjälp. Det arbete som EXIT-Fryshuset gör behöver därför breddas och utökas.

Sammantaget handlar det alltså om att socialarbetare och pedagoger bör fortsätta arbeta med socialt arbete och pedagogik, inte med övervakning, kartläggning och disciplinerande åtgärder. Men det betyder kanske inte att socialarbetare och pedagoger för den skull ska fortsätta arbeta som de gör, i nästa avsnitt kommer jag som ett exempel på detta diskutera den avpolitiserings som skett i socialt arbete.

Avpolitiseringsen och socialt arbete

The topic reinforces the main values of the Social Work profession, as it is a profession based on human rights, which has to be actively promoted and established in the everyday work. Human rights are key principles in addressing, preventing and minimizing discriminatory tendencies. (Danielsen & Franger, 2012)

Socialt arbete agerar ofta blint i relation till den politiska kontexten. Sedan 1980-talet och framåt har socialt arbete individualiserats vilket skapat svårigheter för ett arbete som också kan utmana den politik som genomförs (Guru, 2010; Herz, 2012). Även om professionen ofta har uttalade syften som exempelvis antidiskriminering och mänskliga rättigheter har detta varit svårt att omsätta i praktiken. Detta har internationell forskning visat inte minst i relation till svarta som länge vittnat om att bli kontrollerade snarare än hjälpta av socialarbetare (Dominelli, 2008; Guru, 2010), i en svensk kontext har romer vittnat om liknande övergrepp (Arbetsmarknadsdepartementet, 2014). Idag är det en liknande utveckling som många muslimer i allt högre utsträckning tycks kunna skriva under på (Lavalette & Penketh, 2013).

Idén om radikaliseringsen och om socialarbetarnas eller socionomernas roll i bekämpandet av terrorhot bidrar till ytterligare en individualisering av ett ytterst sett politiskt och socialt fenomen. Larsson och Björk (2015) menar att politiska och sociala orsaker visserligen kan vara en del i problembeskrivningen men att dessa faktorer sällan återkommer i de praktiska åtgärder som föreslås eller genomförs. Arbetslöshet, fattigdom och social utsatthet kan alltså ses som orsaker, men insatserna handlar sällan om detta utan förklaringarna och insatserna förläggs istället på den enskilde eller på en kategori människor. Detta är tydligt om vi jämför de framgångsfaktorer som redogjordes för i första kapitlet och ställer detta mot de insatser och metoder som presenterades i andra kapitlet.

Som Danielsson och Franger (2012) skriver i citatet ovan finns det därför anledning att återkomma till det sociala arbetets kärnvärden, som för övrigt rymmer väl med den senaste internationella definitionen av socialt arbete (Akademikerförbundet SSR, 2015). En individualiserad profession med individuella lösningar på ett komplext, socialt och politiskt problem riskerar enbart att bidra till en avpolitiseringsen och till att undergräva sin egen trovärdighet. Ett socialt arbete som lägger sitt fokus på att re-politisera frågan och sin egen profession kan istället bidra till ett mer jämlikt och mindre förtryckande samhälle, vilket ligger helt i linje med sin uppgift.

Avslutning

Så, vart landar vi i så fall? Ska socialt och pedagogiskt arbete arbeta mot terrorism och så kallad våldsbejakande extremism? Svaret på frågan är både ja och nej. Den första linjen bör inte ta över den säkerhetspolitiska diskurs som just nu sätter tonen för arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism. Det vetenskapliga stödet för detta är mycket tunt. De teoretiska antaganden som görs inom ramen för

denna diskurs och det empiriska underlag som presenteras i detta material visar snarare hur första linjen inte bör befatta sig med dessa begrepp och teorier i sitt arbete. Det är kontraproduktivt.

När det politiskt och medialt talas om att agera mot våldsbejakande extremism, handlar det om ett säkerhetspolitiskt ställningstagande. Det handlar om att skydda "vi:et" mot "de andra". Det går inte att komma ifrån. Det handlar inte om det våld "vi:et" kan och de facto begår mot "de andra". Inte heller handlar det om de människor som pekas ut som "de andra", som identifierar sig med dessa, eller som faller utanför definitionen av våldsbejakande extremism. Arbetet mot våldsbejakande extremism är ett individualiserande arbete, där vissa kroppar innehåller riskidentiteter som måste uppmärksammas och stoppas. Det är ett arbete som kräver ett utpekande, ett kategoriserande och ett politiskt ställningstagande som första linjen vare sig kan eller bör arbeta med. Det är en definition som teoretiskt bygger på en idé om en radikaliseringsprocess som varit mycket svår att finna stöd för empiriskt. En idé som betyder att terrorism och extremism omvandlas till "icke-våldsam terrorism", eftersom det är risken för radikalisering, inte våldet självt, som görs till problemet. En sådan diskurs är tveksam att överföra till första linjens arbete.

Juristen Eric Metcalfe (@msleevee, 2015) uttryckte sig nyligen så här: "Concept of extremism is nonsense, vacouse & unnecessary. Non violent extremism is 'nonsense on stilts'", han fortsatte med att ifrågasätta om det verkligen är universitetets och skolans uppgift att begränsa eller förhindra människors (politiska och sociala) uttryck. Metcalfes uttalande skedde på en konferens om det praktiska arbetet med Brittiska Prevent. Vad han pekar på i sina tillspetsade uttalanden är att koncepten är illa anpassade för praktiska användningsområden som skolan, men också om skolan verkligen ska vara en plats för den här typen av arbete. Det finns stora behov av en liknande diskussion i Sverige. Just nu tycks det nästan ske en tävling om vilken kommun som kan implementera flest insatser mot våldsbejakande extremism runt om i landet, utan att en diskussion sker om varför, vilken effekt det får på kort och lång sikt och om hur det i förlängningen påverkar första linjens professioner.

Men, är detta samma sak som att hävda att socialarbetare och pedagoger inte alls ska arbeta med dessa frågor eller med människor som riskerar skada sig själva och andra? Nej, självklart inte. Det är kanske något paradoxalt det sociala arbetets och skolans uppgift att arbeta med just detta. Istället för att överföra en säkerhetspolitisk diskurs på det sociala och det pedagogiska arbetet är det därför viktigt att skapa förutsättningar för socialarbetare och pedagoger att känna sig trygga nog för att kunna möta och bemöta människor inom ramen för sina respektive professioner.

Det förebyggande arbetet bör inte handla om att kartlägga, utbilda om radikalisering eller om specifika organisationer, istället bör ett förebyggande arbete riktas generellt mot alla, gärna lokalt förankrat i ett lokalsamhälle. Arbetet bör organiseras inom ramen för ordinarie verksamheter och inte ha som uttalat mål att arbeta mot radikalisering eller extremism. Målet bör istället vara att tillgodose demokratiska, sociala och mänskliga rättigheter.

Det "behandlande" arbetet/det utredande arbetet bör organiseras som vilket behandlande och utredande socialt och pedagogiskt arbete som helst. Skadar personen sig själv eller andra, kränks dennes eller andras sociala och mänskliga rättigheter? Här är det viktigt att socialarbetare och pedagoger inte är rädda för att möta och bemöta människor. Dessa professioner har redan kompetensen att möta frågor om våld, utsatthet och orättvisor, det är dessa kompetenser som behöver tas till vara. En risk med att se detta som något som kräver en specialiserad kompetens är att ingen gör något alls med rädsla för att göra fel. En annan risk är att det kan leda till en ökad stigmatisering och avståndstagande från de personer som behöver hjälp och stöd. Arbetet kan i så fall vara kontraproduktivt.

EXIT-arbetet och stödinsatser sticker ut något eftersom detta arbete riktar sig till personer och familjer som själva i någon mån definierar sig som "radikala", "extremister" eller organiserade, alternativt som har någon sådan person i sin närhet och som vill ha hjälp eller stöd. EXIT Fryshuset har lång

erfarenhet av ett sådant arbete och har fått uppmärksamhet för sitt arbete både nationellt och internationellt. Det kan finnas fördelar med att ett sådant arbete utförs av civilsamhället för att människor själva ska känna sig trygga att söka denna form av hjälp, samtidigt finns det ett behov av flera olika former av EXIT-verksamheter över hela landet. En annan grupp som idag ofta saknar stöd och hjälp men som kan ha ett behov av det är de människor som själva anklagas för terrorism eller radikaliserings, samt deras familjer. Här finns det utvecklingsmöjligheter för första linjen, att bli bättre på att uppmärksamma dessa människors behov.

Sammanfattningsvis handlar det om att vända perspektivet från riskidentiteter – ett individualiserande av frågan – till att istället peka på de komponenter som de facto visat sig fungera. Komponenter som pekar på att vi inte bör skapa nya avgränsade stuprör utan att istället arbeta inom ramen för befintliga organisationer. Breda, generella lösningar som inte pekar ut men som kan fånga upp. Komponenter som intressant nog påminner om traditionellt socialt förebyggande arbete, ett arbete som sedan mitten av 1980-talet och framåt har minskat i omfattning, till fördel för just ett individualiserat arbete. En fråga är om arbetets omorganisering påverkat möjligheterna att förhindra att människor utsätter sig själv och andra för skada? Oavsett kan konstaterats att ett väl fungerande förebyggande socialt arbete och en pedagogik som riktas generellt mot alla också kan göra stor nytta i arbetet mot så kallad våldsbejakande extremism. För att det ska vara möjligt krävs en politisk prioritering av sociala behov och rättigheter, inte på ökad övervakning och disciplinering på ovetenskaplig grund.

Referenser

- @msleevee. (2015). Concept of extremism is nonsense: vacuous & unnecessary. Non violent extremism is “nonsense on stilts” Eric Metcalfe #preventinpractice. Retrieved from <https://twitter.com/msleevee/status/659013848893161472>
- Aarhus Kommune. (2014). *Værdiramme for indsatsen mod radikaliserings tiltrådt af Magi-straten*. Aarhus.
- Aarhus Kommune. (2015). Sådan arbejder vi: Antiradikaliseringsindsats. Retrieved November 19, 2015, from http://www.aarhus.dk/sitecore/content/Subsites/Antiradikaliseringsindsats/Home/Saadan-arbejder-vi.aspx?sc_lang=da
- Aasland Ravndal, J., & Due Enstad, J. (2015, November 3). Hvorfor er det så mye mer høyreekstrem vold i Sverige? *Aftenposten*. Oslo. Retrieved from <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Hvorfor-er-det-sa-mye-mer-hoyreekstrem-vold-i-Sverige-8226892.html>
- Agö, J. (2015). Säpo: Vit-maktmiljön är inte ett hot mot demokratin. Retrieved January 4, 2016, from <https://kit.se/2015/10/30/18462/sapo-vit-maktmiljon-ar-inte-ett-hot-mot-demokratin/>
- Ahmed, S. (2011). Vithetens hegemoni. Retrieved from http://scholar.google.se/scholar?q=Vithetens+hegemoni&btnG=&hl=sv&as_sdt=0,5#1
- Aho, J. A. (1990). *The politics of righteousness. Idaho Christian patriotism*. Washington D.C.: University of Washington press.
- Akademikerförbundet SSR. (2015). *Global definition av professionen socialt arbete Global definition av socialt arbete*. Stockholm.
- Alexander Niggli, M. (H. . . (2009). *Right-Wing Extremism in Switzerland – National and International Perspectives*. Baden Baden: Nomos Verlag.
- Alimi, E., Bosi, L., & Demetriou, C. (2015). *The dynamics of radicalization: a relational and comparative perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Allelin, M., Avril, C., Bayata, Z., Castro, A., Feiler, Y., Eriksson, M., ... Wikström, H. (2015, August 14). Nya rasisminstitutet alltför styrt av politiska agendan. *Dagens Nyheter*. Stockholm. Retrieved from <http://www.dn.se/debatt/nya-rasisminstitutet-alltfor-styrt-av-politiska-agendan/>
- Aluffi-Pentini, A., & Lorenz, W. (1996). *Anti-Racist Work with Young People: European Experiences and Approaches*. United Kingdom: Russell House Publishing.
- Aly, A., Taylor, E., & Karnovsky, S. (2014). Moral Disengagement and Building Resilience to Violent Extremism: An Education Intervention. *Studies in Conflict & Terrorism*, 37(4), 369–385. <http://doi.org/10.1080/1057610X.2014.879379>
- Andersson, B. (2005). Fältarbete - en brokig kontinuitet. In B. Ander, M. Andersson, K. Jordevik, & A. Leisti (Eds.), *Möten i mellanrummet. Socialt förebyggande arbete med ungdomar*. Stockholm: Gothia.
- Andersson, M. (2005). Förebyggande arbete i praktiken. In B. Ander, M. Andersson, K. Jordevik, & A. Leisti (Eds.), *Möten i mellanrummet : socialt förebyggande arbete med ungdomar*. Stockholm: Gothia.
- Arbetsmarknadsdepartementet. (2014). *Den mörka och okända historien Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer*. Stockholm: Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet. Ds 2014:8.

- Aslan, R. (2014). How strong is link between faith, terrorism? Retrieved January 5, 2016, from http://edition.cnn.com/2014/10/26/opinion/aslan-islam-doesnt-cause-terrorism/index.html?sr=sharebar_twitter
- Asplund, M. (2015). Bråk om satsning mot extremister. Retrieved January 28, 2016, from <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20820527.ab>
- Back, L. (2007). *The Art of Listening*. OXFORD: Berg. Retrieved from <http://research.gold.ac.uk/2038/>
- Back, L. (2010). The listeners. Retrieved November 3, 2014, from <https://newhumanist.org.uk/articles/2346/the-listeners>
- Beck, U. (2000). *Risksamhället : på väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.
- Boréus, K., Ekman, J., Gardell, M., Gustafsson, H., Horgby, B., Listerborn, C., ... Ålund, A. (2015). Civil olydnad inte lika med våldsbejakande extremism. Retrieved January 5, 2016, from <http://www.dn.se/debatt/civil-olydnad-inte-lika-med-valdsbejakande-extremism-1/>
- Cantwell, O. (2015, March 3). Arbetet mot extremism är ett dåligt skämt | Oisín Cantwell | Kolumnister | Nyheter | Aftonbladet. *Aftonbladet*. Stockholm. Retrieved from <http://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/oisincantwell/article20406227.ab>
- Carlsson, M., & Chebil, M. (2015, November 17). Här radikaliserades den jagade terroristen - Terrorn i Paris. *Dagens Nyheter*, pp. 8–9. Stockholm.
- Carty, K. (2008). *Guidebook on Democratic Policing. Strategic Police Matters*. Retrieved from <http://scholar.google.com/scholar?hl=en&btnG=Search&q=intitle:Guidebook+on+Democratic+Policing#0>
- Casciani, D. (2015). Analysis: The Prevent strategy and its problems - BBC News. Retrieved November 19, 2015, from <http://www.bbc.com/news/uk-28939555>
- Chrisafis, A. (2015, January 12). Charlie Hebdo attackers: born, raised and radicalised in Paris. *The Guardian*. London. Retrieved from <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/12/-sp-charlie-hebdo-attackers-kids-france-radicalised-paris>
- Christensen, T. W. (2015). *A Question of Participation – Disengagement from the Extremist Right . A case study from Sweden*. Roskilde: Roskilde University.
- Cilluffo, F. J., Cozzens, J. B., & Ranstorp, M. (2010). Foreign Fighters. *Terrorism*.
- Cole, J., Alison, E., Cole, B., & Alison, L. (n.d.). *Guidance for Identifying People Vulnerable to Recruitment into Violent Extremism*. Liverpool: University of Liverpool. School of Psychology.
- CoPPRa. (n.d.). *Goodpractices*. Brussels.
- Council of the European Union. (2010). *Council conclusions on the role of the police and civil society in combating violent radicalisation and recruitment of terrorists* (Vol. 3051st Jus). Brussels.
- Dahllöf, S. (2015, June 18). Mona Sahlins strategi mot IS: Gör som Århus. *Göteborgs-Posten*. Göteborg. Retrieved from <http://www.sydsvenskan.se/sverige/arhus-tog-tag-i-de-radikaliserade-unga/>
- Danielsen, I., & Franger, G. (2012). Social work confronting new right wing movements. *European Journal of Social Education*, (22/23), 100–122. Retrieved from <http://web.a.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=18104789&AN=77663861&h=ZS%2fjK%2bFoIJ7LkxrBWZq%2bBT3blh8Uf%2bOTTQ08jXhmy96pEDgY7O8L5VzisXqUnTQ2r2pu%2fCZQLoCYeGSHt%2btfAA%3d%3d&crl=c&resultNs=AdminWebAuth&resu>

- Davolio, M. E., & Drilling, M. (2008). *Gemeinden antworten auf Rechtsextremismus*. Basel: Haupt.
- Davolio, M. E., Drilling, M., Widmer, T., & Hirschi, C. (2007). *Rechtsextremismus bekämpfen: wirksame Massnahmen und griffige Arbeitsinstrumente für Gemeinden*. Bern: Fachstelle für Rassismusbekämpfung.
- de los Reyes, P., Hörnqvist, M., Boréus, K., Estrada, F., Flyghed, J., Gonzáles Arriagada, A., ... Lundström, M. (2013). *Bilarna brinner men problemen består*. Stockholm: Stockholmia.
- Demker, M. (2012). Positiv Attityd Till Invandring Trots Mobilisering Av Invandringsmotstånd, 95–106.
- Demker, M. (2014). *Sverige åt svenskarna*. Stockholm: Atlas.
- Department for education. (2015). *The PREVENT duty. Departmental advice for schools and childcare providers*. London: Department for education.
- Dikeç, M. (2015). Hate. Retrieved January 5, 2016, from <http://societyandspace.com/material/commentaries/mustafa-dikec-hate/>
- Dodd, V., & Travis, A. (2015, October 19). Anti-extremism drive puts British values at risk, says police chief. *The Guardian*. London. Retrieved from <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/oct/19/government-extremism-crackdown-hurt-uk-values-peter-fahy-manchester>
- Dominelli, L. (2008). *Anti-racist social work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Drilling, M., & Davolio, M. E. (2004). *Rechts-extremismus und soziale arbeit*. Basel: Verlag Fachhochschule für Soziale Arbeit beider Basel.
- Drilling, M., & Davolio, M. E. (2006). *Soziale Arbeit und Rechtsextremismus : Evaluation von Interventionsansätzen und Entwicklung von Guidelines*. Basel: Fachhochschule Nordwestschweiz. Hochschule für Soziale Arbeit Basel. Institut Sozialplanung und Stadtentwicklung.
- Essed, P. (1991). *Understanding everyday racism : an interdisciplinary theory*. Newbury Park: Sage.
- EUROPOL. European law enforcement agency. (2015). *Te-Sat 2015. European Union Terrorism Situation and trend report 2015*. Haag.
- Flyghed, J., Hörnqvist, M., Bäcklin, E., Nordén, E., & Schoultz, I. (2011). *Varifrån kommer hotet? – perspektiv på terrorism och radikalisering*. Stockholm: Stockholms universitet. Kriminologiska institutionen. Rapport 2011:2.
- Forum för levande historia. (n.d.). UPPDRAG: DEMOKRATI. Retrieved January 5, 2016, from <http://www.levandehistoria.se/klassrummet/uppdrag-demokrati>
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge : selected interviews and other writings 1972-1977* (1st ed.). New York: Pantheon.
- Galtung, J. (1990). Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291–305. <http://doi.org/10.1177/0022343390027003005>
- Gardell, M. (2009, February 6). Oseriös larmrapport om Rosengård. *Svenska Dagbladet*. Stockholm. Retrieved from <http://www.svd.se/oserios-larmrapport-om-rosengard>
- Gardell, M. (2015). *Raskrigaren. Seriemördaren Peter Mangs*. Stockholm: Leopard Förlag.
- Gelin, M. (2015). Pojkkrumsradikalerna – så förenas ensamvargarna på nätet. Retrieved January 5, 2016, from http://expo.se/2015/pojkrumsradikalerna--sa-forenas-ensamvargarna-pa-natet_6956.html
- Giddens, A. (2003). *En skenande värld. Hur globaliseringen är på väg att förändra liv*. Stockholm:

SNS Förlag.

- Guru, S. (2010). Social Work and the “War on Terror.” *British Journal of Social Work*, 40(1), 272–289. <http://doi.org/10.1093/bjsw/bcn129>
- Guru, S. (2012a). Reflections on research: Families affected by counter-terrorism in the UK. *International Social Work*, 55(5), 689–703. <http://doi.org/10.1177/0020872812447625>
- Guru, S. (2012b). Under Siege: Families of Counter-Terrorism. *British Journal of Social Work*, 42(6), 1151–1173. <http://doi.org/10.1093/bjsw/bcs089>
- Göteborgs stad. (2015). *Våldsbejakande extremism - Göteborgs Stads ansvar*. Göteborg.
- Herz, M. (2012). *Kritiskt socialt arbete*. Malmö: Liber.
- Herz, M. (2016). *Levande socialt arbete. Vardagsliv, sörjbarhet och sociala orättvisor*. Stockholm: Liber.
- Herz, M., & Johansson, T. (2012). Det professionella mötet. In M. Herz (Ed.), *Kritiskt socialt arbete* (pp. 31–55). Malmö: Liber.
- Herz, M., & Johansson, T. (2015). *Det professionella mötet - en grundbok*. Lund: Studentlitteratur.
- HM Government. (2015a). *Channel duty guidance. Protecting vulnerable people from being drawn into terrorism. Statutory guidance for Channel panel members and partners of local panels*. London: HM Government.
- HM Government. (2015b). *Prevent duty guidance*. London: HM Government.
- Home Department. (2011). *Prevent Strategy*. London.
- Högne Rydheim, D. (2014). *Våldsbejakande extremism i Sverige*.
- IC Thinking. (2015). Being Muslim Being British. Retrieved December 3, 2015, from <https://sites.google.com/site/icthinking/being-muslim-being-british>
- Jerlerup, T. (2015, June). Tveksam metod mot jihadism i Århus. *Dagens Samhälle*. Retrieved from <http://www.dagensamhalle.se/debatt/tveksam-metod-mot-jihadism-i-arhus-16609>
- Justitiedepartementet. Svensk författningssamling 2003:148 Lag (2003:148) om straff för terroristbrott (2003). Stockholm. Retrieved from https://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2003148-om-straff-for-t_sfs-2003-148/?bet=2003:148
- Kamali, M., & Groglopo, A. (2006). *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*. Retrieved from <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/67901>
- Kaplan, J., Löow, H., & Malkki, L. (2014). Introduction to the Special Issue on Lone Wolf and Autonomous Cell Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 26(1), 1–12. <http://doi.org/10.1080/09546553.2014.854032>
- Khaleeli, H. (2015, September 23). “You worry they could take your kids”: is the Prevent strategy in schools demonising Muslim children? *The Guardian*. London. Retrieved from <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/sep/23/prevent-counter-terrorism-strategy-schools-demonising-muslim-children>
- Kings, L. (2011). *Till det lokala försvar. Civilsamhället i den urbana periferin*. Lund: Arkiv.
- Koopmans, R. (1996). Explaining the rise of racist and extreme right violence in Western Europe: Grievances or opportunities? *European Journal of Political Research*, 30(2), 185–216. <http://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1996.tb00674.x>

- Koopmans, R., & Olzak, S. (2002). *Right-Wing Violence and the Public Sphere in Germany : The Dynamics of Discursive Opportunities*. Berlin and Stanford: WZB – Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung and Stanford University.
- Krause, S. R. (2008). *Civil passions. Moral sentiment and democratic deliberation*. Princeton: Princeton University Press.
- Kulturdepartementet. Tilläggsdirektiv till den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ju 2014:18) (2015). Stockholm.
- Kundnani, A. (2012). Radicalisation : the journey of a concept, *54*(2), 3–25.
- Kundnani, A. (2014). *The muslims are coming! : islamophobia, extremism, and the domestic war on terror*. London: Verso.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Köpenhamns Kommune. (2009). *Evaluering af VI KBH'R' kampagnens aktiviteter i 2008 (2009-279)*. Köpenhamn.
- Köpenhamns Kommune. (2010a). *VI KBH'R'- arbejdsplan for 2010 og status for 2009 (2010-11710)*. Köpenhamn.
- Köpenhamns Kommune. (2010b). *Årsplan for VI KBH*R* kampagnen 2010*. Köpenhamn.
- Larsson, G., & Björk, M. (2015). *Globala konflikter med lokala konsekvenser. Översikt om utresandeproblematiken*. Stockholm: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Lavalette, M., & Penketh, L. (2013). *Race, racism and social work: contemporary issues and debates*. United Kingdom: Policy Press.
- Liht, J., & Savage, S. (2013). Preventing Violent Extremism through Value CompleXITy: Being Muslim Being British. *Journal of Strategic Security*, *6*(4), 44–66.
- Lorenz, W. (1996). *Socialt arbete i ett föränderligt Europa*. Göteborg: Daidalos.
- Lum, C., Kennedy, L. W., & Sherley, A. J. (2006). *The effectiveness of counter-terrorism strategies*. A *Campbell Systematic Review*. Oslo: the Campbell Collaboration. <http://doi.org/10.4073/csr.2006.2>
- Lönnaeus, O. (2015, November 22). Malmö utan plan mot extremister. *Sydsvenskan*. Malmö. Retrieved from <http://www.sydsvenskan.se/sverige/imported-115/>
- Löw, H. (2015). Bakom våldet. Retrieved January 4, 2016, from <http://skma.se/blogg/2015/12/helene-loow-bakom-valdet/>
- Mac an Ghail, M., & Haywood, C. (2014). Pakistani and Bangladeshi young men: re-racialization, class and masculinity within the neo-liberal school. *British Journal of Sociology of Education*, *35*(5), 753–776. <http://doi.org/10.1080/01425692.2014.919848>
- Mac an Ghail, M., & Haywood, C. (2015). British-Born Pakistani and Bangladeshi Young Men: Exploring Unstable Concepts of Muslim, Islamophobia and Racialization. *Critical Sociology*, *41*(1), 97–114. <http://doi.org/10.1177/0896920513518947>
- Magnå, J., Dorian, H., & Linné, P. (2015, November 21). Kritik mot säpos agerande. *Göteborgs-Posten*, p. 8. Göteborg.
- malmo.se. (2015). Så arbetar Malmö stad med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. Retrieved January 1, 2015, from <http://malmo.se/Huvudnyheter/2015-11-20-Sa-arbetar-Malmo-stad-med-att-varna-demokratin-mot-valdsbejakande-extremism.html>
- Malmström, C. (2014, January 14). Så kan EU:s länder försvara samhället mot terrorismen. *Dagens*

- Nyheter*. Stockholm. Retrieved from <http://www.dn.se/debatt/sa-kan-eus-lander-forsvara-samhallet-mot-terrorisemen/>
- Mattsson, C., & Hermansson Adler, M. (2008). *Ingen blir nazist över en natt. Om hur skolan kan bemöta intoleranta elever*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Mattsson, C., & Hermansson Adler, M. (2012). *10 lektioner om tolerans*. Stockholm: Natur & Kultur.
- McCaughey, C., & Moskalenko, S. (2011). *Friction: How radicalization happens to them and us*. Oxford: Oxford University Press.
- Melzer, R., & Serafin, S. (2013). *Rechtsextremismus in Europa. Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
- Menage, L. (2015). Preventing Prevent. Retrieved November 19, 2015, from <http://mancunion.com/2015/10/18/preventing-prevent/>
- Miguel, O., & Säljö, R. (2015). *Nationellt resursc 23 jan 2015*. Kungälv och Göteborg.
- Miller, J., & Donner, S. (2000). More Than Just Talk: The Use of Racial Dialogues to Combat Racism. *Social Work With Groups*, 23(1), 31–53. <http://doi.org/10.1300/J009v23n01>
- Mossing, Y. (2015). Sahlin: Socionomerna bland de viktigaste. Retrieved January 5, 2016, from https://akademssr.se/reportage/sahlin-socionomerna-bland-de-viktigaste?v=frontpage&d=block_2
- Munro, E. (2008). *Effective Child Protection* (2nd editio). London: Sage.
- Mångkulturellt centrum. (2014). *Afrofobi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. Tumba: Mångkulturellt centrum. Retrieved from <http://mkc.botkyrka.se/wordpress/wp-content/uploads/2014/02/Afrofobi-20140203-hela-rapporttexten.pdf>
- Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. (2015a). *KUNSKAPSHUS FÖR ATT VÄRNA DEMOKRATIN MOT VÅLDSBEJAKANDE MILJÖER. Strategisk handlingsplan för inrättande av Kunskapshus*. Stockholm.
- Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. (2015b). *Samtalskompassen : metodstöd*. Stockholm.
- Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. (2015c). *Samtalskompassen: websida*. Retrieved from <http://samtalskompassen.samordnarenmotextremism.se/>
- Neumann, P. R. (2015). *Victims , Perpetrators , Assets: The Narratives of Islamic State Defectors*. London: ICSR. King's College London. Retrieved from <http://icsr.info/wp-content/uploads/2015/09/ICSR-Report-Victims-Perpetrators-Assets-The-Narratives-of-Islamic-State-Defectors.pdf>
- Nilsson, L. (2015). Terrorkamp i vardagen. *Tidningen Vision*, (6). Retrieved from <http://vision.se/nyheter/2015/september/terrorkamp-i-vardagen/>
- Nilsson Lundmark, E., & Nilsson, I. (2013). *Intoleransens pris. En socioekonomisk analys av vit makt-rörelsen och Kungälvsmodellen*. Stockholm: Stiftelsen EXPO, Stiftelsen Teskedsorden och Kungälvs Kommun.
- Norell, M. (2000). Is peace possible? The case of Sri Lanka. *Civil Wars*, 3(4), 105–118. <http://doi.org/10.1080/13698240008402457>
- Norell, M. (2005). Swedish National Counter Terrorism Policy after “Nine-Eleven”: Problems and Challenges, (April), 37. Retrieved from <http://www.zotero.org/hipersons/items/collection/ZSZTXUNB>

- Norell, M. (2007a). A new medievalism ? - The case of Sri Lanka, 8249(April 2013), 37–41.
<http://doi.org/10.1080/13698240308402536>
- Norell, M. (2007b). Iraq – Quo Vadis? *Civil Wars*, 9(1), 1–7.
<http://doi.org/10.1080/13698240601158951>
- Norell, M. (2007c). The Taliban and the Muttahida Majlis-e-Amal (MMA). *The China and Eurasia Forum Quarterly*, 5(3), 61–82.
- Norell, M. (2008). Islamist Networks in Somalia, (November 2008).
- Norell, M. (2010). Militancy in the Pakistani Federally Administered Tribal Areas (FATA) and Afghanistan.
- Norell, M. (2015). Fegt och utsmetat. *Axess*. Retrieved from
<http://axess.se/magasin/default.aspx?article=2714#.VoqWphXhC01>
- Norell, M., & Ströberg, K. (2002). *Tankar om terrorism: Två studier kring ett modernt fenomen*. Stockholm.
- Odén, N. (2009). *Vägen ut. En handbok i hur man förstår och bemöter extrema rörelser*. Stockholm: EXIT Fryshuset.
- Ohlsson, L. B., & Swärd, H. (1994). *Ungdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Organization for Security and Co-operation in Europe. (2014). *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach*.
- Out, R. (2013). CoPPRa : Community policing and prevention of radicalisation. *Journal EXIT-Deutschland. Zeitschrift Für Deradikalisierung Und Demokratische Kultur*, (2), 69–75.
- Pedahzur, a., & Ranstorp, M. (2001). A Tertiary Model for Countering Terrorism in Liberal Democracies: The Case of Israel. *Terrorism and Political Violence*, 13(2), 1–26.
<http://doi.org/10.1080/09546550109609678>
- Pedersen, L. (2015, November 15). Molenbeek pekas ut som terrornäste. *TT*. Stockholm.
- Pérez, E., & Herz, M. (2014). *Trygga rum, nya möten och sociala entreprenörer. Arvsfondens projekt i Malmö*. Stockholm: Arvsfonden. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2043/18113>
- Polisen. (2015a). Dialogpolisen. Retrieved November 18, 2015, from <https://polisen.se/Om-polisen/Specialkompetenser/Dialogpolisen/>
- Polisen. (2015b). *Polisens rapport om organiserad brottslighet 2015*. Stockholm: Polisen.
- Pollack, S. (2008). Labelling Clients “Risky”: Social Work and the Neo-liberal Welfare State. *British Journal of Social Work*, 40(4), 1263–1278. <http://doi.org/10.1093/bjsw/bcn079>
- Poohl, D. (2015). Ensamvargarna lever inte i ett vakuum. Retrieved January 5, 2016, from http://expo.se/2015/ensamvargarna-lever-inte-i-ett-vakuum_6959.html
- Ramel, F. (2015). Sverige flera år efter Danmark i arbetet mot jihadism - Radio Sweden på svenska | Sveriges Radio. Retrieved November 19, 2015, from <http://www.dagenssamhalle.se/debatt/tveksam-metod-mot-jihadism-i-arhus-16609>
- Ramesh, R., & Halliday, J. (2015). Student accused of being a terrorist for reading book on terrorism. Retrieved January 7, 2016, from http://www.theguardian.com/education/2015/sep/24/student-accused-being-terrorist-reading-book-terrorism?CMP=tw_t_gu
- RAN Collection. (2015). *Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism*.
- Ranstorp, M. (1996). Terrorism in the Name of Religion. *Journal of International Affairs*, 50(1), 41–

- Ranstorp, M. (1998a). Interpreting the broader context and meaning of Bin-Laden's Fatwa. *Studies in Conflict & Terrorism*, 21(4), 321–330. <http://doi.org/10.1080/10576109808436072>
- Ranstorp, M. (1998b). The strategy and tactics of Hizballah's current "Lebanonization process." *Mediterranean Politics*, 3(1), 103–134. <http://doi.org/10.1080/13629399808414643>
- Ranstorp, M. (2004). Saudi Arabia and the global fight against Al-Qa'ida. *The RUSI Journal*, 149(1), 32–35. <http://doi.org/10.1080/03071840408522979>
- Ranstorp, M. (2015, December 6). Sverige ligger efter i arbetet mot extremism. *Göteborgs-Posten*. Göteborg. Retrieved from http://m.gp.se/nyheter/ledare/gastkronikor/1.2918178-magnuss-ranstorp-sverige-ligger-efter-i-arbetet-mot-extremism?utm_source=ios-app.omni.se&utm_medium=referral&utm_campaign=redirect
- Ranstorp, M., & Dos Santos, J. (2009). *Hot mot demokrati och värdegrund - en lägesbild från Malmö*. Stockholm.
- Ranstorp, M., Gustafsson, L., & Hyllengren, P. (2015). *Förebyggande av våldsbejakande extremism på lokal nivå. Exempel och lärdomar från Sverige och Europa*. Stockholm.
- Ranstorp, M., & Hyllengren, P. (2013). Förebyggande av våldsbejakande extremism i tredjeländ.
- Ranstorp, M., & Wilkinson, P. (2005). Introduction. *Terrorism and Political Violence*, 17(1-2), 3–8. <http://doi.org/10.1080/09546550590520500>
- Regeringens skrivelse. (2014). *Förebygga Förhindra Försvåra - Den svenska strategin mot terrorism*. Stockholm: Regeringskansliet. Skr. 2014/15:146.
- Regeringens skrivelse. (2015). *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism*. Stockholm: Regeringskansliet. Skr. 2014/15:144.
- Regeringskansliet. (2011). *Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. 2011/12:44, Regeringens skrivelse*. Stockholm. Retrieved from <http://www.regeringen.se/content/1/c6/18/23/56/34d8d6c5.pdf>
- Saab, B. Y., & Ranstorp, M. (2007). *Securing Lebanon from the Threat of Salafist Jihadism. Studies in Conflict & Terrorism* (Vol. 30). <http://doi.org/10.1080/10576100701561236>
- Sandelin, M. (2007a). *Extremister : en berättelse om politiska våldsverkare i Sverige*. Stockholm: Bokförlaget DN.
- Sandelin, M. (2007b). *Extremister. Människorna bakom attentaten*. Dejavubok.se.
- Sandelin, M. (2012). *Jihad : svenskarna i de islamistiska terrornätverken*. Stockholm: Reporto.
- Sandelin, M. (2015a). Att ställa terror mot terror med tveksam statistik. Retrieved January 4, 2016, from <http://www.magnussandelin.se/att-stalla-terror-mot-terror-med-tveksam-statistik>
- Sandelin, M. (2015b, November 19). Vi har förlorat en massa tid. *Dagens Samhälle*, pp. 8–9. Stockholm.
- Schweizerischer Nationalfonds zur Förderung der Wissenschaftlichen Forschung. (2009). *Rechtsextremismus - Ursachen und Gegenmassnahmen*. Retrieved January 13, 2016, from <http://www.snf.ch/de/fokusForschung/nationale-forschungsprogramme/nfp40plus-rechtsextremismus-ursachen-gegenmassnahmen/Seiten/default.aspx#Medienmitteilung> vom 24. Februar 2009 zum Abschluss des NFP 40+
- Sehon, S. R. (2000). An Argument against the Causal Theory of Action Explanation. *Philosophy and Phenomenological Research*, 60(1), 67–85.

- Sernhede, O. (2001). Förortens krigare. Hip hop och utanförskap i det nya Sverige. In O. Sernhede & T. Johansson (Eds.), *Identitetens omvandlingar. Black metal, magdans och hemlöshet*. Göteborg: Daidalos.
- Sernhede, O. (2009). Territoriell stigmatisering, ungas informella lärande och skolan i det postindustriella samhället. *Utbildning Och Demokrati*, 18(1), 7 – 32.
- Sieckelinck, S., Kaulingfreks, F., & De Winter, M. (2015). Neither Villains Nor Victims: Towards an Educational Perspective on Radicalisation. *British Journal of Educational Studies*, 63(3), 329–343. <http://doi.org/10.1080/00071005.2015.1076566>
- Skolverket. (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning. Rapport 353*. Stockholm: Fritzes.
Retrieved from <http://www.ledare.org/download/18.1e25427613027c488518000425/Skolverket%3B+Utv%C3%A4rdering+av+metoder+mot+mobbning.pdf>
- SOAS Student Union. (2015). SU Statement on PREVENT and CTS Act. Retrieved November 19, 2015, from <https://soasunion.org/news/article/6013/SU-Statement-on-PREVENT-and-CTS-Act/>
- SOU 2013:81. (2013). *När vi bryr oss – förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism*. Stockholm: Fritzes.
- Statens Medieråd. (2013). *Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet*. Stockholm: Statens Medieråd.
- Statskontoret. (2015). *Värna demokratin mot våldsbejakande extremism Utvärdering av en handlingsplan*. Stockholm.
- Storm, U. (2015). Magnus söker sanningen om IS och terrorn. *Karriär*, 7–10.
- Sveriges Kommuner och Landsting. (2010). *Lokala insatser mot våldsbejakande politisk extremism*. Stockholm: SKL Kommentus.
- Säkerhetspolisen. (2010). *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige. Arctic*. Retrieved from www.sakerhetspolisen.se
- Säkerhetspolisen. (2014). *Säkerhetspolisens Årsbok 2014*. Stockholm: Säkerhetspolisen. Retrieved from http://www.sakerhetspolisen.se/download/18.4c7cab6d1465fb27b01f1a/1426682274489/Arsbok2014_webb_slutgiltig.pdf
- Säkerhetspolisen, & BRÅ. (2009). *Våldsamt politisk extremism - antidemokratiska grupperingar på yttersta höger- och vänsterkanten (Rapport 20)*. Stockholm: Fritzes.
- Toleransprojektet. (2013). *Toleransprojektet - folder*. Kungälv.
- Toscano, A. (2010). *Fanaticism: On the Uses of an Idea*. New York: Verso Books.
- Travis, A. (2015). Government launches hunt for extremists across public sector. *The Guardian*. London. Retrieved from <http://www.theguardian.com/politics/2015/oct/19/new-counter-extremism-strategy-revealed-theresa-may>
- Trumberg, A. (2011). *Den delade skolan : segregationsprocesser i det svenska skolsystemet*. Örebro: Örebro University.
- TT. (2015, November 2). Sverige har mest högerextremt våld - Göteborgs-Posten. *Göteborgs-Posten*. Göteborg. Retrieved from <http://m.gp.se/nyheter/sverige/1.2884128-sverige-har-mest-hogerextremt-vald>
- Turner, R., Nilsson, Å., & Jidetoft, N. (2015). *SSPF – Ett fokus på ungdomar i riskzon. En implementeringsutvärdering av samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid för att*

- motverka kriminalitet och missbruk*. Göteborg: FoU i väst. Rapport 2:2015.
- Ungar, M. (2004). A Constructionist Discourse on Resilience: Multiple Contexts, Multiple Realities among At-Risk Children and Youth. *Youth & Society*, 35(3), 341–365. <http://doi.org/10.1177/0044118X03257030>
- Ungar, M. (2006). Resilience across Cultures. *British Journal of Social Work*, 38(2), 218–235. <http://doi.org/10.1093/bjsw/bcl343>
- Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism. (2015). *Tolv rekommendationer vid upprättandet av en lokal handlingsplan mot våldsbejakande extremism*. Stockholm.
- Vetenskapsnyheter. (2015). Aarhus-modellen. Sverige: Sveriges Television. Retrieved from <http://www.svtplay.se/klipp/4550151/aarhus-modellen>
- White, S., Hall, C., & Peckover, S. (2008). The Descriptive Tyranny of the Common Assessment Framework: Technologies of Categorization and Professional Practice in Child Welfare. *British Journal of Social Work*, 39(7), 1197–1217. <http://doi.org/10.1093/bjsw/bcn053>
- Widmer, T., Blaser, C., & Falk, C. (2007). Evaluating Measures Taken Against Right-Wing Extremism. *Evaluation*, 13(2), 221–239. <http://doi.org/10.1177/1356389007075225>
- Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C.-K. (2011). *Medie- och informationskunnighet i skolan och lärarutbildningen*. Paris: the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- VINK. (2012). Viden-Inklusion-København. Early prevention of radicaliation amongst youth (presentation). Köpenhamn.
- Wintour, P. (2015, September 17). Government warns NUS to stop opposition to Prevent strategy | Education | The Guardian. *The Guardian*. London. Retrieved from <http://www.theguardian.com/education/2015/sep/17/government-nus-stop-opposition-prevent-strategy>
- Wrede, M. (2015). ”Lång uppförsbacke för lokal terrorbekämpning”. Forskaren Magnus Ranstorp: Svenska kommuner måste vakna upp. *Dagens Samhälle*, (27), 6.
- Zillén, K. (2015, January 19). Århus tog tag i de radikaliserade unga. *Sydsvenskan*. Malmö. Retrieved from <http://www.sydsvenskan.se/sverige/arhus-tog-tag-i-de-radikaliserade-unga/>
- Žižek, S. (2008). *Violence : six sideways reflections*. New York: Picador.

Bilaga – Underlag för analys

1. Aarhus Kommune. (2014). *Værdiramme for indsatsen mod radikaliserings tiltrådt af Magistraten*. Aarhus.
2. Against, F., & Programme, C. (2007). Prevention of and Fight Against Crime 2007 With financial support from the Prevention of and Fight Against Crime Programme European Commission – Directorate-General Justice, Freedom and Security. *Prevention*.
3. Agerschou, T. (2014). *Kort beskrivelse af strategier og indsatser vedr.: "Forebyggelse af radikaliserings og diskrimination i Aarhus"*. Aarhus.
4. Alexander Niggli, M. (H. . . (2009). *Right-Wing Extremism in Switzerland – National and International Perspectives*. Baden Baden: Nomos Verlag.
5. Allelin, M., Avril, C., Bayata, Z., Castro, A., Feiler, Y., Eriksson, M., ... Wikström, H. (2015, August 14). Nya rasisminstitutet alltför styrt av politiska agendan. *Dagens Nyheter*. Stockholm. Retrieved from <http://www.dn.se/debatt/nya-rasisminstitutet-alltfor-styrt-av-politiska-agendan/>
6. Aly, A., Taylor, E., & Karnovsky, S. (2014). Moral Disengagement and Building Resilience to Violent Extremism: An Education Intervention. *Studies in Conflict & Terrorism*, 37(4), 369–385. <http://doi.org/10.1080/1057610X.2014.879379>
7. Amoores, L., & De Goede, M. (2005). Governance, risk and dataveillance in the war on terror. *Crime, Law and Social Change*, 43(2-3), 149–173. <http://doi.org/10.1007/s10611-005-1717-8>
8. Anne, S., & Larsen, M. (2014). Notat Hvad er radikaliserings ?
9. Aseline, B. (2002). Project, 1–22.
10. Asplund, M. (2015). Bråk om satsning mot extremister. Retrieved January 28, 2016, from <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20820527.ab>
11. Bott, R. (2014). No Title No Title. *Igarss 2014*, (1), 1–5. <http://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2>
12. Brooks, a. (2015). Torture and terror post-9/11: The role of social work in responding to torture. *International Social Work*, 58(2), 320–331. <http://doi.org/10.1177/0020872813487932>
13. Christensen, T. W. (2015). *A Question of Participation – Disengagement from the Extremist Right . A case study from Sweden*. Roskilde: Roskilde University.
14. Cilluffo, F. J., Cozzens, J. B., & Ranstorp, M. (2010). Foreign Fighters. *Terrorism*.
15. Cole, J., Alison, E., Cole, B., & Alison, L. (n.d.). *Guidance for Identifying People Vulnerable to Recruitment into Violent Extremism*. Liverpool: University of Liverpool. School of Psychology.
16. Conditions_conducive_to_terrorist_radicalization_in_an_individual_case. (n.d.).
17. CoPPRA. (n.d.). *Goodpractices*. Bruxells.
18. COPPRA. (2010). Coppra I & Coppra II, 1–2.
19. COPPRA, & Ilo. (2012). Manual for Trainers.
20. Council of the European Union. (2010). Council conclusions on the role of the police and civil society in combating violent radicalisation and recruitment of terrorists, 3051st Jus (2-3 December 2010), 1–3.
21. Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande. Kursplan PDG891.
22. Davolio, M. E., & Drilling, M. (2008). *Gemeinden antworten auf Rechtsextremismus*. Basel: Haupt.
23. Davolio, M. E., Drilling, M., Widmer, T., & Hirschi, C. (2007). *Rechtsextremismus bekämpfen: wirksame Massnahmen und griffige Arbeitsinstrumente für Gemeinden*. Bern: Fachstelle für Rassismusbekämpfung.
24. Department for education. (2015). *The PREVENT duty. Departmental advice for schools and childcare providers*. London: Department for education.
25. Drilling, M., & Davolio, M. E. (2004). *Rechts-extremismus und soziale arbeit*. Basel: Verlag Fachhochschule für Soziale Arbeit beider Basel.

26. Drilling, M., & Davolio, M. E. (2006). *Soziale Arbeit und Rechtsextremismus : Evaluation von Interventionsansätzen und Entwicklung von Guidelines*. Basel: Fachhochschule Nordwestschweiz. Hochschule für Soziale Arbeit Basel. Institut Sozialplanung und Stadtentwicklung.
27. EUROPOL. European law enforcement agency. (2015). *Te-Sat 2015. European Union Terrorism Situation and trend report 2015*. Haag.
28. Expert : Ovanligt att två gripits för terror. (2015). Svenska Dagbladet 2015-07-24.
29. Flyghed, J., Hörnqvist, M., Bäcklin, E., Nordén, E., & Schoultz, I. (2011). *Varifrån kommer hotet? – perspektiv på terrorism och radikaliserings*. Stockholm: Stockholms universitet. Kriminologiska institutionen. Rapport 2011:2.
30. Guru, S. (2012). Reflections on research: Families affected by counter-terrorism in the UK. *International Social Work*, 55(5), 689–703. <http://doi.org/10.1177/0020872812447625>
31. Göran, L., & Mårten, B. (n.d.). *Globala konflikter med lokala konsekvenser*.
32. Göteborgs stad. (2015). *Våldsbejakande extremism - Göteborgs Stads ansvar*. Göteborg.
33. HM Government. (2015a). *Channel duty guidance. Protecting vulnerable people from being drawn into terrorism. Statutory guidance for Channel panel members and partners of local panels*. London: HM Government.
34. HM Government. (2015b). *Prevent duty guidance*. London: HM Government.
35. Home Department. (2011). *Prevent Strategy*. London.
36. Högne Rydheim, D. (2014). *Våldsbejakande extremism i Sverige*.
37. Kamali, M., & Groglopo, A. (2006). *Integrationens svarta bok. Agenda för jämlikhet och social sammanhållning*. Retrieved from <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/67901>
38. Kaplan, J., Lööw, H., & Malkki, L. (2014). Introduction to the Special Issue on Lone Wolf and Autonomous Cell Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 26(1), 1–12. <http://doi.org/10.1080/09546553.2014.854032>
39. Koopmans, R., & Olzak, S. (2002). *Right-Wing Violence and the Public Sphere in Germany : The Dynamics of Discursive Opportunities*. Berlin and Stanford: WZB – Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung and Stanford University.
40. Kulturdepartementet. Tilläggsdirektiv till den nationella samordnaren för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ju 2014:18) (2015). Stockholm.
41. Kundnani, A. (2012). Radicalisation : the journey of a concept, 54(2), 3–25.
42. Kursguide PDG691 2015-04-21 EM BRH. (n.d.).
43. Köpenhamns Kommune. (2010). *Årsplan for VI KBH*R* kampagnen 2010*. Köpenhamn.
44. Liht, J., & Savage, S. (2013). Preventing Violent Extremism through Value COMPLEXITY: Being Muslim Being British. *Journal of Strategic Security*, 6(4), 44–66.
45. Lorenz, W. (2004). *Towards a European paradigm of social work – Studies in the history of modes of social work and social policy in Europe*. Dresden: Technischen Universität Dresden. <http://doi.org/10.1007/s13398-014-0173-7.2>
46. Lum, C., Kennedy, L. W., & Sherley, A. (2008). Is counter-terrorism policy evidence-based? What works, what harms, and what is unknown. *Psicothema*, 20(1), 35–42.
47. Lum, C., Kennedy, L. W., & Sherley, A. J. (2006). *The effectiveness of counter-terrorism strategies. A Campbell Systematic Review*. Oslo: the Campbell Collaboration. <http://doi.org/10.4073/csr.2006.2>
48. Lygre, R. B., Eid, J., Larsson, G., & Ranstorp, M. (2011). Terrorism as a process: a critical review of Moghaddam's "Staircase to Terrorism". *Scandinavian Journal of Psychology*, 52(6), 609–16. <http://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2011.00918.x>
49. Mac an Ghaill, M., & Haywood, C. (2014). Pakistani and Bangladeshi young men: re-racialization, class and masculinity within the neo-liberal school. *British Journal of Sociology of Education*, 35(5), 753–776. <http://doi.org/10.1080/01425692.2014.919848>
50. Mac an Ghaill, M., & Haywood, C. (2015). British-Born Pakistani and Bangladeshi Young Men: Exploring Unstable Concepts of Muslim, Islamophobia and Racialization. *Critical Sociology*, 41(1), 97–114. <http://doi.org/10.1177/0896920513518947>

51. Macey, M., & Moxon, E. (1996). An examination of anti-racist and anti-oppressive theory and practice in social work education. *British Journal of Social Work*, 26(3), 297–314. <http://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjsw.a011097>
52. Mattsson, C. (n.d.). Arbetsunderlag,
53. Melin, L., Bergman, R., Liljedahl, B., Macellaro, A., Rejnus, L., & Schoenberg, P. Von. (2003). KBM förstudie Förslag till forskningsprojekt KBM förstudie ” NBC-händelser som kan komma att hota det civila samhället ” Förslag till forskningsprojekt Lena Melin , Ronny Bergman , Birgitta Liljedahl , Anna Macellaro , Lars Rejnus , (November).
54. Melzer, R., & Serafin, S. (2013). *Rechtsextremismus in Europa. Länderanalysen, Gegenstrategien und arbeitsmarktorientierte Ausstiegsarbeit*. Berlin: Friedrich Ebert Stiftung.
55. Miguel, O., & Säljö, R. (2015). *Nationellt resurscenter 23 jan 2015*. Kungälv och Göteborg.
56. MIKutbildning. (n.d.). Utbildningsmaterial
57. Miller, J., & Donner, S. (2000). More Than Just Talk: The Use of Racial Dialogues to Combat Racism. *Social Work With Groups*, 23(1), 31–53. <http://doi.org/10.1300/J009v23n01>
58. Mångkulturellt centrum. (2014). *Afrofobi. En kunskapsöversikt över afrosvenskars situation i dagens Sverige*. Tumba: Mångkulturellt centrum.
59. Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. (2015a). *KUNSKAPSHUS FÖR ATT VÄRNA DEMOKRATIN MOT VÅLDSBEJAKANDE MILJÖER. Strategisk handlingsplan för inrättande av Kunskapshus*. Stockholm.
60. Nationella samordnaren mot våldsbejakande extremism. (2015b). *Samtalskompassen : metodstöd*. Stockholm.
61. Nelson, J. K. (2015). “Speaking” racism and anti-racism: perspectives of local anti-racism actors. *Ethnic and Racial Studies*, 38(2), 342–358. <http://doi.org/10.1080/01419870.2014.889837>
62. Neumann, P. R. (2015). *Victims , Perpetrators , Assets: The Narratives of Islamic State Defectors*. London: ICSR. King’s College London. Retrieved from <http://icsr.info/wp-content/uploads/2015/09/ICSR-Report-Victims-Perpetrators-Assets-The-Narratives-of-Islamic-State-Defectors.pdf>
63. Norell, M. (2000). Is peace possible? The case of Sri Lanka. *Civil Wars*, 3(4), 105–118. <http://doi.org/10.1080/13698240008402457>
64. Norell, M. (2005). Swedish National Counter Terrorism Policy after “Nine-Eleven”: Problems and Challenges, (April), 37. Retrieved from <http://www.zotero.org/hipersons/items/collection/ZSZTXUNB>
65. Norell, M. (2007a). A new medievalism ? - The case of Sri Lanka, 8249(April 2013), 37–41. <http://doi.org/10.1080/13698240308402536>
66. Norell, M. (2007b). Iraq – Quo Vadis? *Civil Wars*, 9(1), 1–7. <http://doi.org/10.1080/13698240601158951>
67. Norell, M. (2007c). The Taliban and the Muttahida Majlis-e-Amal (MMA). *The China and Eurasia Forum Quarterly*, 5(3), 61–82.
68. Norell, M. (2008). Islamist Networks in Somalia, (November 2008).
69. Norell, M. (2010). Militancy in the Pakistani Federally Administered Tribal Areas (FATA) and Afghanistan.
70. Norell, M., & Ströberg, K. (2002). *Tankar om terrorism: Två studier kring ett modernt fenomen*. Stockholm.
71. Northen, H. (1999). Ethical Dilemmas in Social Work with Groups. *Social Work With Groups*, 21(1-2), 5–17. http://doi.org/10.1300/J009v21n01_02
72. Odén, N. (2009). *Vägen ut. En handbok i hur man förstår och bemöter extrema rörelser*. Stockholm: EXIT Fryshuset.
73. Organization for Security and Co-operation in Europe. (2014). *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach*.
74. Out, R. (2013). CoPPRa : Community policing and prevention of radicalisation. *Journal EXIT-Deutschland. Zeitschrift Für Deradikalisierung Und Demokratische Kultur*, (2), 69–75.

75. PDG691, Tolerans, identitet och extremism 15 högskolepoäng. (2014), (1999), 2104.
76. Pedahzur, a., & Ranstorp, M. (2001). A Tertiary Model for Countering Terrorism in Liberal Democracies: The Case of Israel. *Terrorism and Political Violence*, 13(2), 1–26. <http://doi.org/10.1080/09546550109609678>
77. Polisen. (2015). *Polisens rapport om organiserad brottslighet 2015*. Stockholm: Polisen.
78. RAN Collection. (2015). *Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism*.
79. Ranstorp, M. (1996). Terrorism in the Name of Religion. *Journal of International Affairs*, 50(1), 41–62.
80. Ranstorp, M. (1998a). Interpreting the broader context and meaning of Bin-Laden's Fatwa. *Studies in Conflict & Terrorism*, 21(4), 321–330. <http://doi.org/10.1080/10576109808436072>
81. Ranstorp, M. (1998b). The strategy and tactics of Hizballah's current "Lebanonization process." *Mediterranean Politics*, 3(1), 103–134. <http://doi.org/10.1080/13629399808414643>
82. Ranstorp, M. (2004). Saudi Arabia and the global fight against Al-Qa'ida. *The RUSI Journal*, 149(1), 32–35. <http://doi.org/10.1080/03071840408522979>
83. Ranstorp, M. (2005). Al-Qa'ida — An expanded global network of terror. *The RUSI Journal*, 150(3), 40–43. <http://doi.org/10.1080/03071840508522904>
84. Ranstorp, M., & Dos Santos, J. (2009). *Hot mot demokrati och värdegrund - en lägesbild från Malmö*. Stockholm.
85. Ranstorp, M., Gustafsson, L., & Hyllengren, P. (2015). *Förebyggande av våldsbejakande extremism på lokal nivå. Exempel och lärdomar från Sverige och Europa*. Stockholm.
86. Ranstorp, M., & Hyllengren, P. (2013a). Förebyggande av våldsbejakande extremism i tredjeland.
87. Ranstorp, M., & Hyllengren, P. (2013b). Förebyggande av våldsbejakande extremism i tredjeland.
88. Ranstorp, M., & Wilkinson, P. (2005). Introduction. *Terrorism and Political Violence*, 17(1-2), 3–8. <http://doi.org/10.1080/09546550590520500>
89. Regeringens skrivelse. (2014). *Förebygga Förhindra Försvåra - Den svenska strategin mot terrorism*. Stockholm: Regeringskansliet. Skr. 2014/15:146.
90. Regeringens skrivelse. (2015). *Åtgärder för att göra samhället mer motståndskraftigt mot våldsbejakande extremism*. Stockholm: Regeringskansliet. Skr. 2014/15:144.
91. Regeringskansliet. (2011). *Handlingsplan för att värna demokratin mot våldsbejakande extremism. 2011/12:44, Regeringens skrivelse*. Stockholm. Retrieved from <http://www.regeringen.se/content/1/c6/18/23/56/34d8d6c5.pdf>
92. Saab, B., Policy, M. E., Brookings, T., & Studies, A. T. (2007). Al-Qaeda's Terrorist Threat to UNIFIL, (June), 1–10.
93. Saab, B. Y., & Ranstorp, M. (2007). *Securing Lebanon from the Threat of Salafist Jihadism. Studies in Conflict & Terrorism* (Vol. 30). <http://doi.org/10.1080/10576100701561236>
94. Sawyer, L., & Kamali, M. (2006). *Utbildningens dilemma - Demokratiska ideal och andrafierande praxis (SOU 2006:40)*. Retrieved from <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/61798>
95. Schweizerischer Nationalfonds zur Förderung der Wissenschaftlichen Forschung. (2009). Rechtsextremismus - Ursachen und Gegenmassnahmen. Retrieved January 13, 2016, from http://www.snf.ch/de/fokusForschung/nationale-forschungsprogramme/nfp40plus-rechtsextremismus-ursachen-gegenmassnahmen/Seiten/default.aspx#Medienmitteilung_vom_24_Februar_2009_zum_Abschluss_des_NFP_40+
96. Socialstyrelsen. (2013). *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar*. Stockholm: Socialstyrelsen.
97. Socialstyrelsen. (2016). *Meddelandeblad*. Stockholm.
98. Ekblad, Magnus & Haggström, Sara (2004). En kvalitativ studie av ett samarbete mellan social- tjänst, skola och polis. Lund: Lundsuniversitet
99. SOU 2013:81. (2013). *När vi bryr oss – förslag om samverkan och utbildning för att effektivare förebygga våldsbejakande extremism*. Stockholm: Fritzes.

100. Statens Medieråd. (2013). *Våldsbejakande och antidemokratiska budskap på internet*. Stockholm: Statens Medieråd.
101. Statskontoret. (2015). *Värna demokratin mot våldsbejakande extremism Utvärdering av en handlingsplan*. Stockholm.
102. SOU 2015:63. (2015). *Straffrättsliga åtgärder mot terrorismresor*. (2015).
103. Sveriges Kommuner och Landsting. (2010). *Lokala insatser mot våldsbejakande politisk extremism*. Stockholm: SKL Kommentus.
104. Säkerhetspolisen. (2010). *Våldsbejakande islamistisk extremism i Sverige. Arctic*. Retrieved from www.sakerhetspolisen.se
105. Toleransprojektet. (2013). *Toleransprojektet - folder*. Kungälv.
106. Turner, R., Nilsson, Å., & Jidetoft, N. (2015). *SSPF – Ett fokus på ungdomar i riskzon. En implementeringsutvärdering av samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och fritid för att motverka kriminalitet och missbruk*. Göteborg: FoU i väst. Rapport 2:2015.
107. Utredningen En nationell samordnare för att värna demokratin mot våldsbejakande Extremism. (2015). *Tolv rekommendationer vid upprättandet av en lokal handlingsplan mot våldsbejakande extremism*. Stockholm.
108. Widmer, T., Blaser, C., & Falk, C. (2007). Evaluating Measures Taken Against Right-Wing Extremism. *Evaluation*, 13(2), 221–239. <http://doi.org/10.1177/1356389007075225>
109. Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K., & Cheung, C.-K. (2011). *Medie- och informationskunnighet i skolan och lärarutbildningen*. Paris: the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
110. Wrede, M. (2015). ”Lång uppförsbacke för lokal terrorbekämpning”. Forskaren Magnus Ranstorp: Svenska kommuner måste vakna upp. *Dagens Samhälle*, (27), 6.
111. Säkerhetspolisen & BRÅ (2009). *Våldsamt politisk extremism*. Rapport 2009:15
112. Retriever: <http://www.retriever-info.com/sv/category/news-archive/>
113. BTJ Artikelsök: <http://www.btj.se>
114. Nationella samordnaren för våldsbejakande extremism: <http://www.samordnarenmotextremism.se/>